م. ئه. نیکولسکی

حج سفری

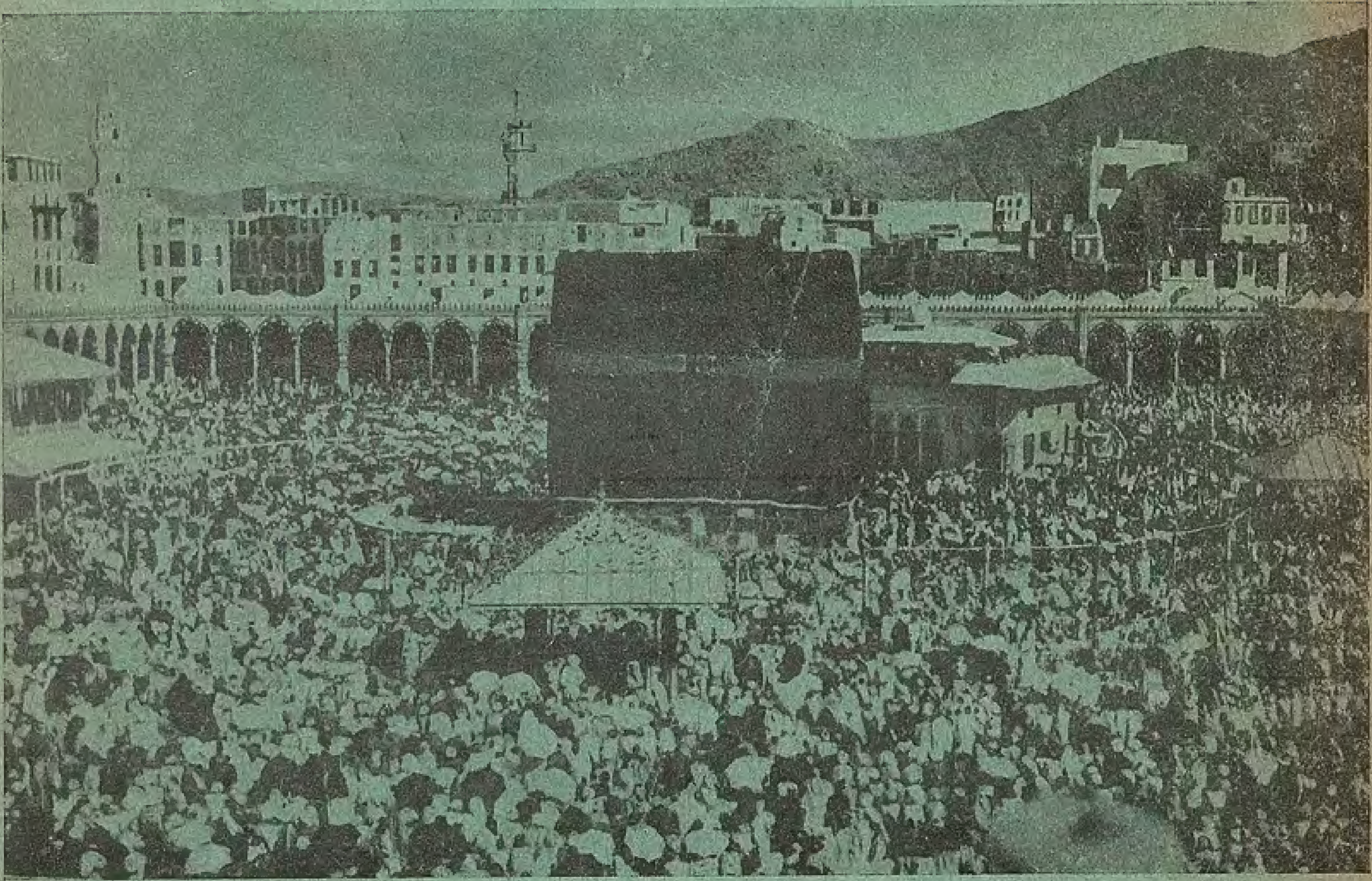

مطبعۀ کریمیه قزان.
۱۹۱۲

برادران کریمفلر نشری.

Казань
Лито-Типографія Т. Д. „Бр. Каримовы“
1912 г.

م. ئه. نیکولسکی

5149
A 3738

حج سفری

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

برادران کریمفلر نشری.

مطبعهٔ کریمیه قزان.

۱۹۱۲

КАЗАНЬ.
Лито-Типографія Т-го Д-ма „Бр. Каримовы"
1912

حج سفری.

حجنك مسلمانلارغه واجب بولوی هم کعبة الله. — حجازغه هر یل حج نیتی بلەن کیلگان مسلمانلارنك عددی. — روسیه مسلمانلارینك حج سفرنده توتقان یوللاری. — استانبول آرقیلی هم هندستان آرقیلی بارا تورغان یوللار. — حج عمللری. — حجازنك آب وهواسی. — کارانتینا.

I.

ولله علی الناس حج البیت من استطاع الیه سبیلا (یولغه کوچی یتیتگان هر کمگه بیت الله نی حج قیلماق الله اوچون آدمیلارنك بورچیدر) دیوب کلام قدیمی بلەن هر مسلمانغه حج قیلماق واجب ایتولگان. شول امرگه انقیاد ایتوب بتون کرهٔ ارضدەغی مسلمانلاردان اون ملك یوز ملك حاجیلر همه اطرافدان، همه اسلام عالمی اوچون مقدس بولغان حجازغه ـ عربستانغه فوج فوج بولوب آغلالار.

مکه بتون عالم اسلام اوچون مقدس توتولغان بلدهٔ مبارکەدرکه هر مسلمان اوزینك عبادت وقتلارنده یوزلرینی شول طرفقه یونەلدره هم بتون اویلاری وفکرلری بلەن شونده توجه قیلا. کعبة اللهغه ـ شمالدن آسیای وسطی مسلمانلاری، بتون ترکیه اهل اسلامی، واسع روسیەنك همه اطرافندەغی مسلمانلار یونەلەلر؛ جنوبدن ییری اسیلك بلەن معروف کیلك آفریقا مسلمانلاری توجه قیلالار؛ مشرقدن قوجه هندستان طولی مسلمانلار، سنك آطاولاری بتون چین مسلمانلاری

یوزلرینی طوتالار؛ مغربدن گلستان زمین مصر اولکاسی، الجزائر، تونس، مراکش اسلاملاری یونه‌لر. حج وقتنده، یوغاری کورسه‌تلگان اورنلارنڭ همه‌سندن برجان بر تن بولوب کوڭل باغلاب حسیات دینیه بله‌ن متحسس جانلی طولقنلار کعبة‌الله‌نی زیارت اوچون شول طرفقه آغالار.

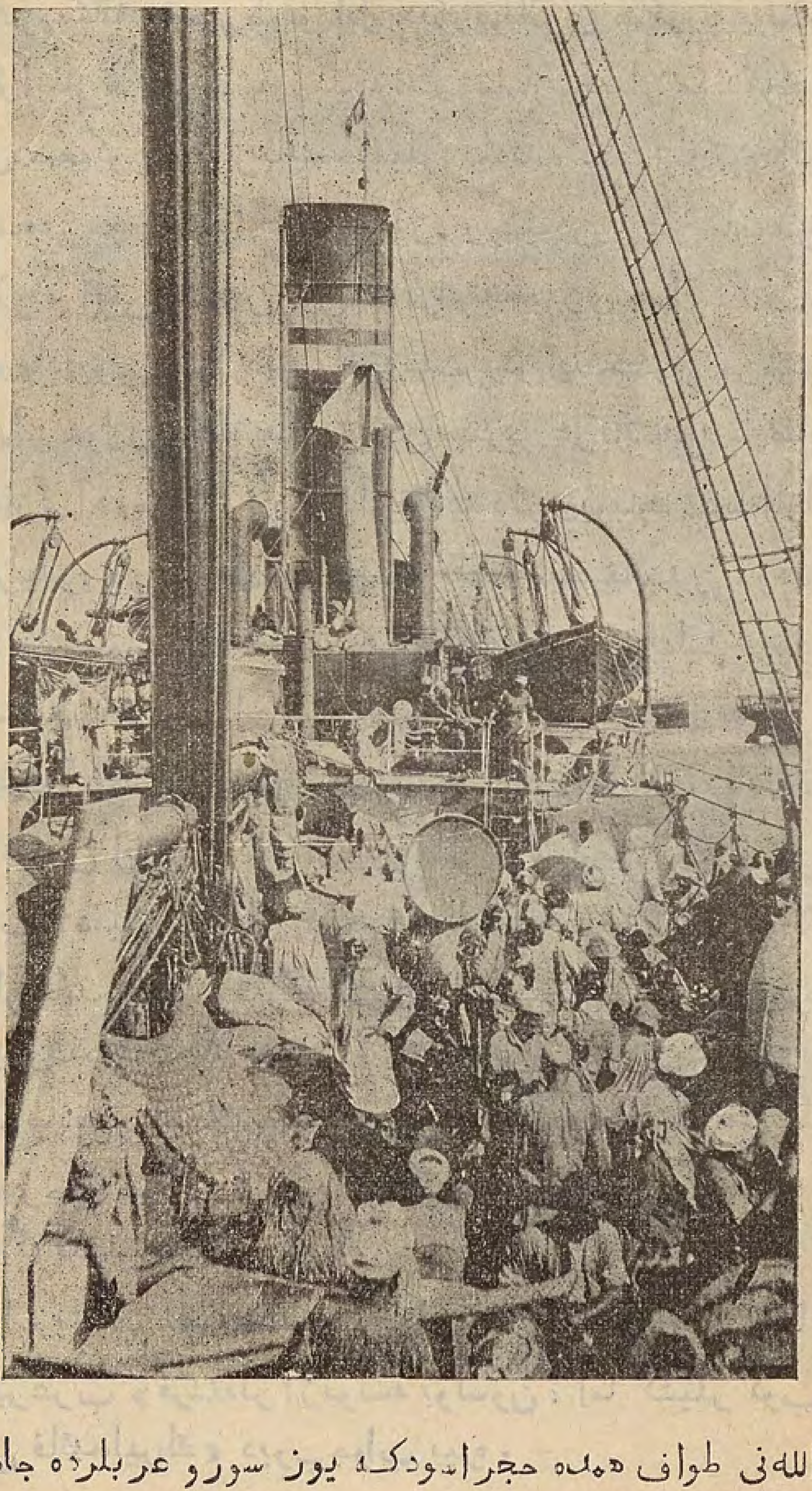

یاراخودده حاجیلر.

کعبة‌الله‌نی طواف همده حجراسودکه یوز سوررو عربلرده جاهلیت

زماننده اوق بار ایدی. اول چاغنده وق عربلر ایرلر وخاتونلار برگه طواف قیلالر ایدی. محمد (علیه السلام) عربلرنـنگ بو ناچار عادتلرینی تاشلاتدی. حج عمللرینی ترتیبکه صالدی.

حجنگ فرض ایتاوی اسلام تاریخنده زور اورن طوتدی؛ شول روشچه که اوّللری تارقاو عربستان خلقینی قوتلی غیرتلی بر خلق، اتفاقلی بر ملت یاصادی. بو کونلرده عربستانغه مقدس طواف ایله دینگز یوللاری هم قوری یوللار وچوللر آرقلی هر یل ایللی منگدن اوچیوز منگکه قدر مسلمان حاجیلر مکهٔ مکرمه گه بارالر. عید عرفه کونی جمعه کون بولغان یلده حاجیلر عادتده گیدن ئللهنیچه الوش آرتق بولا هم بو یلده غی حجغه «حج اکبر» دیه لر. روسیه دن بارغان حاجیلارنگ عددی بوصونگغی یللارده آلتی منگ بلهن اون منگ آراسنده یوری هم اینگ کوب یلده اون آلتی منگدن زیاده بولدی. بولاردان باشقه ملتلردن اینگ کوبی حجازغه یقینراق طرفلردن کیله لر شول روشچه که هندستاندن مصردن هر برسندن یل صایون یگرمی بیش منگ مقداری آدم جیولالار؛ بولاردان قالا عددلری بوینچه ـ جاوالیلر، تونس خلقی، جزائرلیلر، فارسلر کیله لر؛ بوندان باشقه حبشستاندن سودان، مسقط، حضرموتدن، بلوجستان، آفغانستان، بوسنه‌لی لر، سوریه لیلر، طرابلسلیلر، آلبانلار، کیتایلار هم بولاردان بوتهن خلقلاردان حاجیلار کوب بولالر.

قارا خلق آغزنده سویله نه تورغان حکایتلرگه اشانلسه، رسول الله صلی الله علیه وسلم ئه یتکان ایمش که کعبة الله هر یلنی آلتی یوز منگ حاجی طرفندن طواف قیلنوب آدمیلرنگ سانی بو عددکه طولماسه فرشته لر طوطرالار دیوب. بو حکایتکه قاراغانده، هم بو فکرگه اشتراك ایتکان تقدیرده، آدمیلرنگ صانی آزایغان سایون فرشته لرنگ عددی کوب بولا.

فرشته لر طائفه سی انسانلاردن قدرلیره‌ك طائفه بولغانلقدن آلارنگ عددی کوب بولو هرحق مسلمان اوچون کونگلیردك بولورغه تیوش هم آلارشونی یاراطا توشه رگه تیوش شیکللی کورنه.

لکن اوزینه هم نسلده شلرینه فائده کیلو یاغن آلده توتا تورغان نیم ایزگی برعرب «فرشته لر آز بولسه بولسون، اما کشیلر کوب بولسون ایدی. بوسی فائده لیره‌ك» دیوب جواب بیره.

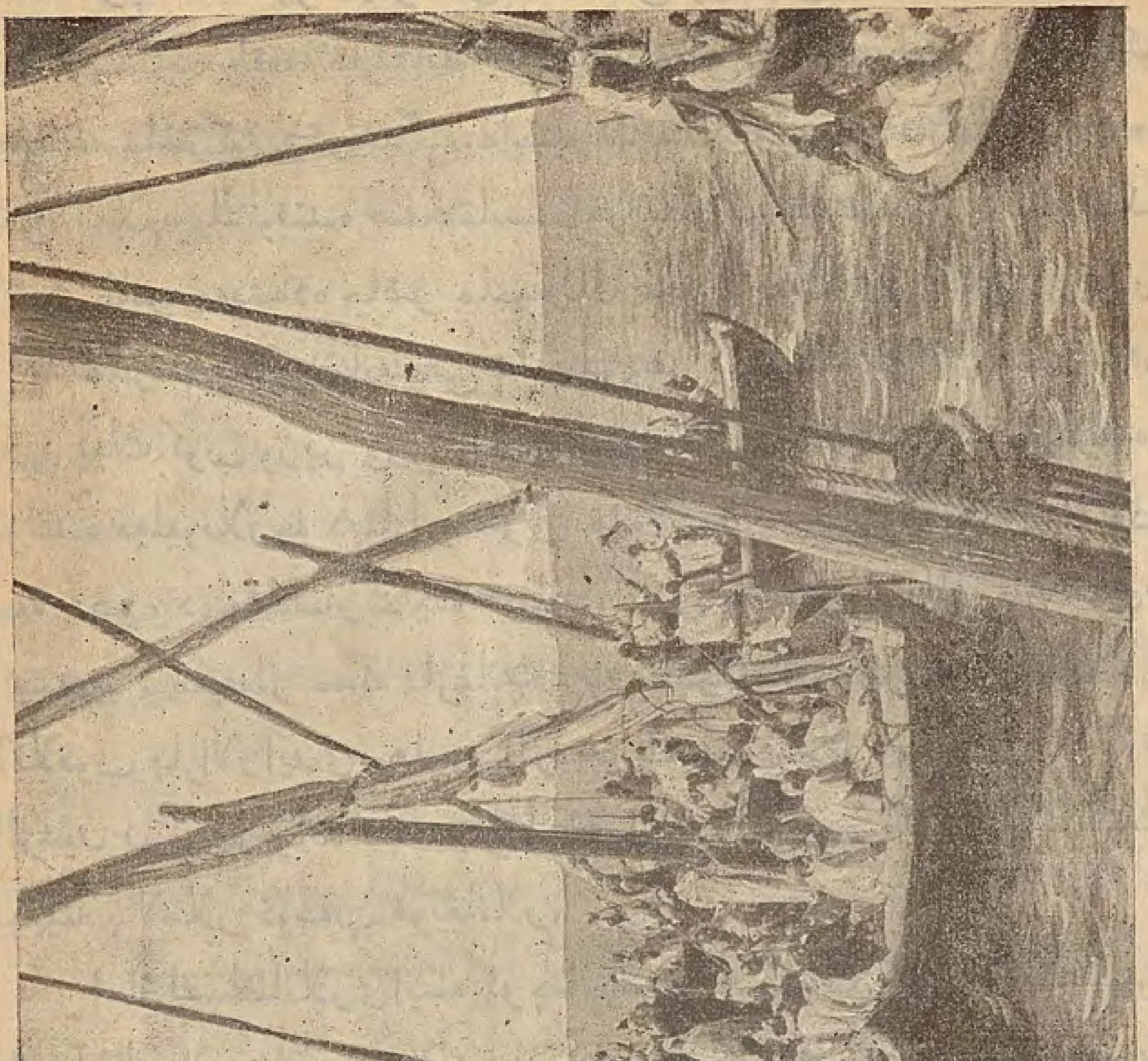

جده‌ده حاجیلرك پاراخوددن چیقشلری.

گرچه ماقتانورغه یاراتقان حجاز خلقی وبا یالنی غنه حاجیلرنڭ عددی کیم بولا دیسه‌لرده واقعغه قاراغانده اسلامنڭ قوتلی چاغنده طواف اوچون کیلگان عددینه حاضرگی کونده‌گی حاجیلرنڭ عددینی چاغشدرغان چاغنده گرچه دین اسلام صوڭ وقتده هندستانده آفریکاده هم کیتای اچلرنده الگگیدن کوب طامر جه‌یسه‌ده حاضر حاجیلرنڭ عددی بیك کوب کیمیگانی کوریله.

هجرتکه یاقن زمانده‌غی خلیفه‌لر هر یل حجگه بارالار ایدی. هم آلار بله‌ن بیك کوب وزیر وزرا واعیان حج قیلالار ایدی. وبو سفرلرنده حجاز یولنده میلیونلارچه دینارلر صرف قیلالار ایدی؛ شول روشچه‌که ۳۵۰ نچی سنهٔ هجری‌ده مقامدار خلیفه عرفاتده قرق مڭ صغر وایللی مڭ قوی قربان کیسدی. خلیفه‌لر حجگه بارغانده زور کروانلار بله‌ن یوزه‌ر مڭ دوه‌لرگه آتلانوب بارالار ایدی. هارون الرشیدنڭ حج قیلولاری شول روشچه‌که هارون الرشید برمرتبه پیاده حجگه بارغان هم اویندن چغوب مکهٔ مکرمه‌گه یتکانچه یول بویینه پالاسلار توشه‌ب قویغانلار.

اماترك سلطانلاری ایسه گرچه اوزلری خلیفهٔ روی زمین خلیفهٔ مسلمین اسمی بله‌ن آتالسه‌لارده نیچه عصرلاردن بیرلی نیچه سلطان کیلسه‌ده برسی ده حجگه بارغانی یوق. فقط ۱۸۱٤ نچی یلده محمدعلی مصری مکه‌گه باردی، لکن آنڭ باروی عادتدن طش طنطنه‌لی بولدی حتی که آنڭ بوطنطنه‌سی نگده برکیچه‌ده توصیف قیلنورغه لایق روشچه آنڭ چادرلارینڭ اچی، طشی آلتون کمش بر له‌ن مزین ایدی.

۱۹۰۹ نچی یلده مصر خدیوی حجازگه باردی لکن آنڭ بارووی موندی تزیینات بله‌ن طنطنه بله‌ن بولمیچه بولارغه قاراغانده بیك کوب مرتبه عادی ایدی.

روسیه مسلمانلاری عادتده حج آیندن ایکی آی مقدم حجازغه کیته‌لر؛ حجغه بارغانده‌ده ایڭ کوبی آدیسا هم سیواستوپول شهرلری آرقلی اوتوب بیك آزغنه باطوم آرقلی‌ده کیته‌لر.

آنده حاجیلار اوچون حاضرله‌نگان مخصوص روسیه شرکتلری پاراخودلاری هم سودا پاراخودلاری همده دابراؤولنی فلوطلار حاضر بولوب طورالار. لکن ترکیه‌دن کیلگان دلاللر روسیه مسلمانلارینی قزقدروب ترکیه‌نڭ یونانلڭ

ناچار پاراخودلارینه اوطروب کیته‌رگه مجبور ایته‌لر. آلار مونه بولای دیوب دعوت قیلالار. «سز، نیک روس پاراخودلارنده بارغه جلگه‌قدر بیلیت آلاسز؟ سز استانبولغه قدرگنه بیلیت آلغز، آنده سلطان طرفندن بوش بیلیت بیرله» دیوب نیم‌لدنی صارتلار آراسینه کیلوب برسی ئه‌یته‌ده «سلطان بوش بیلیت بیره» دیگان خبر حاجیلر آراسنده بیک تیز تارالا.

هم شول خبرگه اوشانوب آلار همه‌سی اجنبی واپورلارینه شول دلاللارغه ایه‌روب صارق کتووی کبک چابالار.

اجنبی پراخودلارغه توشکاچ آلارنی استانبولغه قدر ایللی آلتمش ساعت وقتده آلوب بارالار (اوطز - اوطز آلتی ساعتلک یول) هم آلاردان کشی باشینه بیش آلتی صوم توله‌ته‌لر (روس پراخودلارنده بیلیت بهاسی اوچ صوم یتمش بیش تین).

استانبولغه بارغاچ سلطان طرفندن بیلیت بیرامه‌گانینی بله‌لر آلای‌ده بولسه آلار بوش قالمیلار. آنده آلارنی ئله نیچه مسلمان واپورلاری خدمتلرینه طییار هم عسکر کبک کوب یاکی دلاللر آلارغه خدمت ایته‌لر.

نی حکمتدر بر مرتبه آلدانغان خلق یاکیدان شول دلاللار آرتندن بارالارده روس پراخودلارندهغیدن ئله نیچه ئلوش اوکایسز شرطلارغه رضا بولوب مسلمان واپورلارینه اوطروب کیته‌لر. اول واپورلارده آلارغه حتی صاف صوده بیرلمی. اما روس پاراخودلارنده بولسه تله‌گانکچه آلورغه ممکن. بوندن باشقه اجنبی واپورلار ایلک کوبی دورت یوزدن سکز یوز طونغه قدراورنلری بولوب کوب بارغانده ساعتنه آلتی - یدی اوزل بارا آلالار اما عادتده دورت اوزلدن برده آرتق یورمیلر. حاجیلر ایسه شول واپورلارغه عادتده‌گیدن ئله نیچه ئلوش آرتق بولوب طولوب کیته‌لر.

حاجیلارنڭ قای برلری روس پراخودلارینه اوطروب یورت سیعدکه‌قدر بارالارده آندان توشوب تیمر یول بله‌ن سویس‌که قدر باروب ینه‌دن جلگه قدر بارورغه یاکیدان پراخودقه اوطرالار. قای برلری شوندان طوب طوری قاهره‌گه اوتدلر. چونکه قایتقانده قاهره‌گه توشو ممکن بولمی - آنده شول یر حاجیلارینی غنه یبه‌ره‌لر.

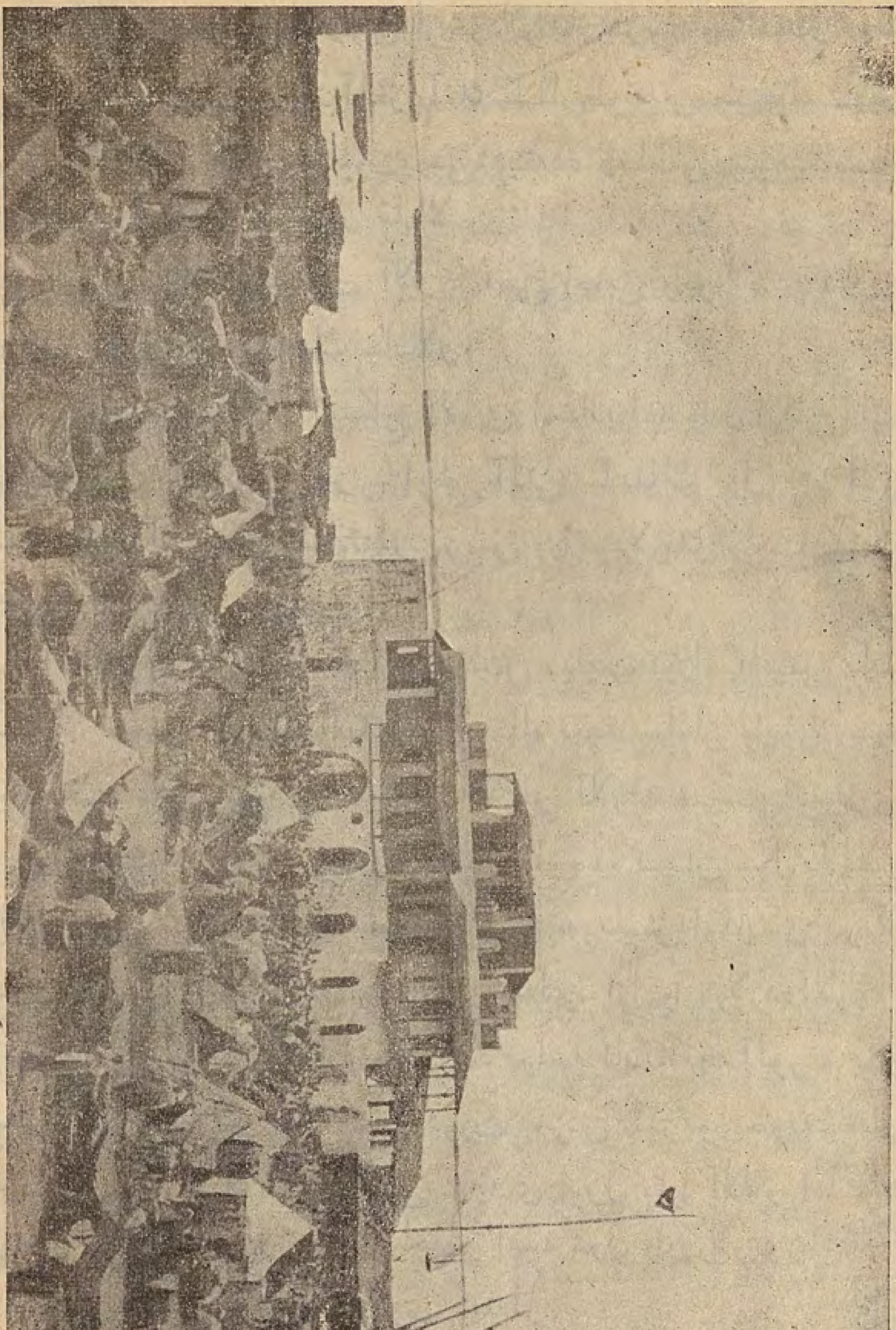

کراتین هم حاجیلرنی جده گه توشوره تورغان یر.

پورت سعیددن سویسکه تیمر یول بلهن باروچیلارغه بیك اوڭایسزلقغه اوچرارغهده طوغری کیلهگهلی، شول رهوشچهکه آلارنی قای چاغنده قوری یردهگی استانسیهلارده توشوروب قالدرالارده اسسی قویاش آستنده توبهسز واکزاللارده طورورغه طوغری کیله هم شولای ایتوب ئلله نیچهشر تهولكده کوچکه ایتوب یتکرهلر.

حج سفرنڭ ایڭ قورقنچلی هم ایڭ یاخشی ساقلانورغه تیوش نرسه شولکه خواه روسیهده بولسون خواه ترکیهده بولسون حاجیلارنڭ تیرهسنڭئهیلهنوب یوری تورغان کیسه بارلارنڭ کوبلهگی.

عموماً حاجیلار اوزلرینڭ آقچهلارینی بیك جیناقسز یوروتهلر ـ یهبیلباولارینه قسترغان بولالار یایسه بر صومقهغه طغوب موینلارینه آصقان بولالار. بوایسه کیسه بارلارنڭ کوزینه ایڭ چاغلغان اورن بولوب آلار اوڭای اورننی صاقلابقنه یوریلر هم بیك کوبسی حجگه بارام دیگان بولوب بارلغی شونڭی صلتاو بلهن‌گنه غریب بولوب ده برگه یوریلر. هم ئلله نیچه مرتبه حج قیلغان کشی بولغان بولوب حاجیلرنڭ انابتینی قازانالارده آقتغنڭ اوڭای اورننی طوغری کیتروب اوز وظیفهلرینی اوتیلر «اوزگز بیلیت آلوب مشقتلهنوب یورگانچه میڭاغنه آقچهغزنی بیرگز، مین آلوب کیلورمن» دیوب آقچه جیالارده غائب ایرانلردن بولوب کیتهلر. اگر حیله بلهن آقچه آلو ممکن بولماسه نرسهگهده رضا بولالار: «سزیوموشغزنی اوتهرگه بارا بیرگز، غم‌غصه چیکمهگز، نرسهلرگزنی اوزم ساقلارمن» دیوب قالالارده آقتغندن نرسهلرنی توگل ساقلاوچینیده تابووی مشکل بولوب قالا.

حاجیلار یوروته تورغان روس پراخودلارینڭ مارشرونلاری عادتده بولای بولا: آدیسا (یاکه سیواستوپول) ـ استانبول (بر نیچه کون توقتی) اسمیرنا ـ بیروت ـ یافه (اوچ دورت کون توقتاب طورا، چونکه حاجیلار قدس شریفنی

زیارت قیلوب هم مسجد عمرنی وباشقه مقدس اورنلارنی زیارت قیلوب اوته‌لر).
پورت سعید – سویس – ینبوع – جده .

ترکستان حاجیلاری کوره‌گی هندستان آرقیلی جده‌گه بارالار. بونك سببلاری کوب ایك زورسی – بخارا بلەن آفغانستان چیك آراسنده اورمانلار آرقلی کیتکانده پاسپرطسز کیتو ممکن. موندی واقعه‌لر حجازده وبابولغان یاللرده کوب بولا، چونکه روس اداره‌سی موندی وقتده حجگه بارورغه پاسپرط بیرمی آلار ایسه قاچوب کیته‌لر. موندان باشقه آفغانستانده مزار شریفده حضرت علینك مرقد مبارکلری بار، یولده‌بارشلی حضرت‌علی‌گه‌زیارت قیلوب کیته‌لر. آفغانستان آرقلی‌بارو استانبول آرقلی بارورغه قاراغانده بیك‌کوب آرزان هم آطلانوب‌سفر قیلو عبادت نیتی بلەن‌یوروچیگه رقت قلب اوچون فائده‌لیـره‌ك تابالار. آلارغه آنده آلارنی بورچی تورغان‌اورنلار هم‌زورشهرلرده اوچرامی. آلار کروان سرایلارغه توشه‌لرده تله‌گانارنچه راحتله‌نوب یورط اورتاسنده پلاو پشروب آشیلار. هم محتاج قالسه‌لار مسلمان‌ملکتنده آلاریاردم تاباآلالار؛ اما روسیه‌ده محتاج‌قالسه‌لار خیرچیلك‌قیلوب یورگانلکلری‌اوچون پالیتسیه قولینـه توشولری‌بیك قریب. شول‌سببلر اوچون‌آلار هندستان آرقلی‌کیلونی اختیار قیلالار .

آفغانستان آرقلی‌یورو قورقنچلی لـکن‌خاق اویلاغان‌قدر اوك قورقنچلی توگل. هندستان بلەن چیکاش بولغان هزار ایالتی‌نك خلقی حاجیلرغه قل‌قدر ضرورتیگررگه قیمیلار. چونکه الك‌وقتده شول‌خاق حاجیلارنی تالاب‌یامان آتقه قالغان بولغانلار .

لـکن افغان امیری موندان طیاراوچون هم روسیه‌دن‌کیلوچی حاجیلارنی اوزینه‌جاب‌ایتار اوچون توبه‌نده‌گی امرنی تاراتقان:

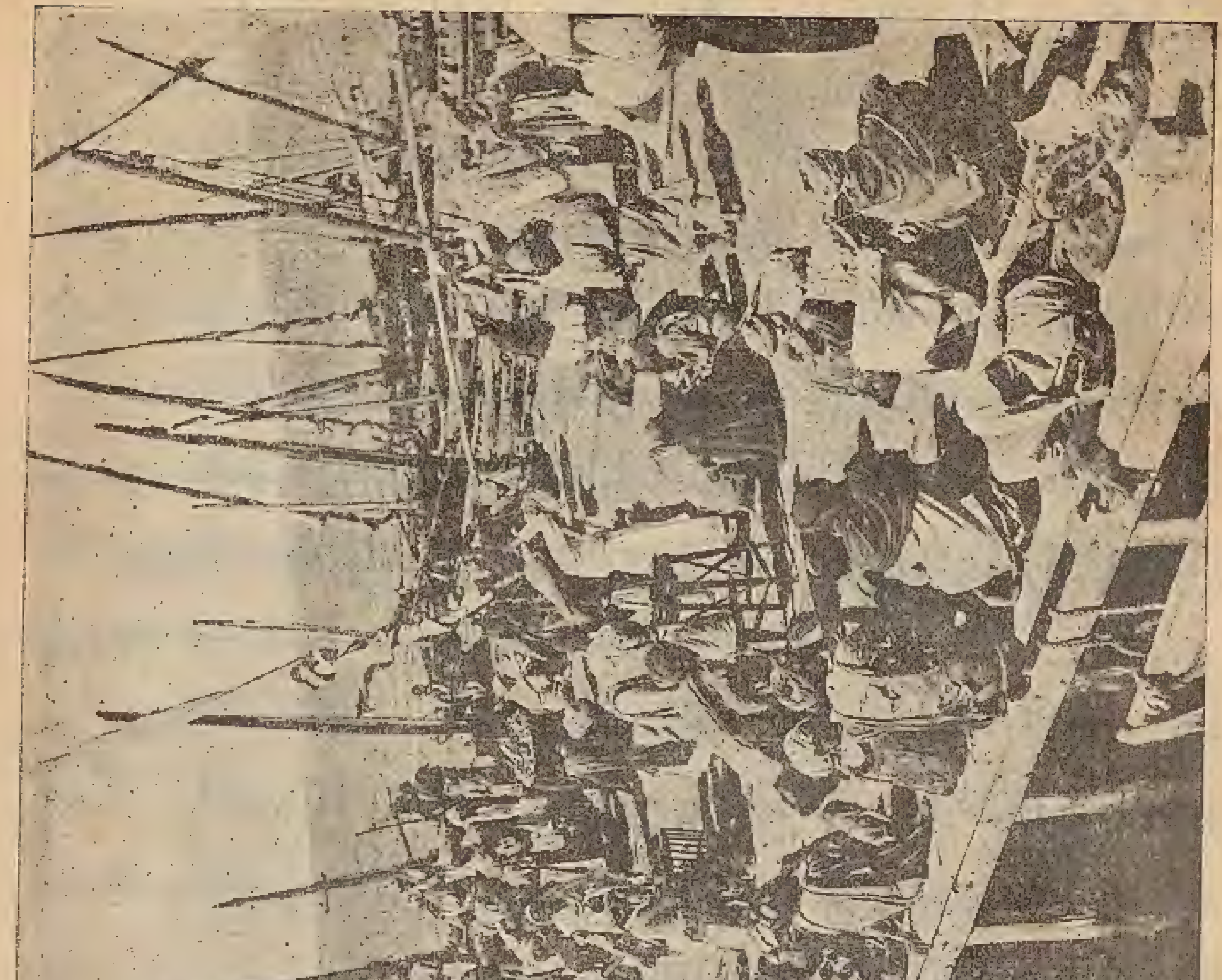

حاجیلر نڭ باغاژلارن بوشاتور اوچون جده پریستانی.

«حاجیلاردان بره‌و کمده‌کم طرفندن تالانسه، خزینه‌دن اول حاجیغه اوزی کورسه‌تکان مقدار ضرردن اون الوش آرتق ایتوب قایتارلور هم‌ضمانی شول تالاغان‌بیرنڭ خلقیغه توشه‌ر هم‌شولاردان خبر آلنور» دیوب امر تاراتقان. بو اشنڭ بولوی حاجی اوچون همده مأمورلر اوچون فائده‌لی یاخشی بولسه‌لارده خلق اوچون بیك‌اوڭایسز بولغانغه کوره موندی اشلر آنده برده اوچرامیلار.

بویول، بارلغی حفظ صحت جهتندن بیك‌اوڭایسز؛ چونکه‌بونده هیچ براورنده کارانتین صاقلامیلار، لکن موندن قوتلونڭ چاره‌سینی تابالار.

بو یولده یورورگه ـ سمرقنددن پشاورگه مڭ بیش‌یوز چاقرم آطلانوب بارورغه طوغری کیلوب پشاوردان بومبایغه قدر تیمر یول بارادر .

روسیه اچنده‌گی مسلمانلار حجازغه دیڭگز یولی بله‌ن‌گنه بارالار . اما دیڭگز یولندن‌باشقه مکه‌گه بارور اوچون برنیچه قوری یول بله‌ن: عصیردن ، نجددن، یمندن‌هم دمشقدن‌کیتوب بولا. هر یلنی اداءحج وقتنده سلطاندن نائب بولوب برکروان بله‌ن ترك پاشاسی بارا. پاشا معیتنده مکه‌گه سلطان طرفندن بیه‌رلگان هدیه‌لر کوب بارغانغه کوره پاشا بارغان کروان یاننده بر مقدار حفظه عسکرلری‌ده بارالار.

حج وقتی سنۀ شمسیه بله‌ن حسابلانغانده هر یل آلماشنوب کیله اما سنۀ قمریه بله‌ن ذوالحجه آیینڭ اوننچی کوننده باشلانا. سنۀ قمریه هر یل سنۀ شمسیه‌دن اون بر کون آلده کیلگانلکدن اوطزاوچ یل اچنده سنۀ شمسیه‌نڭ هر آیلارنده بر نیچه مرتبه بولوب اوته.

جای کونلرنده حج قیلو قش کونلرنده قیلوغه قاراغانده حاجیلار اوچون اوڭایسزراق هم آغرراق بولا. چونکه حجازنڭ هواسی عموما اسسیلکی‌قوتلی بولوب سیلزیه مقیاس حراره‌سی بله‌ن حسابلانغانده جای کونی اوطز اوچ ـ اوطز دورت درجه‌گه ایروشه، اما قش کونلرنده یگرمی‌بیش درجه‌گه قدر بولا. اما اوی اچلرنده فرق بله‌ن فرق ایکی درجه آراسنده بولوب حتی تونلرده‌ده

یکرمی‌دن اون بیش‌دن توبه‌ن توشمی . جده‌نلڭ هواسی غایت صولی بولغانلقدان چداوی بیگره‌ك اوڭایسز بولا حتی اسسی قویاشلی قزنورغه‌اویره‌نگان ترکستانلیلارغه‌ده بایتاق تأثیر ایته. قان باشقه جیولا؛ چیگه‌لر تیبه‌لر،کوزلرگه قزل توگه‌ره‌کلر پیدا بولا ، کوکره کـکه آغر طاش باصدرغان‌شیکللی طویولا. اسسیدن صاقلانوراوچون یوزه‌رایدك ممکن توگل؛ چونکه دیڭـگزصووی‌غایت طوزلیلغی بلهن برابر آنده‌غی آقوله بالقلاردانده قورقنچ ؛ آقولالار بیك کوب بولوب بارلغی قارا ته‌نلیلرگه گنه‌تیمیلر. فقط حجازده شمال طرفندن ایسکان ییل‌گنه کوڭلنی آچا. اماجنوب‌طرفلرندن‌کیلـگان‌ییللر بولسه آلارهوانڭ اسسیلـگینی‌گنه آرتدرالار. مغربدن کیلـگان‌ییللر بولسه‌بعض‌وقتلرده ریح‌سموم بولوب آفریکا اچندن قوم بورانی بولوب‌کیله‌لر. اما مکـه‌نلڭ هواسی‌قوری بولغانلقدان آنده‌طورو ییڭلره‌ك بولا.

فقط اطرافدن ییل‌کیلو آزبولغانلق سببلی هوا آلماشا آلماغانغه کوره همیشه آنده‌ده بورکه‌ولك دوام ایته ...

مدینه‌نلڭ هواسی مکه‌نکینه قاراغانده کوب یاخشی چونکه آنده جای‌کونی قاتی اسسیلکلرده بولمی اما قش‌کونی ایسه‌حتی‌صووقلارده بولغالی .

ایڭ‌یاخشی‌هوالی ییردیوب مکه‌دن ایکی‌کونلك‌یولده واقع بولغان طائف‌نی صانارغه‌یاری. شریف مکـه، والی حجاز هم‌بتون‌مکه‌نلڭ اشرافی هرجایده‌ـی اوتکارورگه طائفکه کوچسه‌لرده حاجیلر آنده سیره‌ك بارالار.

جنوبدن‌کیله تورغان واپورلار قمران آطاونده بیش کون مدت کارانتین صاقلاب اوته‌رگه مجبورلر.

شمالدن کیلـگان واپورلار ایسه مصرده وعموما شمالی آفریقاده وبا بولغان یللارده طورده یاکه ابوسعادده تفتیش قیلنوب اوتکاروله‌لر.

مصرده وآفریقاده وبا بولماغان یلـلارده حاجیلر ینبوعغه یاکه جده‌گـه طوب طوغری کارانتینسز تفتیشسز اوتکازله‌لر.

حاجیلرنڭ تیزوع گه توشه تورغان پریستانی

مسلمانلار عموما کارانتیننی یاراتمیلار، آلارموڭا دشمان کوز بلەن قاریلار آلار تقدیرگه بیك اشانغانلقدان هممه بو اشانولاری کوڭللرینه بیك نق سڭگانلکدن مونی تقدیرگه قارشی کیلو دیوب قاریلار. مسلمانلار، لوح المحفوظده یازلغان نرسەنی آدم قولی بلەن اوزگارتوب بولمی ؛ کمگه قایده ئولەرگه کمگه نی کورگه یازلغان بولسه شونی کورمی قالمی دیلر شوڭار کوره مسلمانلار کارانتین بلەن ماتاشونی تقدیر خداغه قارشی کیلو دیوب اویلیلار. کارانتین یاساونی آلار، مسلمانلارغه قارشی کیلور اوچون آلارنڭ یوللارینه سد

چیگو اوچون آقچه‌لارینی تالاو اوچون‌گنه گاورلر طرفندن اویلاب چغارلغان بر اش دیوب قاریلار. کلالارده یوروچیلرگه بیرلگان امتیازلار تقدیرننگ آلاری طاغننگ باشقاچه اویلیلار؛ آلار کارانتیننی تجسس اوچونگنه یاسالاده لکن آقچه تولەب قوتولوب بولا دیوب اویلیلار.

ابوسعاد آطاوی جنگ شیکلی اولگ اوسملکسز چول‌گنه بولغاننه آننگ وقت اوتکارو حاجیلر اوچون بیگره‌ك اوڭایسز. طعاملر بیك قیمت. لکن حاجیلر بوڭا تیز کونگه‌لر چونکه آلار حجازغه کرگاچ دن‌ده همه ییرده قیمتچیلکلرگه اوچرارغه طوغری کیله‌در.

.II

حاجیلار واپوری کیلگاچ جده‌نگ روحلانووی. — کیمه‌چیلرنگ قووشولاری. — پاسازیرلرنی اوزلرینه مخصوص روشچه قبول ایتولری. — حاجیلردن کوچله‌ب آقچه آولاری. — حاجیلارنی دلاللرگه تابشرو. — جده هم آننگ مسجدلری وبازارلاری. — شهرنگ نظافتینی قاراو هم‌اتلرنگ بوڭا خدمتی. — اورننگ یتشمه‌وی، آشاملق اچملکننگ قیمتلگی. — جده‌ده روس سفارتخانه‌سی.

واپور! واپور! واپور یاقنلاشدی! دیگان تاوشلار، دیگز اوستننگگی واپورننگ تره‌کاریننگ اوچلاری‌غنه کورونه باشلاغاچ اوق باشلاندا.

نیندی واپور؟ قای یاقدان؟ نیندی حاجیلار کیله؟ دیوب باراعتبارلارین صرف ایتوب کیله تورغان واپور جهتینه هرملت خلقی یونه‌لەلر هم‌شول سؤاللرنی حل قیلورغه طرشالار.

خلق تورلی یاقدان نظافت تفتیش قیلوناتورغان پریستانگه تابا آشغالار؛ حاجیلار توشه‌چك اورنغه جیولالار.

کیمه‌چیلر برره‌تکه تزلوب حاضرله‌نه‌لر هم هیچ برسی مخصوص خبرگه قدر اورنلارندن قوزغالا آلمیلار، بارلغی اوّلدن بره‌ریسی سفیر طرفندن یا که‌شوننگغی بر بای طرفندن یاللانوب قویلغان بولساغنه لدان کیته آلا. اشاره قیلونا. همه‌سی بردن گورت ایتوب کوره‌کاریننی قوزغاتالارده واپورغه تابا کیته‌لر.

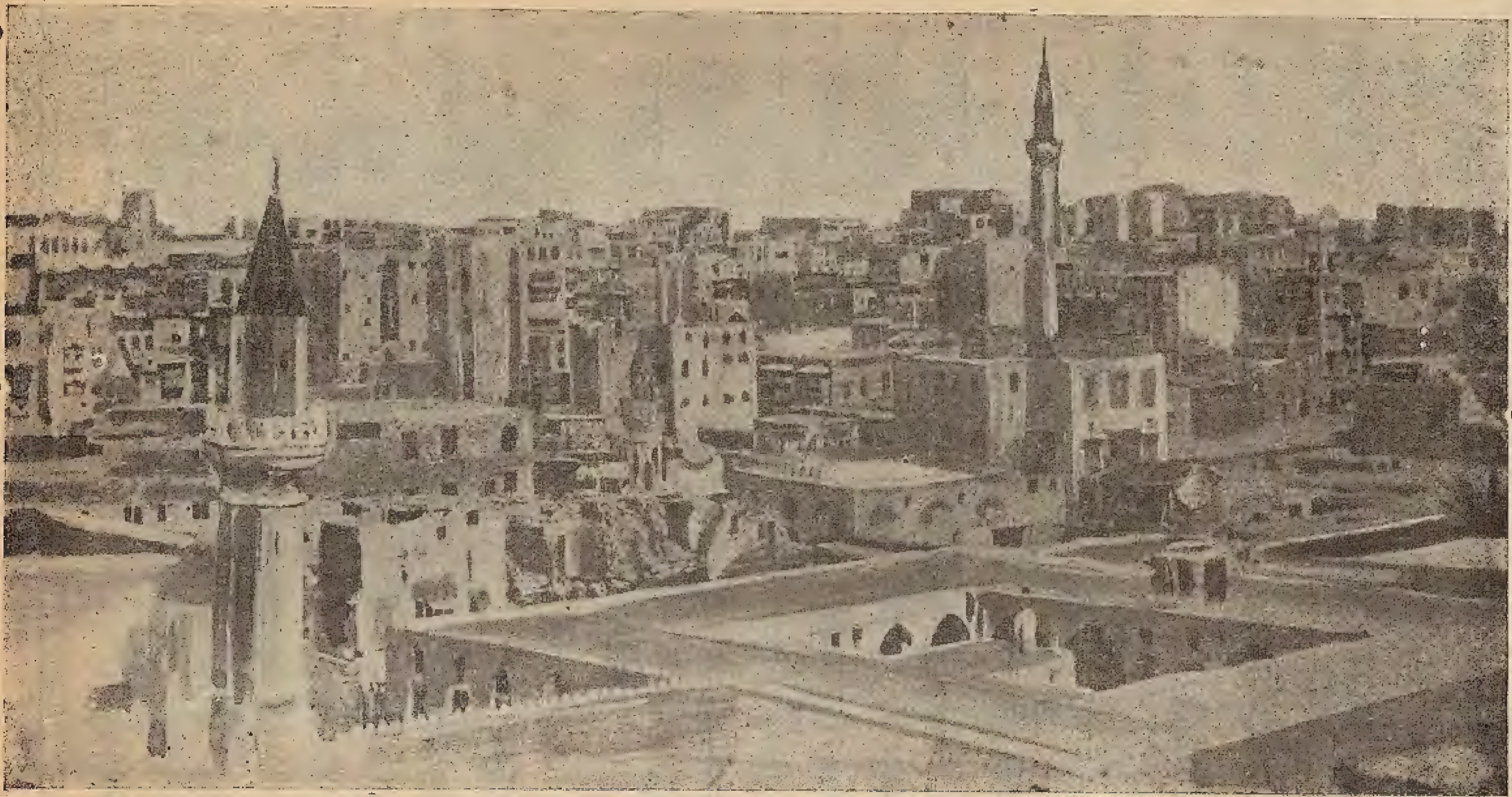

بدليسك عمومى كورنشى

جدہ يانندہ ايكى اورندہ مرجانلر اوطراوى بولوب قالغان صاى اورنلار بولغانغہ كورہ كيمہچيلر قاى وقتدہ، بر برسندن اوزوب ئلك ييتەر اوچون آشغوب بارغاندہ شول مرجانلكلرگہ اوچريلاردہ اوطروب قالالر. شوندن قوتلورغہ هم آلدن كيتكان كوندشلرينى (رقيبلرينى) قووب ييتەرگہ بار كوچلرى بـلەن طروشالار. قووشوچيلر آراسندہ طاوش، قچقرش، سوگش كوتەرلہ هر كيمەدەگى آلتى ييدى عرب هم قاب قارا زنجيلر بتونلەى تيرگہ باطب كوبكلەنوب بتەلر.

واپوردن نظافت تيكشرلوب بتكانـگہ علامت بولغان صارى علم توشورلگاچ كيمەچيلر همہ ياقدن واپورغہ ياقنلاشالاردہ طارتوب صوزوب يولقغالى يولقغالى اوز كيمەلرينہ آلوب بارالار

قاب قارا عرب كيلەدہ آب آق صاقاللى حاجينڭ صاقالينـہ يابشوب اى عزيز آقساقال كيل مينم كيمەمہ ديوب تارتقالاب كيتەلر.

قارت حاجى دہ بو تعظيمگہ بيك شاد بولوب شول تارتقان ياققہ كيتە. كيتمى حالى دہ يوق آنڭ صاقالندان تارتوب آلوب كيتكان بولا.

بو وقتدہ حاجيلارنى ايبدەشن ايبدەشندن دوستنى دوستندن آيروب كيتەگنە بيرەلر، بردہ آلاردن تلەمەولرينەدہ قاراميلار، رضالقلارينى توگللكلرينى دہ كوتوب طورميلار.

كيمەلرى طولغانلارى واپوردان آيرلوب كيتكاچ ئەللہ نيچہ وقتدن بيرلى بوشقہ كوتكان ايكنچى كيمەچيلر شول اورنغہ كيلەلردہ اختيارى هم غير اختيارى روشچہ تاغن تارتقالاب اوزلرينہ اوطروچيلار آلالار.

چيقكہ كيتكان كيمەلردہ حاجيلرنى جبرلەو باشلانا: واپوردان آيرلغاچ دہ كشى باشينہ بيشەر غروش آلالار، آندن بر آز كيتكاچ ينہ جيوب آلالار. ديڭگز اوستندہ تارتقالاشر حال يوق حاجيلار صوراغانلارينى بيرہ بارالار.

جده نك میدانلرندن برسی.

اما تاغی بر آز کیتکاچ تاغن شولای صوراب بولماسه قورقتوب جیوب آلالار. بوندی‌جبرلر بیگره کده حاجیلار قایتقان‌وقتده، کونسولخانه‌دن یراق کیتوب عرض قیلورغه کشی‌تابلماغان وقتده کوب بولا.

جده‌ده حاجیلارنی بوشاتور اوچون ایکی پریستان‌بار. بریسی‌حاجیلارنڭ اوزلرینی توشوره تورغان ایکنچیسی آلارنڭ نرسه‌لرینی بوشاتا تورغان. نرسه بوشاتقانده، حاجیلر اوزلری نرسه‌لری یاننده‌بولمیلار. شونسی‌عجب‌که شوندی طغزلقده هم شوندی بلمه‌گان بیرده حاجیلارنڭ نرسه‌لری اوغرلانو هم یوغالو بیك آز بولا.

پلاتفورماده‌غی اورنده خلق شول قدر کوب بولاکه هیچ طغزلقغه چدار حال‌بولمی‌هر کشی باشینه‌اونارغروش توله‌ب کره‌سی بولسه‌ده خلق آکا موڭا قاراماسدان تایاق بله‌ن قیناغانغه اعتبار قیلماسدان طغلاغنه بیره‌لر. پریستان عموما بیك کچکنه، بیگره‌کده ایکی‌اوچ واپور برگه کیلسه هیچ ممکن‌ده توگل.

واپوردن توشکاچ حاجیلرنی دلیللر آلوب کیته‌لر. دلیللر شریف مکه طرفندن‌هر یاقدان کیلگان حاجیلارغه اوزلرینه‌مخصوص تعیین ایتولگان‌بولالر.

— سین قایدان؟

— اندیجاندان.

— آلایسه‌کیل بیری دیوب دلاللار آراسندن‌شول‌یاق‌خلقینه مخصوص دلیللردن برسی‌چغاده یول بلمه‌گان حاجینی‌اوزیاغندان کیلگان‌حاجیلر یانینه آلوب کیته.

ایلك اسسی وقتلارده حاجیلارنڭ ایلڭ کوب جیولغان‌وقتلارنده حج آیلرنده تقریبا بر آی مقدم باشلانوب جده‌ده اویله‌رده اورن تابولمی باشلی بتون اوراملار تورلی قامش بوریه‌لردن تورلی چوپره‌کاردن یاصالغان ویابولغان صالاشلار بله‌ن‌طولالار. بتون‌جده‌طاوشلانا، بتون‌شهر جانلانا. بتون‌اش‌نڭ‌باشی بتون زوحلانونڭ کوز توشه‌ر بیری بیگره‌ك‌بازارده‌بولا. کیبتلر آوروپا اه ولنده

توزولگان بولسه‌ده كوبره‌گی عرب اصولنده آلدی توشورله‌تورغان هم ایدننمه اوطروب صاتولاتورغانلاردر. بازارلارنڭ توبه‌لری تاقتا بله‌ن یابلغان بولوب اسسی كونلرده قویاشنڭ قزوندان صاقلانور اوچون بيك اوڭای بولادر. ایكنچی یاقدان هیچ بر طرفدان جیل بولماوی، ایری ایری چبنلرنڭ كوب بولووی همده اوزینه مخصوص بر ایس بله‌ن طنچغان بولوی آوروپالیلرنڭ كوبیسی اوچون چدارلق بولمیدر. فقط قای برلرینه شرق عادتلرینڭ اوزینه بر تورلی بولوی یاخشی ده كورنه‌در.

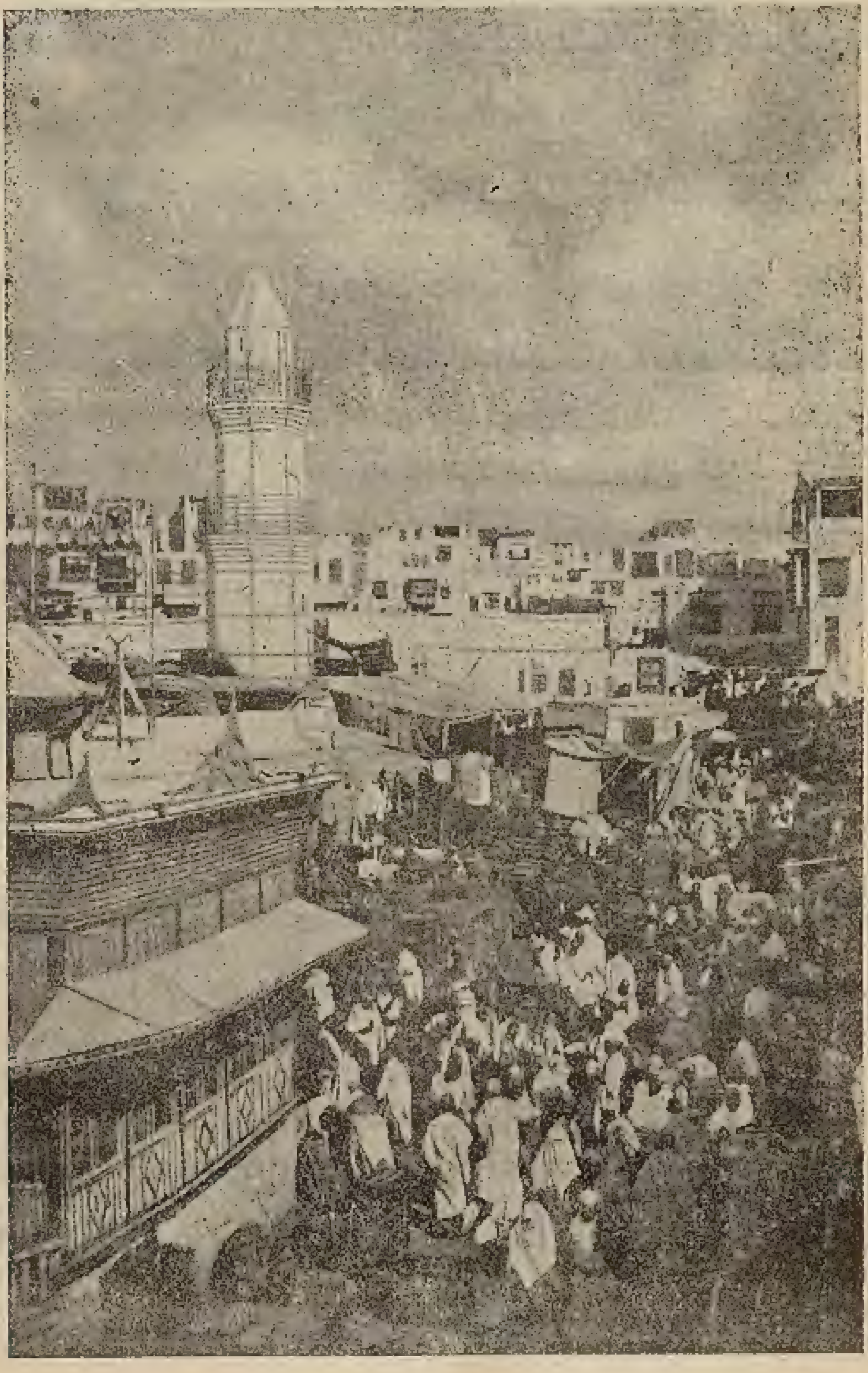

جده بازاری.

اورامالرنڭ همه‌یرلرنده قهوه‌خانه‌لر بولوب مهابت قیافتلی بدویلر هر وقت اسکامیه‌ده بولالر. کسه‌لرنده بر نیچه‌تین آقچه‌سی بولسه بتون کون بویی شول قهوه خانه‌دن چقماسدای بولوب طورالار؛ شوندوق سویه‌ك صوغوب اویناوچی قمار بازلار اوسته‌ل یانندن برده طورمینچه اویناب اوطرالار.

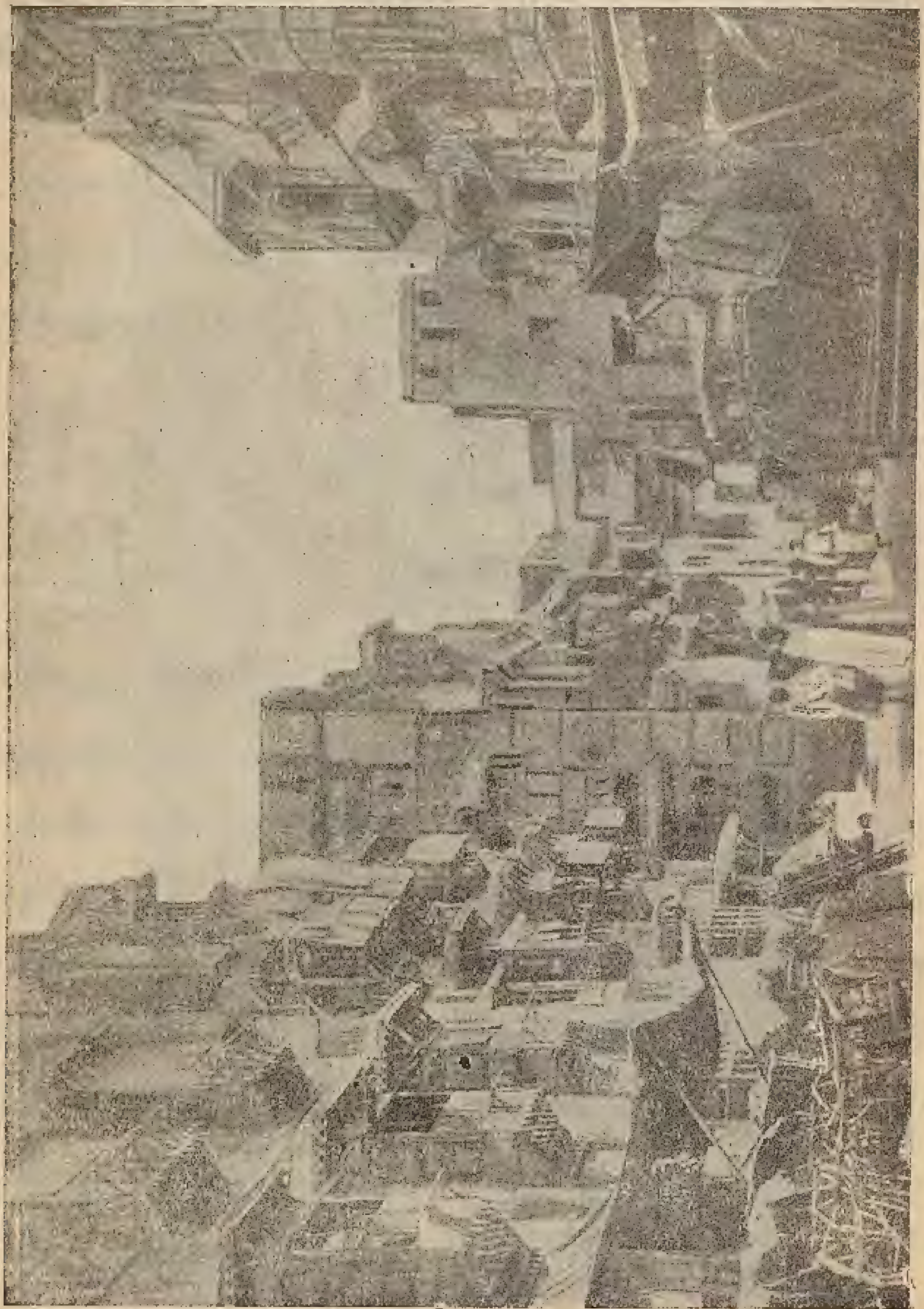

جده اورامی.

اورامالرده (تویه‌لر) بتون کتولری بله‌ن تزلشوب یاتقان بولالار همه آللارینه قویلغان صولیغه اوزون موینالرینی الوغسماق صوزوب صوزوب کوشه‌ب یاتالار.

جده‌نڭ عمارتلری (اویلری) مکه‌نکی شیکللی اوك صاف عرب اصولنده طازا، زور لکن کیلوشسز اشله‌نگان بولوب ایکیشه‌ر اوچه‌ر قاتلیلاری‌ده اوچریدر، دیگگز اوستندن قاراغانده بو اویلر قویاشقه قارشی طوروب کوز چاغلدرا تورغان آپپاق کیسه کلر کبك کورنه‌لر.

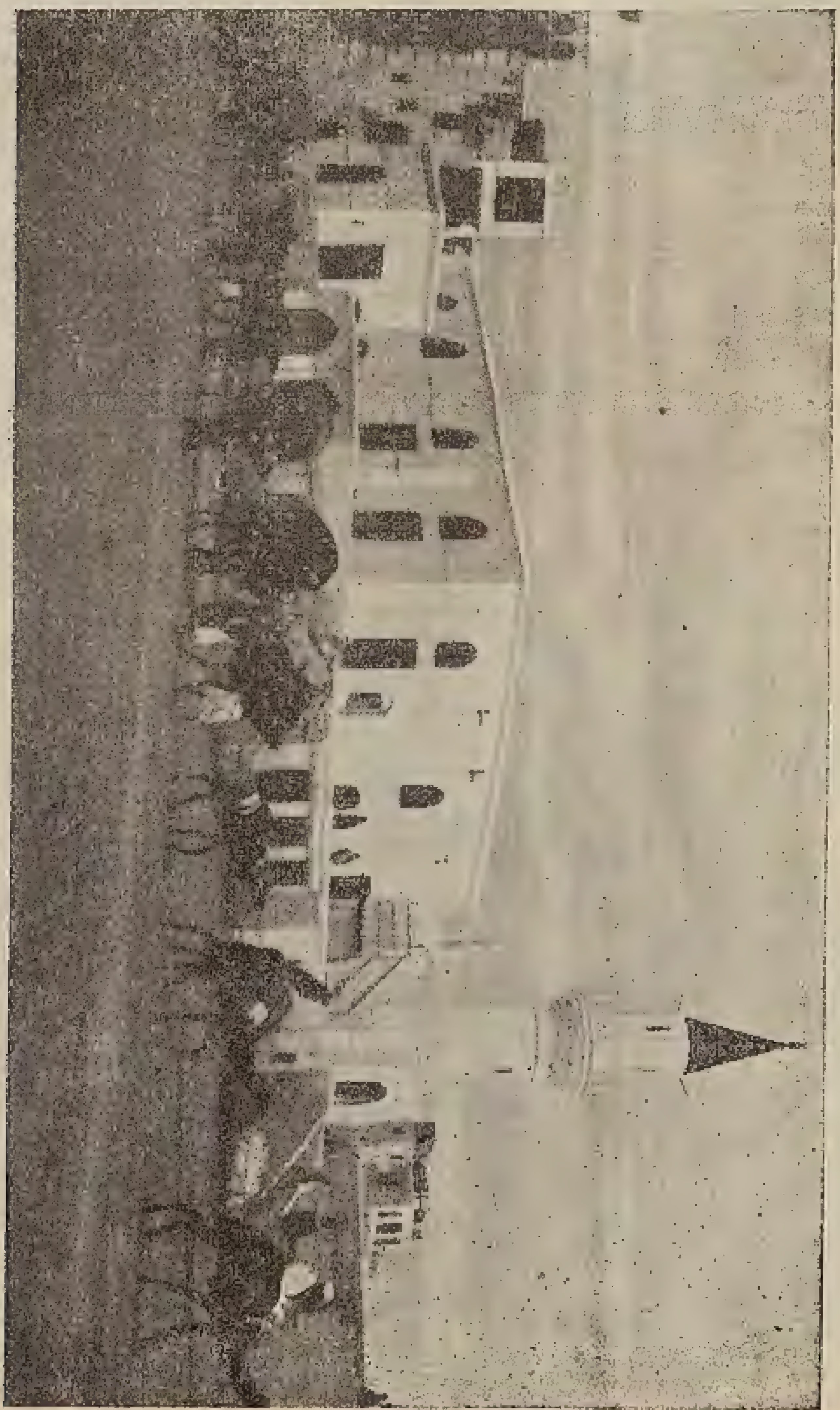

امایاقن کیلگاچ بتونلەی منظرە کورنە: کیلشسزلکلری هم دە تیگزسزلکلری بولارنی توزەتدرو کیرەك ایکانن کوزگەتورتوب ئەیتوب طورالار. لکن قویاشنڭ اورنی کیچکە آوشقاچ اسسیسی بتوب کولەگەلر توشەباشلاب بواویلاردەگی بویاولار کورینە باشلاغاچ منظرەلر بتونلەی آلماشا حتی قاراب طویماسلق ماتور توسکە کرەلر. همە اوینڭ آلدینە جتمە شیکللی ایتوب آغاچدان ماتورلاب اشلەنگان بالا خانەلار یاصالغان. لکن اوینڭ همە تەرەزەلری یابلغان بولالار. حج وقتندە اورملار جانلانا، لکن اویلر هیچ قدردە اوزلربنڭ قیافتلرینی آلماشترمیلار. تەرەزەلر آچلسەلاردە حاجیلاردان باشقە هیچ کم کورنمی، چونکە ایرلر همەسی اشدە یاکە خدمتدە بولالار اما خاتونلار ایسە هیچ برسی کورنمی قاچقان بولالار چونکە آلارغە شریعت بوینچە شولای یورورگە امر قیلونغاندر.

جدە مسجدلرینڭ منارەلری بیك بیوك بولماسالاردە بیك ماتور اشلەنگان همدە اویلر بردە قابلاماغاندە دیگز اوستندن ئالە قایدان ئیك ئلوك کوزگە چاغلالار. بومنارەلر غایت الوغسماق، ماتور بولوب طورغانلقلاری بلەن گویا کە هر دائم کوکدە قاراب «لا اله الا الله محمد رسول الله» کلمەسینی عرش اعلاغە آشروب طورماقدەدرلار هم مؤذنلری دە بیش وقت نماز اوچون شوندە منوب اذان ایتکان چاقلارندە کوکلارنی ئالە نیندی عالی اویلارغە باطرالار. خصوصا حجاز مؤذنلرینڭ تونگی اذانلاری ساعت دورتلرگە قدر تارتلوب ایرکسز رادتلەنوب طکلاب تورورغە مجبور ایتەلر. آلار اوزلرینڭ ماتور طاوشلاری بلەن اهل اسلامنی خلاق عالمنڭ حضورینە عبادتکە چاقرالار. بولارنڭ طاوشلارن طکلاب طورغاندە قارا کغی قابلاغان کوك یوزندەیا لتراب طورغان یولدوزلارغە کوزڭ توشسە اختیارسز ئالە نیندی اویلارغە توشەسڭ بتون دینی حسلرڭ اویغانالار.

نظافت جهتندن قاراغانده جده شهرینه آوروپالیلار نظری بلەن قاراغانده خصوصا حاجیلار جیولغان وقتده نظافت مفتشلری بیك نقفه تفتیش قیلسالارده نی قدر نظافتکه رعایه قیلسالارده بیك پاك دیوب ئەیتوب بتروب بولمی. جدەده تنظیف اشینی کوبرەگی اتلر ایفا قیلسەلارده (تاشلانغان آش صونی کیمرسەلرده) بر نی قدر آدملرده یاللانوب قویلغاندر. ایرته بلەن بتون جدەده برایکی آربا دیورلك آربا بلەن چوب جیوب یوروچیلر کورنه. آلارغه بولسه بتون جدەاتلری کوتەرلوب قارشی کیلەلر هم آلارنی کوروبلەن اوروب قالالار. آلارنڭ بولای اوروب قالورغه حقلاری‌ده بار چونکه اول‌چوب جیوچیلار خواجەلری طویدرماغان اتلرنڭ نصیبەلرینی تویەب آلوب کیتەلر. موندن باشقه جدەده اتلر اوچون طورموش او کایسزلغی بازارغه کیلگان تویەلر وباشقەلر آیاق آستنده قالوب ایزلو احتمالی گنه چونکه آنده آربابیك سیرەك کورینه کورنسەده اول آربانڭ آلدندن آرتندان عرب بالالاری اورام طوطروب تماشاقیلوب بارالار. عرب بالالاری کوب ییرده بولسه ات هیچ بر رەوشچه قاچمیچه طورا آلمی. چونکه نی اوچوندر عرب بالالاری عموما اتکه اوچ بولالار. یوقلاغان اتکه طاش آتوب شکشتوب هم شول تکشودن لذت آلماغان عرب بالاسن هیچ کوروب بولمی. استانبولده بولسه موندی رنجتو اوچون زورراقلاری بالالارنی طیالار اماجدەده بولسه موکا اعتبار قیلوچی دەیوق.

مکەگه کیتەر وقت بیتکانچه جدەده قالوب طوروچی حاجیلار اوچون جدەده طورو بیك چیتن بولا. حاجیلار طورا طورغان اورنلار- اویلر نظافت وحفظ صحت قاعدەلرینه بتونلەی خلاف بولا. تارغنه بیك بیوك باصقچلاردان منوب توشوب یورورگه، بیك بلچراق هم‌ده بیك کوب کشی طولغان بولمەلرده طورورغه طوری کیله. اول بولمەلرده طورغانده‌ده صاف هوانڭ یوقلغی همده کوڭل آچار نرسه بولماغانغه قایغروب اوطرالار، کاریدورلارده یورونەلر همەسی حاجیلارنڭ طورموشلارینه بایناق تأثیر ایتکانن کورگەزه. مکەده بولسه آنده‌ده موندان کوب آرتق توگل.

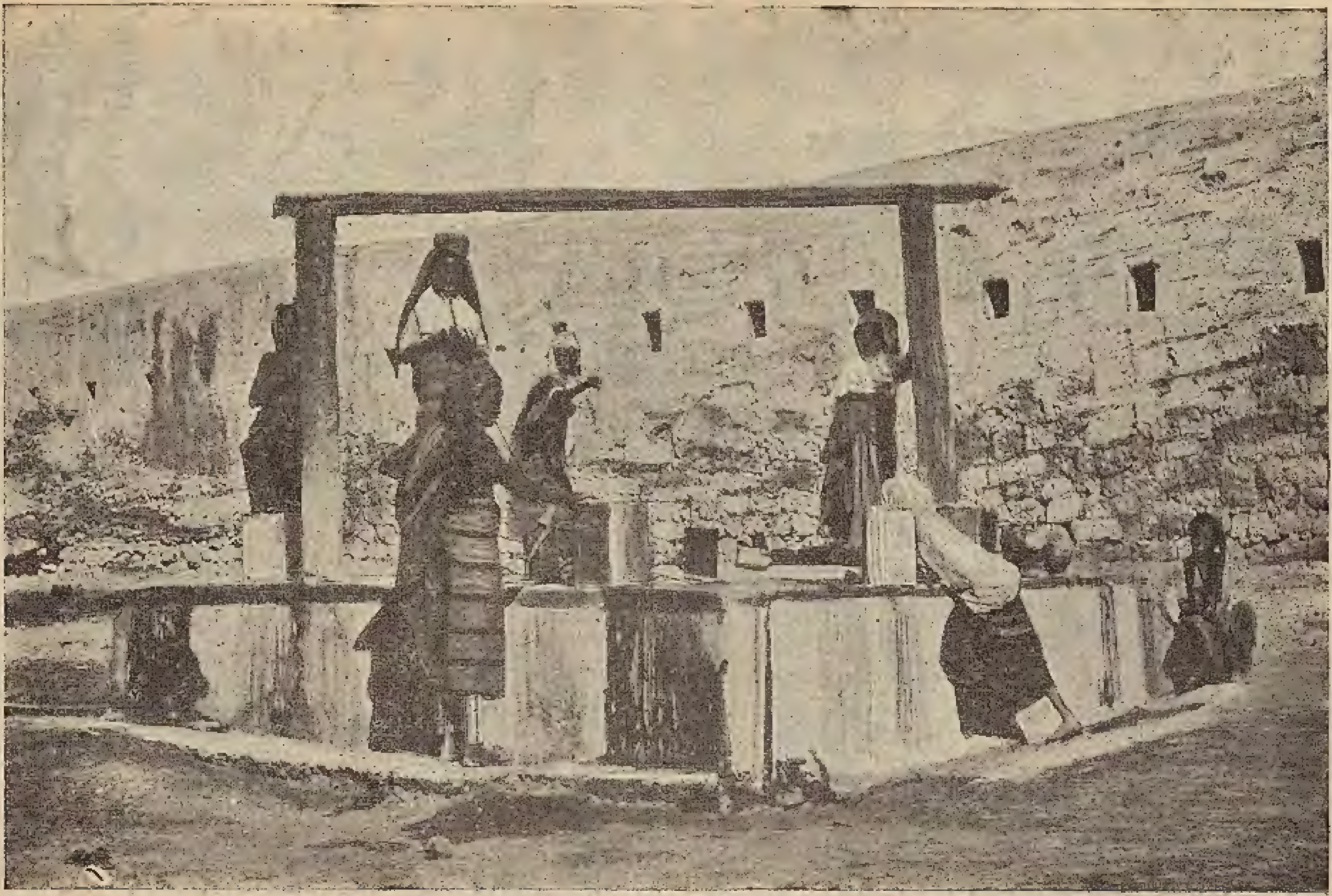

قيو بانده زنجيه لر.

فقط شونسی بارمکه‌ده‌صاف‌صو تله‌گانچی تابوب بولا ، اماجده‌ده ایسه‌آنی تابوی بیك مشکل. جده‌ده صونی یغموردان جیوب قالالار یاکه شهردن‌طشقاری بیردن چوقورلاردان آلالار هم آنی کیتروب صاتالار چیتدن کیترلگان صو بولسه طوزلی بولوب چیت بیردن‌کیلوچیلر بیك صوصاغانلقدان‌غنه‌اچه‌آلالار. بروقتلارده جده‌گه وادا پراۋود بله‌ن صو کیترو اصولنی چغارغان بولسه‌لارده وادا پراوودنی بدویلر بیك تیز بوزدیلار. چونکه آلاراوچون‌صو آلوب کیلوب صاتو فائده‌لی کورندی . جده خلقی ایسه آلاراوچون‌ده حاجیلارنڭ فانتاندن باروب اچوب بوشلی فائده‌لنولرینه قاراغانده اوزلرندن قیمت بهاغه آلوب صو اچولری فائده‌دن حسابلانادر.

طهارت اوچون صونی شهر اچنده‌گی قویولاردان‌آلالار. آنی هرقمغانن (حبشی خاتونلاری کراسیندن آرچلغان قالای صاوتلارغه صالوب ایکیشه‌ر تیندن صاتوب یوریلر) ایکی تیندن آلوب طهارت آلالار. لکن بو صو اچه‌رلك بولمی بیك آچی بولا.

آوروپالیلار هم کونسوللار صونی واپورلاردان یاکه ابوسعاد آطاوندن ۱۹۰۶نچی یلده قویلغان ماشینا واسطه‌سی بله‌ن چیستارتلغان صونی کیلترته‌لر.

حج موسمی جای کونلرینه طوغری کیلگانده حاجیلار بیك چوللیلر. اول چاغنده صوییتکروب‌بولماغاچ همده کیلگان صونڭ‌ده ته‌می بیك‌ناچار بولغانغه حاجیلارقاربوز هم‌قاونغه یابشالار. قاربوز قاون اول چاغنده‌دانه‌سی قرق تین آلتمش تین بولا(*) قابوزلارمونده‌ی قیمت بولغانغه‌آلارنی آلـو کوب کشی‌گه میسر بولمی. فقیرلر پشمه‌گان قاربوزبله‌ن قناعتله‌نه‌لر. پشمه‌گان قاربوزلارنی لیموندن بیك آزغنه زوربولسه‌ده ۳ـ ۵ تین‌گه صاتوب یوریلر. مونده‌ی پشمه‌گان ییمشلر یاخشی آش کورمه‌گان حاجیلارنڭ صحتلرینه* ضرر

*) مکه‌ده ایسه قاربوز وقاون ۲۰ ـ ۳۰ تین بولا همده آنده همه یه‌شلچه‌لرنی مکه‌دن ایکی کونلك بیردن طائفدن کیتره‌لر.

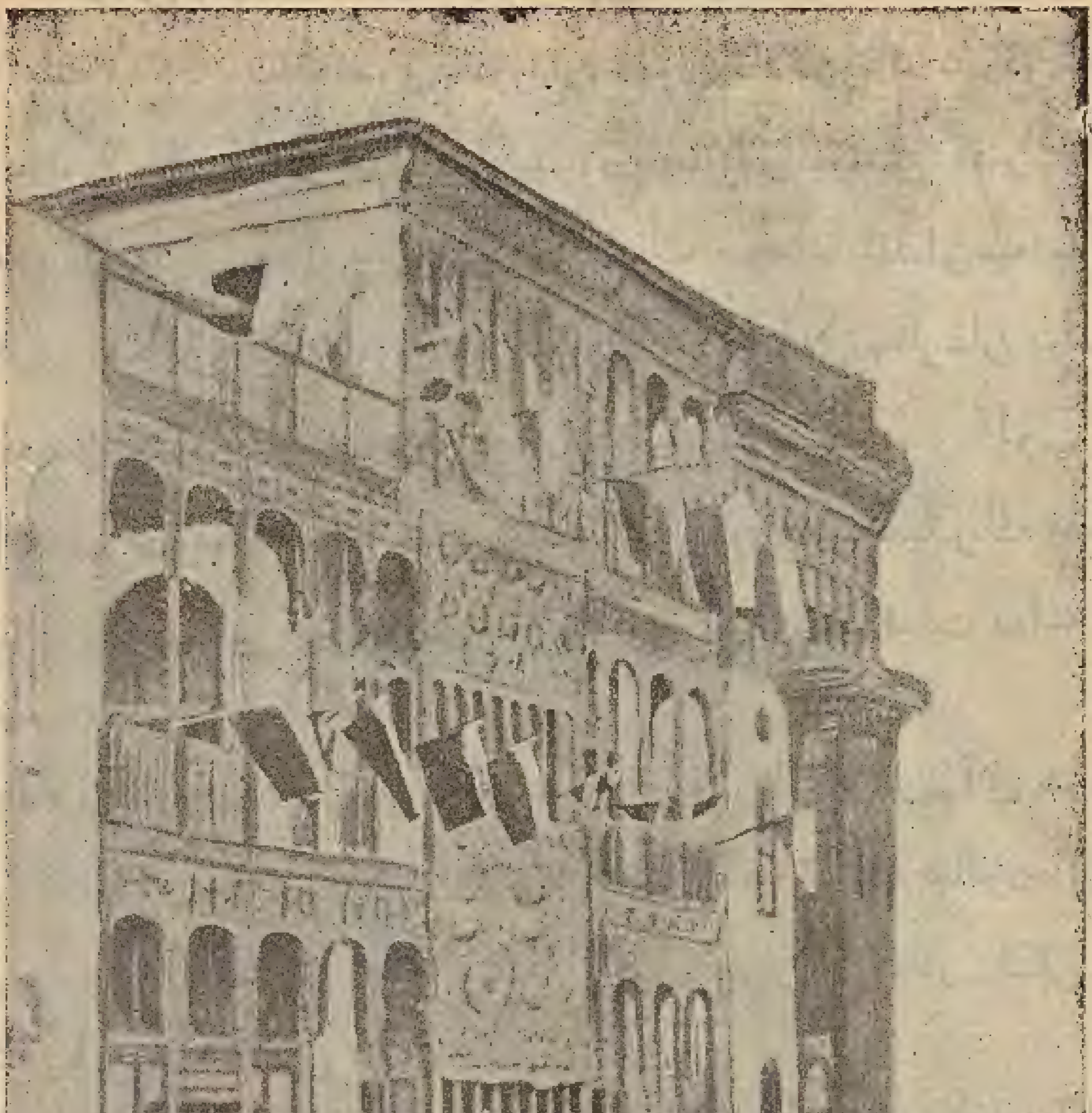

جده‌ده روس سفارتخانه‌سی .

ایتمی قالمیلار. ایکمك جده‌ده هند اونندن حاضرله‌نگانی آرزان بولسه‌ده‌بیك تەمسز بولغانغه حاجیلارنی قناعتلەندروب بتره آلمی.

اما روس اونندن پشرلگان کومه‌چلر بر آز یاخشیراق بولسه‌ده بیك قیمتلگی جهتندن (بر کیسه‌گی سیکز تین) همه پشروچیلرنڭ یاخشی پشره آلماغانلقلارندن حاجیلار بیك کوب بولغانغه ییتمی‌ده قناعت‌ده ایتدره آلمی. صارق ایتی ایسه جده‌ده حج آلنلارنده قاداغی یگرمی بیش تینگه‌قدر کوته‌رله.

روسیه‌دن کیلگان حاجیلارنڭ حقوقینی صاقلار اوچون جده‌ده قونسولخانه بولوب جبر کورگان حاجیلار شونده مراجعت قیلوب حمایه‌سینه صیینالار.

III.

چیتدن کیلگان حاجیلار جده‌گه توشکاچ‌ده تیز رەك مکه‌گه کیته‌رگه آشغالار هم کیلوب توشولری بله‌ن کعبة الله‌غه یوزلرینی سورورگه هم شول مقدس بیت الله‌نی کوررگه آشغوب تویه ازله‌رگه کروشه‌لر. بر یاقدان آلار مقدس بیت الله‌نی کوررگه ایکنچی یاقدان جده‌نڭ هواسینه قاراغانده مکهٔ مکرمه‌نڭ هواسی یاخشیلغی هم‌ده آنده طورموش آرزانلغی آلارنی آنده تارتادر. جده بله‌ن مکه آراسی سیکسان طوقسان چاقرم یاکه عادی تویه‌ده ایکی کونلك اما هجینه بله‌ن — تیز یوری تورغان تویه‌لرده بارغانده بر کونلك یولدر. هجینه‌ده بارو بیك قیمت بولغانغه کوره حاجیلار عادی تویه‌لرده یوریلر. بارلغی عرفه کونندن اوچ دورت کونگنه آلده‌راق یعنی صوڭغه قالوب کیلگان حاجیلارغنه یاللیلار.

حج وقتینه قدر جده بله‌ن مدینه آراسنده تویه‌ده یورتکان اوچون عادتده ایکی اوچ مجیدیه (مجیدیه ١ صوم ٦٠ تین) گنه آلالار. اما حج وقتی ییتکاچ بوندان ایکی

الوش اوچ الوش کوته‌رەلر. موندن ماعدا بها حاجیلارنـڭ قای یاقدان همه قایسی مملکتدن کیلـکان بولوینه قاراب‌ده آلماشا. اگر حاجی کوچلیره‌ك مملکت کشیسی همه اول مملکتنڭ قونسولی نفوذلیره‌ك بولسه اول یاق حاجیلارندن باشقه‌لارغه قاراغانده آز راق آلالار. روسیه حاجیلارندان ئه‌لیگه قدر بوته‌نلرگه قاراغانده آزراق آلا کیله‌لر ایدی. لکن اما بولای بهانی کوته‌رو باری برتویه ایه‌سینه فائده‌نی آرتدرمی بلکه آچ کوزلی دلاللرنڭ کسه‌لرینی گنه قالنایتالار. تویه یاللاغانده دلاللر بونی برده کوزدن ییبه‌رمیلر.

یولده بارغانده حاجیلار یه‌ایکی کشیگه برتویه یاللاب ایکه‌و آطلانوب بارالار یایسه شدوفلرده چیته‌ن کارزینکه‌لرگه اوطروب بارالار.

حاجیلار یولده یورگانده تویه ایلتوچی بدوی بله‌ن بیك یومشاق معامله ایته‌رگه هم آ ثار هدیه‌لر بیروب صیلاب کوڭلن تابارغه مجبوربولالار. چونکه اگر کوڭلن تابماسه‌لار اشنڭ آخری بیك اوك ماقتانورلق بولماوی احتمالی‌ده بیك قریب.

چونکه آلار بوحاجی بوایزگی یولغه بارا دیوب کوب تیکشروب طورمیلار. نادان بدوی طوتاده یه بر اوڭایی کیلـگانده یغوب توشوره، یه‌طالی یایسه قای برچاقده قورقتوب آقچه‌سینی آلایاخوداوتروب تاشلاب‌ده کیته‌لر. حتی آلارنڭ حاجیلارنڭ بیلباولارینه به‌یله‌گان آقچه‌لارینی کیسوب آلورغه مخصوص پچاقلاری بولوب همیشه یانلارنده یوروته‌لر.

صحراده بدویلرنڭ هجومندن صاقلار اوچون کروان یاننده برنی قدر صالداتدن عبارت صاقچیلارده بولا. آلار بر مرحله‌دن ایکنچی مرحله‌گه قدر اوزاتوب آندان ایکنچیلر کروانی صاقلاب کیته هم شولای ایته‌وب بدویلر طالاماسونلار دیوب عسکر بله‌ن کاروانی صاقلاب اوتکاره‌لر.

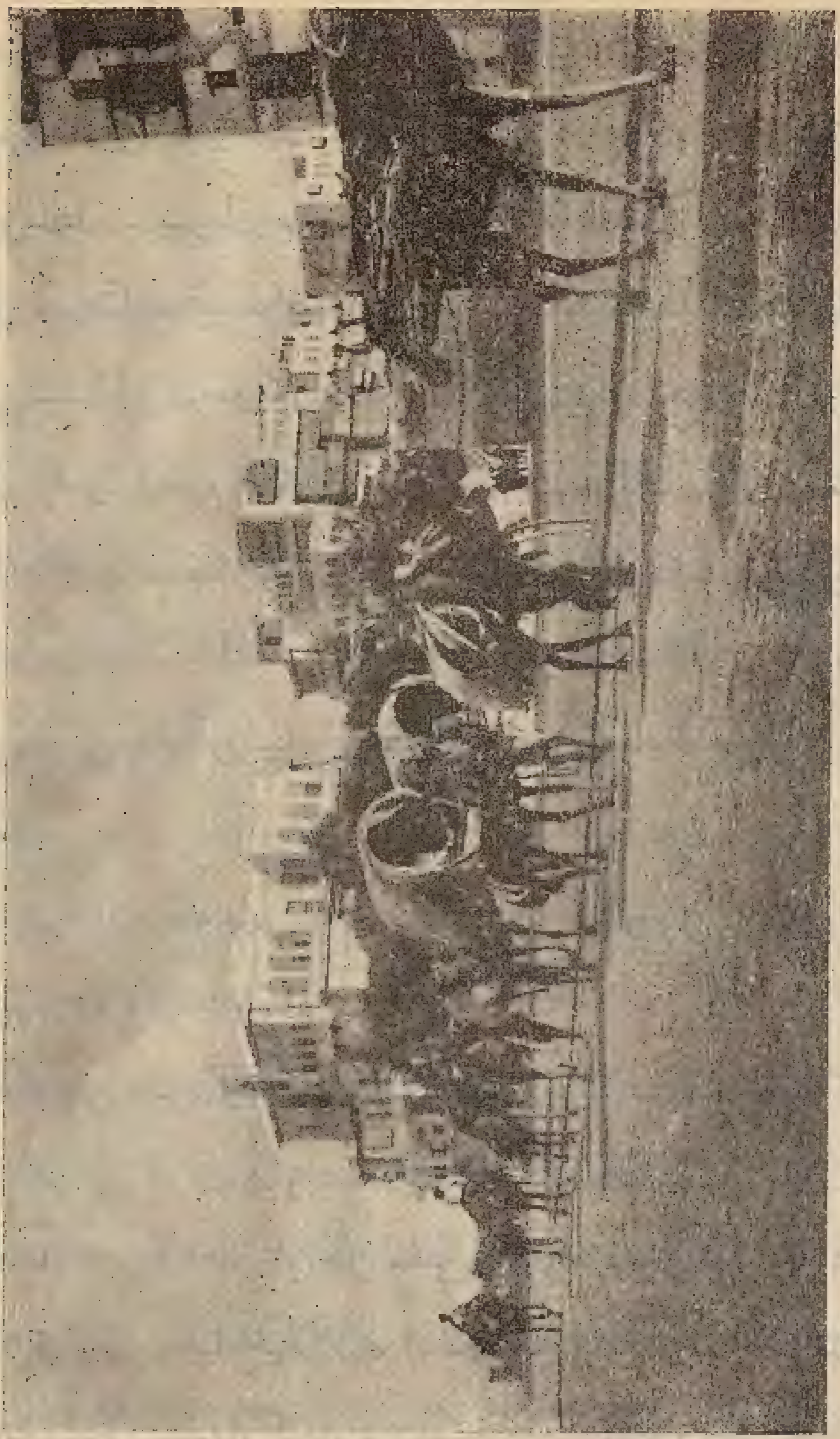

جده‌دن کاروان‌نڭ چغووی.

بدویلرنڭ هجومندن صاقلانو اوچون گرچه بوعسکرنڭ فائده‌سی بولسه‌ده
همه کاروانغه بر آز جان‌کرتسه‌ده بدویلرنڭ کوبلگی آزلغینه قارابقنه بولارغه
طایانورغه ممکن. چونکه آزغنه مقدارده بدویلر چقسه‌لر یاکه برنیچه کشیدن
عبارت کچکنه قبیله‌گنه هجوم قیلسه اول‌وقتده صاقلانوب‌بولا. اما اگر برنیچه
قبیله برگه‌جیولوب هجوم‌قیلسه‌لار اول‌وقتده‌کاروانـنی اوزاتوب بارغان‌عسکرگه‌گنه

طایانووی بیك چیتون بولا . چونکه کاروان بر جیرگه جیولوب بارمی بلکه بر بر آرتلی تزلوب برنیچه چاقرمغه قدر صوزلغان بولا. مونلی هجوملر قای چاغنك بتون کاروانتی تلف ایتوب تاشلیلار . مثلا ۱۹۰٤ نچی یل ۳۱ مارتنده غی رەیتر تیلیغرامی بوینچه بدویلرنك ۴۰۰۰ حاجینی تالاغانلقلاری خبر بیروله.

بدویلر حکومتکه ده بیك ایسلری کیتمی. بوگار دلیلده آلارنك ۱۹۰۵ نچی یلده مصر دن کیلگان شریف کاروانتی مدینه بلەن ینبوع آراسنده توتوب ۱۵۰۰ لیرای عثمانی (لیرا ۸ صوم ۵۳ تین) توله گاچقنه یبەرگانلر ایدی. مصر کاروانتده یاخشی اوق قنه کوب عسکرده بار ایدی همده یانلرنده طوبلارده بار ایدی آلایده بدویلردن ساقلانا آلمادیلار. چونکه آلارنك عددلری ۵۰۰۰ کشیگه بالغ بولوب کاروان ایکی طاو آراسینه کرگاچ اوتەرگه ایك اوڭایسز اورنك هجوم ایتکانلر ایدی.

۱۹۰۸ نچی یلده مکه بلەن مدینه آراسنده صالونغان تیمر یولنك بدویلر طرفندن بوزلوی ده حقیقتدر.

ترکیه حکومتی بدویلرگه کوب یاخشیلقلار قیلا ـ آلارنك کوڭلن ده تابارغه طرشا، آلارغه هر یل آزق آلورغه بیك کوبکنه آقچه ده یبەره (لکن بدویلر صحرا بزگه عائد ، بز آندان اوتکان حقنی آلورغه تیوش دیوب اعتقاد قیلوب هم شوڭا اسناد قیلوب معامله قیلالار). ایکنچی طرفدن ترکیه حکومتی بیك کوب آقچه یبەرسه ده بو آقچه لار بدویلرگه باروب بیتکانچه حکومت رجالی کسه سینه طولوب قالا ایدی ده شوندن آرتقانی غنه بدویلرگه بارا ایدی. ایسکی اداره وقتنك شولای ایدی. اینلی یاڭا اداره وقتنده بلکه مونلی اشلرگه سد چیگلور دیوب کوتوله.

مصر اداره سندن ده هر یل ایکی کاراب آشاق کیتر له لکن بوده شولای اوق مرکز اداره دن یراق تحت نظارتدن آرتده بولغان ترك مأمورلری کسه سنه طولا ایدی.

مصردن کیترلگان آشلق مصردن کیله تورغان محمل شریف برابرنده کیله. محمل شریفده کعبة الله اوچون کسوه آلوب کیلونگانگه کوره بیك طنطنه‌لی قبول ایتوله هم عموما بیك ماتور روشده اوتکازله. محمل‌ده مصردن کیلگان ۲۰۰-۳۰۰ کشیدن عبارت آتلی صالداتلار هم بر نیچه طوب بولا. جده‌ده‌گی فورتدان طوب آتلغاچ‌ده محملنی پاالاسلار بله‌ن بیزه‌لگان کیمه‌لر بله‌ن قارشی آلالار. هم بونلرغه شوندغی عسکرده قاتوشا. بو کاروانده کسوه‌نی ایکی تویه اوستینه یوکله‌ب مکه‌گه تابا یونه‌لوب شهر بوینچه غایت مطنطن روشچه کیته‌لر. عسکرلر همه‌سی صالداتلار آراسندان ایك ماتور همصنی صفتی کیلشلیلردن جیولغان عسکر بولوب همه‌سی احرام باغلاب (آق کیوملر کیونوب) قلچلار ملطقلار تاغوب یاخشی آطلارغه آطلانوب کیته‌لر. بولارنك بوقیافتلری اوزینه بر تورلی ماتورلق بیره هم عموما کاروانغه بر رنك بیره.

محمل شریف هم باشقه کاروان جده‌دن ایرته بله‌ن ایرتوك چغوب مکه‌گه تابا بی حساب کوب کشی بربر آرتلی تزلوب صوزلوب کیته‌لر. شهر قابقاسندن ایرته‌دن باشلاب ساعت ۸-۹غه قدر چغوچی برده اوزلمی بارلغی ۸-۹دن صوك جده پالیتسه‌سی‌غنه یولده بدویلرنك تالاوندن قورقوب چغودن منع ایته. بوره‌وشچه کاروانك صحراده تزلوب کیتوی ایس کیته‌رگچ ماتور بولوب ذه‌لله نیندی شاعرانه بر منظره‌نی کوز آلدینه کیتره‌در. تویه‌لرنك ماتور پالاسلار بله‌ن بیزه‌لگان کوپی بارولاری شدوفلرنی طولق ون شیکللی قیملداتولاری بتون منظره‌گه ایکنچی بر ماتورلق بیره‌در.

خاتونلاردان حج وقتنده بارلغی جاوالیلر هم مصرلیلارغنه یابنمیلار همه هندوسی خاتونلاریده بیك آزغنه بورکه‌نه‌لرگنه. جاوالیلر اویلرنده وقتده هیچ یابنمیلار هم بورکه‌نمیلر. اما مصرلیلار ایسه مصرده وقتلرنده شهرلرده همه‌سی تورنوب یوریلر. بارلغی قریه‌لرده‌گنه یوزلرینی یابمیچه یوروچیلار اوچریلار،

بدوی شیخی.

اما صارت خاتونلاری، فارس هم تورك خاتونلاری بتونله‌ی چورنالوب ایرلردن قورقوب طورالار، بیگره‌كده آوروپالیلاردن یه‌شرنه‌لر. اما مصر خاتونلاری ایسه قاشلارین اوینااتقالاب قویوچیلاری‌ده اوچری. مصر خاتونلاری آراسنده آل، قزل آلما كبك بیتلی روماليلارنقی كبك ماتور بورونلی زور قارا كوزلی بیلك چیبه‌ر خانونلار كوب اوچریلار. بولار طوم قارا چه‌چلر آراسنده كورنوب اوزینه آیرم بر ماتورلق تصویر ایته‌لر.

عربستان خاتون‌قزی ماتورلق جهتندن بولاردان کوب توبه‌ن طورا، بارلغی آلار کوزلرینڭ بیك ماتورلغی بله‌ن گنه آیرلالار. شونڭ اوچونده عربلر اسلام عرفینه خلاف بولسه‌ده کوب وقتده مصر خاتونلاری اوتکانده کوزلاری بله‌نـگنه قاراب اوستینه حتی تعجب اظهار قیلوب اوز آرا سویله‌شوبده قالالار.

عربلر عموما چیتدن کیلگان مسلمانلار آلدنده اوزلرینی تقوا کورسه‌تورگه طرشسالارده واقعده متعصب خلق توگل. آلار بارلغی اوزلرینه فائده کیله‌چك اورنده‌غنه تعصب قیلالار. مثلا ۱۸۹٤نچی یلده اینگلیز قونسولینی مکه‌گه دیزینفیکسیه اوچون بولمه کیترگاچ اوترگانلر (*) ایدی. لکن بو اوترو آلارنڭ دین نقطهٔ نظرندن قاراب توگل بلکه اقتصاد نقطه‌سندن ایدی. چونکه آلار آراسنده شونده کرتوب خاتونلارنی چیشندروب یاندرالار ایمش دیگان خبر تاراتدیلار. مونده اگر چنلابده خاتونلارنی چیشندره باشلاسالار، چیتدن کیلگان حاجیلر آزایاچاق هم بایتاق فائده قولدان کیته‌چك دیوب اویلاب ایدی.

اما خاتونلارنڭ آچق یورووینه عربلر اول قدر تعصب بله‌ن قارامیلار. آلارده خاتونلار مصر خاتونلاری کبك اوك آچق بولماسالارده توروکلرنکینه قاراغانده بایتاق ایرکن یوریلر. عربلر ایسه چیتدن کیلگان خاتونلارغه بیك ایسلری کیتوب قارامیلار. بارلغی مصر خاتونلارینڭ ماتورلقلارینی‌غنه اقرار قیلمی اوته آلمیلار.

جاوا خاتون‌قزی آلای یوزلری ماتورلقلاری بله‌ن بیك آیرلماسالارده کچکنه زیفا بویلاری؛ کوڭللی ماتور یوروشلری بله‌ن همه‌سندن آلده توروچیلاری کوب اوچریلار. آلارنڭ قیلانشلاری طوروش یوروشلری ئیڭ ئلك کورگاچده حاضرگنه اورماندان چقغان قویان شیکللی ئلله نیندی یاتسنغان کبك ئلله‌نیدن قورقغان کبك اوزلرینڭ یرلرنده‌گی ماتور باقچه‌لقلارنی هم آندن یاگی‌غنه دنیاغه چقغانلقلارینی ایسکه توشوره‌لر.

*) اینگلیز قونسولینی شهرنڭ چیتنده آو آولاب یورگانده اوترگانگه شونده برگه بولغان روس قونسولی براندیده جراحتله‌گانلر ایدی.

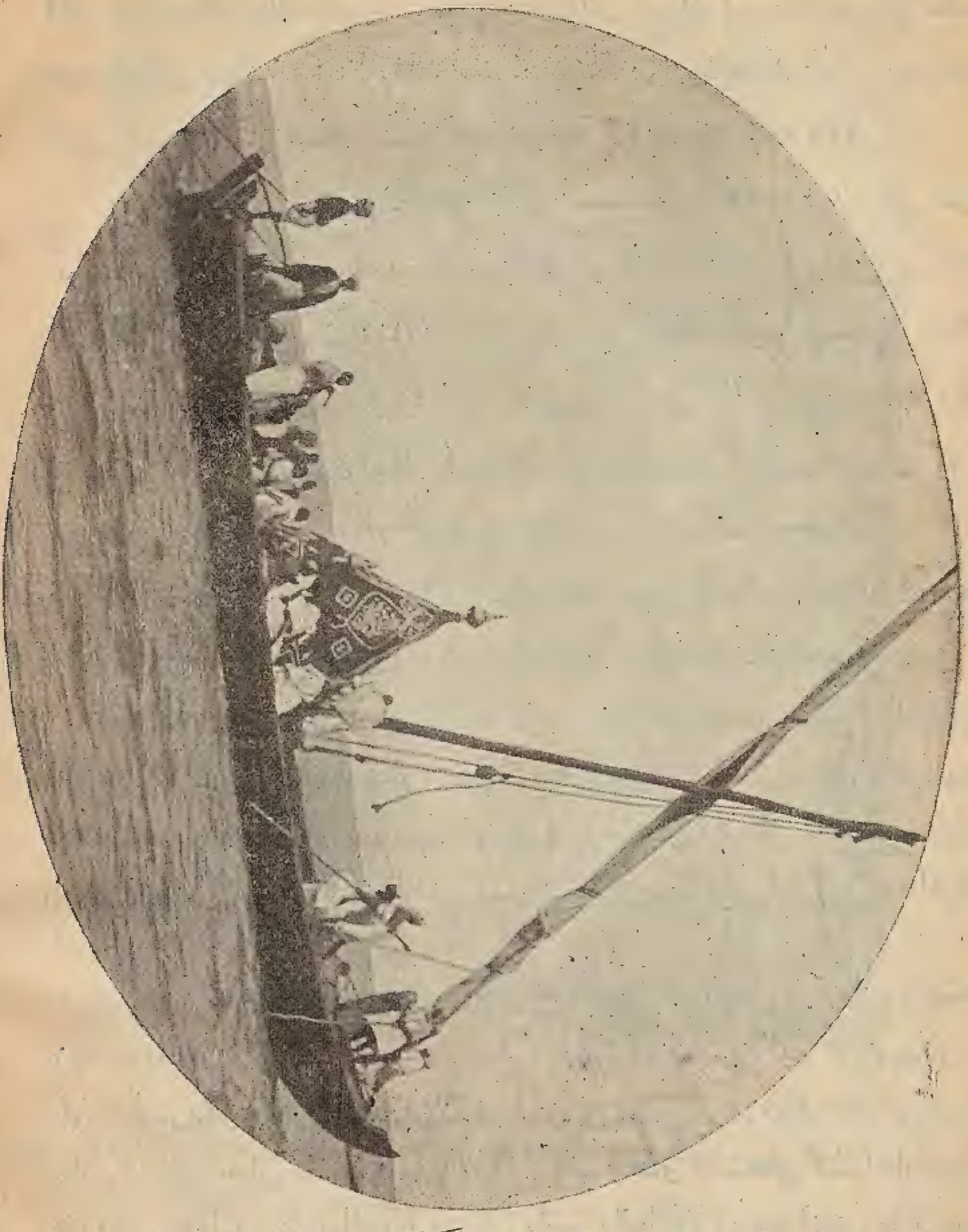

مصر محمل شریفنی جده گه کیتو .

کاروان الك چغانده تورلی «ملت» خلقندن جیولوب تورلی تورلی بولکلرگه
آیرلساده آقة دن بر تورلیسی آلغه کیتو بر تورلیسی آرتقه قالو سببلی بو
ترتیب بوزولا همه ملتلردن قوشلوشلارده چوب چوار بولوب آژدها یلان شیکلی

صحرا بو يينه صوزلوب كيته. كاروانده بارغانده قايسی‌لاری ايكه‌وی بر تويه‌گه آطلانوب قايسيلار يالغز وقای بر تورليسی ايشه‌كلرگه واوگزلرگه آطلانوبده كيته‌لر. اما تويه يالّلارغه قرتلری ييتمه‌گانلری جه‌يه‌و كيته‌لر. تويه‌نڭ يوروشی بيك اچ پوشرغيچ بولغانده همده طولقون شيكللی بيك سلكنگانگه كوره قای‌بركشی يولده‌بارغانده مرض بحری‌بله‌ن آوروچيلار بولا.

جده بله‌ن مكه آراسنده ١١ مرحله بولوب‌ايكٔ‌اورتاده ديورلك بحرا اسملی بنوبلر آولی‌بار. تويه‌ده باروچيلار بحراده طوقتاب‌كيچ قرنالار. اما آشغچراق يوروچی حيوانلارداغيلار بحرادن براق توگل‌گنه حضراء اسملی آولده توقتيلار.

بحرا بنويلر آولی بولسه‌ده بايتاق‌قنه زور بولوب حاجيلار اوچون مخصوص بر نيچه تاش عمارتلری همده بنويلرنڭ اوزلری طورور اوچون همه‌حاجيلارغه اجاره‌گه بيرو اوچون اورام طولی تورلی چوپره‌كاردن، قامشلاردان قابلاب ياصاغان چاترلاری بار.

حاجيلار عمارتلردن يراق كيتسه‌لر بنويلر تالار ديوب قورقوب شول تيره‌ده‌گنه اشلربنی كورگانگه كوره حاجيلار هر كون اوتكان وقتلارده آول بايتاق نظافتسز بولا.

عموما جده بله‌ن مكه آراسنده برگنه يول بولو سببلی همده خلقنڭ كارواندن چيتكه كيته‌رگه قورقوی، كارواندن آرتقه قالو مشكللكاری سببلی وبولار اوستينه، يولده ئولگان حيوانلارنڭ ئوله‌كسه‌لری هم تورلی آشاملق تاشلاندقلاربنڭ شول كويی قالدرلولاری، بولارنی بارلغی بوربلر فلانلرگنه قازارتقانلغی آرقاسنده يول بيك ديورلك شاخشی بولا.

حتی يولده آدم وفات بولسه آنی ده كوب اوزاقلاب ييرله‌ب طوررغه ممكن بولمی. تيز تيزگنه قبر قازيلارده بر آرشين ياآندن‌ده كيمرەك قازوب ييرله‌ب كرواندن قالماسقه طرشوب كيته‌لر.

حضراً ایسه اول ده بایتاق قنه زور آول بولوب تاشلاندق مسجدده بایتاق کشیدن (صالداتدن) عبارت قاراول طورا.

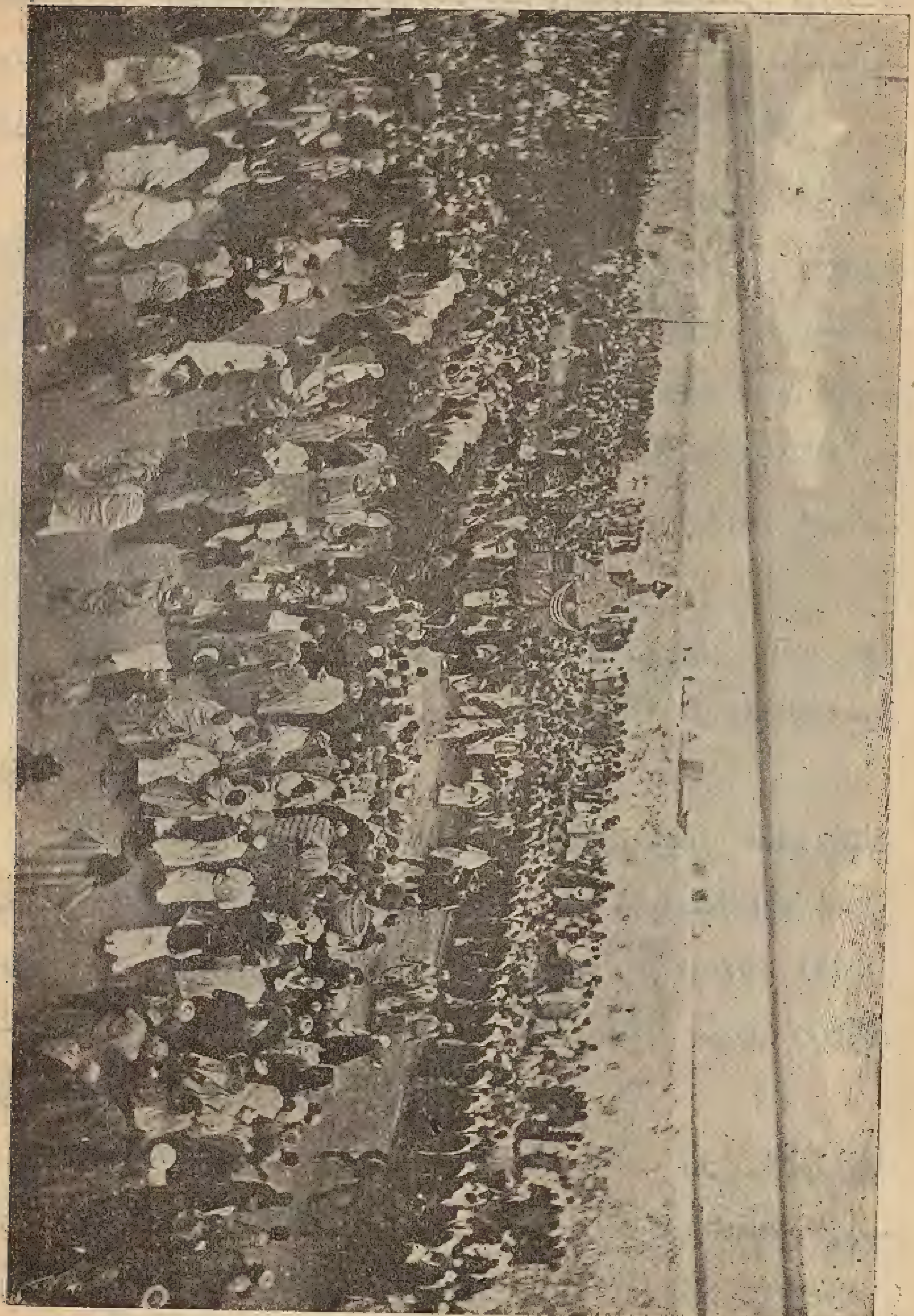

جدهده محمل شریفنی طنطنه‌لی ردوشده‌یورتو.

مونده ییتکاچ حاجیلارنڭ کوڭللاری آچولا. آلارغه دیڭگز اوستنده ئاله قایان چیتدن گنه کورنگان ماتور خرما آغاچلاری مونده ئوز آللارینه کیله. عموما حضراده ئوسملکلر کوب بولغانغه مونده ییتکاچ حاجیلار ئوچون بتونله‌ی باشقه عالم بولوب کورونه حضراده آلارغه قوناق بولوا اوچون مهمانخانه‌لر شالاشلار هم کوڭگل آچار اوچون قهوه خانه‌لار حاضردر.

عموما بو تیره‌ده صدقه چیله‌ر بیك کوب اوچریلار هم صدقه صوراغانده جوده تکانچه صوریلار . بولارنڭ کوبسی بتونله‌ی یالانغاچ بولوب حتی شهر عرفنده ییتکان قزغه حسابلانغان ۸-۹ یه‌شلك قزلارده ئوچریلار . آلار باشلارینه یاولقسمان نرسه گنه یابقان بولالار. شولوق حاجیلارغه تورلی یه‌شاچه‌لر هم آش اسبابی وصوکیترروب صاتالار. صونی قویودن آلو مشکل هم قویوغه بار و بیك چیتون هم بارساڭده کوب صو آلوسببلی قویرغان بولغانچق بولوب بتکانگه‌کوره اول ده بیك یاخشی بولوب بته‌ی .

خضراغه ییتکاچ حاجیلار هم بارنی یلدان آرتق مکه‌دن چیتده بولغان مکه‌لیلر احرام باغلیلار. اما چیتدن کیلگان حاجیلارنڭ کوبره‌گی بحر احمردن اوق احرام کیونوب کیله‌لر.

جده‌دن مکه‌گه قدر بولغان یول بتونله‌ی تب تیگز دیورلك طاوسزنیسز بولوب قای براورنلارده‌غنه تاشلق بولوب کوبره‌گی قوملقدر. شونڭ اوچون‌ده آنده آربا یولی یاصاو بیك مشکل بولاچاق. هم یاصاوی چیتنلك بله‌ن گنه ممکن بولساده بدویلر آنی یاشاته‌چك توگل. چونکه آلارنڭ بیك کوب واردا تلرینڭ قوللارندان کیتوینه سبب بولاچاقدر. آلارنی طیوا یسه محال قبیلندن بیك چیتن اش؛ چونکه آلار حاضر اچنده قوم چولینڭ ئاله قای ییرلرینه قاچوب ئولگوره آلالار. بدویلر عموما آوازیس (واحه) لرده ایگن ایگوب، تویه بله‌ن یوك تاشوب عمر سوره‌لر؛ اوچراغانده کشی تالاودن ده بیك تارتنوب طورمیلار. آلار دمه‌سی اوزون کولمه کلردن هم چالمادان یوربلر. چالمایسه حاللی حالنچه کیبوب قای برلرینڭ اوطزار آرشین بوینده بولسه‌ده قای برلرینڭ بر کیسدك چوبره‌کنه اورالغان بولا .

یورگانده آلار بیك مهابت‌یوریلر. بدویلر ضرورت وقتنده بیك طرشوب اشلیلر لکن ضرورت کوتەرلدیمی حاضر یالقاولق باصوب قهوەخانەدن ئللە نیچەشەر ساعت چقمی یاتالار. اوی اشلرینی خاتونلری ادارەقیلوب بایتاق قنه حر طورموش بلەن طورالار. حر طورموشلاری بلەن برابر آلارنڭ خاتونلاری حجاز شهرلرینڭ خاتونلارینه قاراغانده عفتلیرەکده بولالار.

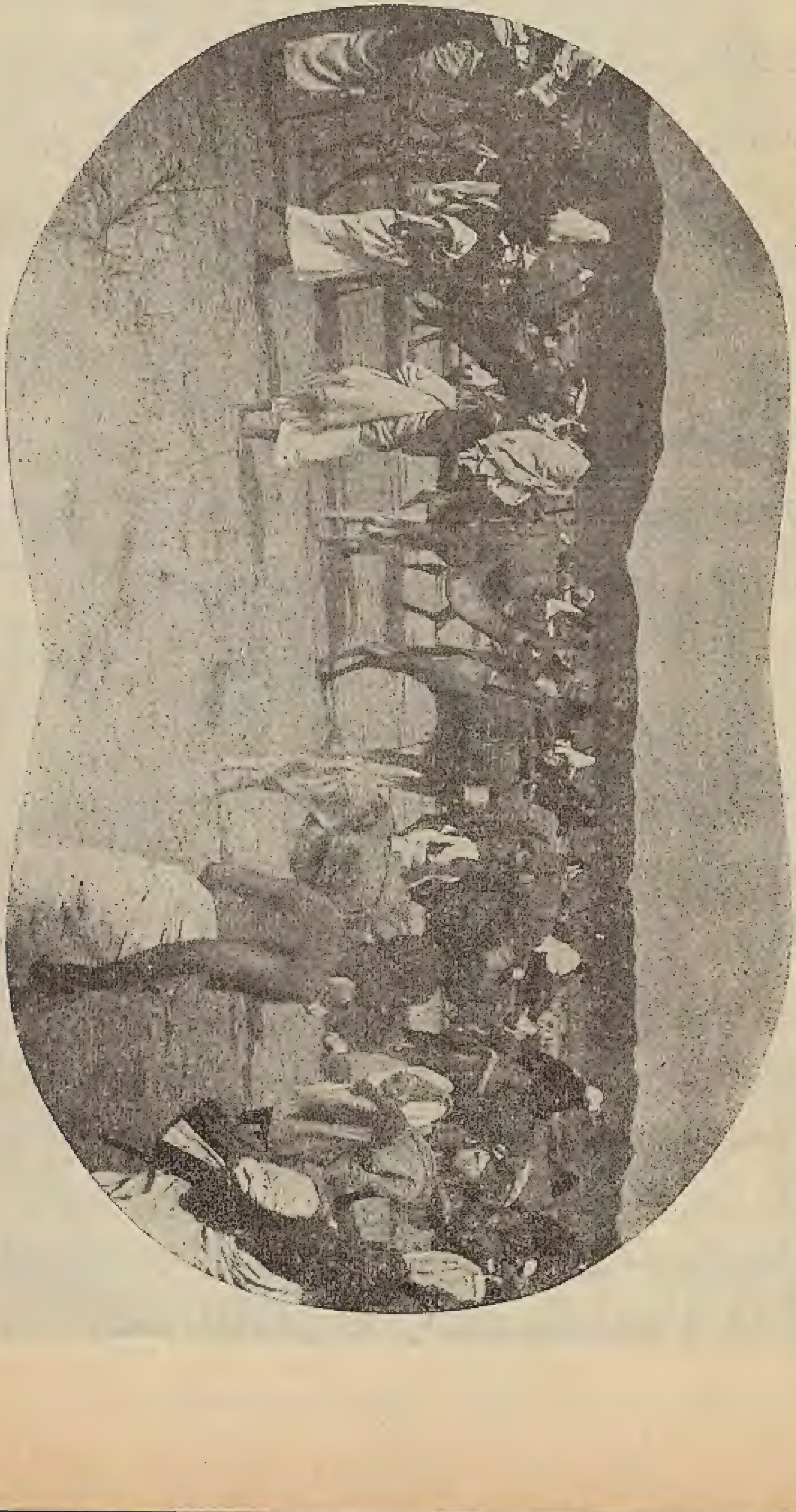

قوم صحراسنده کاروان.

IV .

اسلام تمام نغوب بیتمه‌س بورون‌ مکهٔ مکرمه‌گه وحتی ارض حجازغه مشرکلارنی کرگزودن منع ایتولگان ایدی . وبو ارض مقدس‌نلنگ حدودینی پیغمبر علیه‌السلام اوزی وآننلنگ خلیفه‌لری تعیین ایتکانلر ایدی.

ایندی بوکونده اسلام نغوب بیتکان بولسه‌ده آنده کرودن منع قیلو حکمی همان اجرا قیلونا کیله. کعبة‌الله‌غه ایسه مسلماندن بوته‌نلرنلنگ کروی هیچ وجه بله‌ن ممکن توگل. اهل اسلامغه مخصوص ومقدس بیر صانالوب هیچ بر مشرکنی آیاق باصدرمیلار.

بو ارض مقدس آدم وحوا علیهما السلامنلنگ بیر یوزینه اینگاچ یولقغان اورنلاری‌در. آدم بله‌ن حوا یولقغاچ ابلیسنلنگ شرندن استعاذه قیلوب خدادن بو بیرگه ابلیس کره آلماسون دیوب دعا قیلغانلار ودعالاری مقبول بولوب اول مقدس بیرگه فرشته‌لر اینگان وشول فرشته‌لر تورغان بیرگه هیچ بر موسوس وهیچ بر مشرك آیاق باصا آلمیدر.

آوروپالیلاردن حاجی صفتنده باروب کعبة‌الله‌نلنگ اچینه کروچیلر بولغالادی لکن آلارنلنگ قای برلری طوتلوب ئوترلدیلر.

مکه طارغنه بر تیگزلکده بولوب اوسملکاری برده یوق هم تیره یاغی اوسملکسز طاولار بله‌ن چولغانوب ۱۵۰ میتره بییکلکنده‌گی طاولارده بار. کعبة‌الله ایسه چوقور بیرده بولوب یغمورلردن حاصل بولغان سیللرده بوزلوغه بیك قریب بولغانلقدان سلطان محمد رابع زمانه‌سنده احاطه یاصاتلمشدر .

مکه‌ده ایلنگ زور اورام برگنه بولوب باشقه اورام‌لار شوکا چغا تورغان تفرقلاردن عبارتدر. زور اورام ایسه کون بویی خلق بله‌ن طولی بولوب بازار شکلنی آلا هم‌ده اویلر نلنگ توبه‌نگی قاتلاری کیبتلر چایخانه وقهوه خانه‌دن عبارت بولوب دائما سودا قیلونوب طورا واورام‌لارده کوته‌روب صاتوچیلار

قچقروب یوری وتویه‌لر ایسه بر توقتامی اوتوب تورادر، مکه‌ده تجارتخانه‌لر باریسی ۲۰۰۰ حساب ایتولمکده‌در.

کعبة الله کورونه باشلاغاچده حاجیلارنڭ اوچ کره همه‌سی بر آغزدن (لبیك اللهم لبیك لاشریك لك) الخ دیوب تابیه ایتکان تاوشلاری آسمانغه کوته‌رله. حاجیلارنڭ کوزلرندن یاشلر آغا. شادلق بلن ئاله نیندی صاغنولار بولارنڭ کوڭللرنده ئاله نیندی اثرلر بیره. بیرگه یوزلرینی سورته‌لر. سجدۀ شکرلر قیلالار. بیرنی اوبه‌لر. الحاصل شونده کیلوب کیتکان پیغمبران عظام واولیاء کرام‌لرنی خطرلرینه کیتره‌لر ودینی روح بلن روحلانالار.

مکه‌ده حاجیلار اوچون مقدس بولغان کعبة‌الله‌دن باشقه نظر دقتنی جلب ایته‌رلك نرسه یوق. چونکه اویلری اوراملاری وکشیلاری همه‌سی جده‌نکی کبگوك بولوب کوب حاجیلار جیولغانغه عموما طغز هم کیره‌ك اسبابنی تابووی‌ده جده‌ده‌گیدن چیتنره‌کدر حتی قونارغه اورن تابووی‌ده جده‌ده‌گیدن چیتنره‌ك بولادر.

مکه‌ده نظافت جهتنچه، حاجیلار اوزلری رعایه قیلماغانغه کوره، جده‌ده‌گیدنده اوڭایسزراق. نظافت مأمورلری تونی کونی خدمتدن بوشامیلار. حاجیلارنڭ اعتبارسزلقلارندان حتی زارلانوچیلاری‌ده اوچری. حاجیلارنڭ اوزلرینڭ اعتبارسزلقلارندن، کشینڭ کوباگی سببلی طغزلق حاصل بولغاندن همده عموما هوا آلماشماغانلقدان حاجیلار اوچون مکه‌ده طورمش بیك چیتون.

مکه شهرنده اوسملکلر بتونله‌ی یوق دیورلك. فقط آپتیك یاننده‌غنه بر کچکنه‌گنه باقچه بولوب مکه‌نڭ چیتنده شریف مکه‌نڭ بر باقچه‌سیغنه بار صوایسه مکه‌گه جبل حرادن کیله. جبل حرا مکه‌دن ایللی چاقرم چاماسی چیتده بولوب شول آراغه هارون الرشید خاتونی زبیده طرفندن آریق یاصالغان. جبل حرادن عرفات طاغنه قدر آریق بویلنچه کیلوب عرفاتدن مکه‌گی اون‌بیش

حوضغه بیر آستندن یوللار یاصاب چقارولادر. موندن باشقه شهر اچنده یغمور صولارینی جیوب قالور اوچون یاصالغان حوضلار یاصالغان همده زمزم قویوسی باردر.

مکه‌گه کیلگاچ حاجیلارنی دلیللر اورناشدرالار. بو دلیللر حاجیلارنڭ بایراقلاری یاننده کوبره‌ك یوریلر حتی بازارلارغه چقوب نرسه‌لرده آلوشالار حاجیلار آقچه‌لرینی دلیللرگه صاقلارغه بیره‌لر. بووقتده آلاردن هیچ بر یازو بیرلمی. فقط کوبمی آلغانلقلارینی اوز دفترلرینه‌گنه یازوب قویالار. حاجیلار وفات بولسه آقچه دلیل فائده‌سینه قالا. چونکه آندن ازله‌ب یوروچی بولمی. قای بر چاقده وفات بولماسه‌ده قایتاروب بیرلمی قالغالی.

شریعتده دلیللر حقنده بر سوزده بولماسه‌ده حاجیلار طرفندن دلیللر بیك تعظیم قیلونالار. چونکه مکه‌ده‌گی هر بر کشی قایده بارورغه ونینده عمللر قیلورغه تیوش ایکانن بیك یاخشی بلسه‌لرده بر اشاره‌گنه وسویله‌ب بیروگنه ییتسه‌ده دلیللر اوزلری برگه یوروسه‌لر حاجیلارنڭ احتیاجاتینی تیز تابالار واورنلرغه طوغری آلوب بارالار.

عربلرگه همده بدویلرگه حج وقتنده بتون یل اوچون آزق حاصل بولا هم بایتاق آقچه‌جیولادر. چیتدن کیلگان حاجیلارنڭ قای برلری شوکاقزغوب حجازده قالالر. شولای قالاقالا مکه‌ده جیولغان کشیلردن جیولوب مکه‌ده حاضرنده بایتاق قنه هندستانلی لار، جاوالیلر، جزائرلیلر هم فارسلر کوبدر.

هندستانلیلر دیانت اسلامیه‌ده بیك اوکنق توگللر. آلار خدانڭ برلگینه وپیغمبرنڭ راستلغینه ایمان کافی دیوب اعتقاد قیلالر. عملگه کیلگانده اوزلرینڭ ایسکی براهمانیلقدن قالغان عادتلرینی ده آراغه قاتشدرغالیلار. آلار کعبة الله‌غه بارو قایتو اوچون توتولغان آقچه‌نی شونده‌ییبه‌روب صرف قیلدرساڭ کفایه کعبة الله‌نی تعظیم تابولا دیوب بله‌لر.

مکه‌ده هم مدینه‌ده روس تبعه‌سی هم روسیه‌دن کوچکان خلقده بایتاققنه بار. آلار ماللارینی صاتوب بترور اوچون قالغان سودا گرلردن عبارتدر. حجازده روسیه‌دن جزادن، بورچلدن، تورمه‌دن هم صالداتدان قاچوب کیتوب بیرله‌شکان تاتارلرده کوب. آلار کوبره‌گی مدینه‌ده طورالار. بولارنی مدینه‌نڭ هواسی یاخشیلغی همده آنده‌غی مدرسه‌لر اوزلرینه جلب ایته‌لر.

بونداغی تاتارلارنڭ عرب‌دن اویله‌نوچیلری ده اوچری. هم قزلرینی عربکه بیرگانلری ده بار. قای برلری قزان اطرافینه قایتوب اویله‌نه‌لر. بونداغی تاتارلار ایزگی یبرلر کوره دیوب قزغوب یه‌ش یه‌ش قزلارینی قارتقنه کشیلرگه‌ده بیروب بیبه‌ره‌لر. لکن قزلری اوّلدن ایزگی ییرلرگه قزغوب بارسه‌ده آنده بارغاچ هوانڭ آلماشنوی اوڭایسز طوبولا هم روسیه‌نی بیك صاغنالار.

روسیه‌دن بارغان مسلمانلاردن مونداغی یاقنلری قطع علاقه قیلمیلر. چونکه آلار یا حجگه دعوت قیلالر؛ یاخود یاخشی یاغشی‌غنه بدل حجلر تابالار.

بدل حج روسیه‌ده‌غی کشیلرگه‌ده بیروله. اوّلده، اوزی اوچون حج قیلماغان کشی بدل حج بله‌ن حج قیلسه، کعبة الله‌نی کورو بله‌ن اوزینه‌ده حج قیلو فرض بولوب ئه‌ورلگانگه کوره؛ اول کشی ایکنچی حج موسمینه قدر حجازده قالا هم ایکنچی یلده اوزی اوچون حج قیلا.

روسیه‌دن بدل حجگه کوبره‌گی قزان، اورینبورغ، اوفا اطرافلاری بیبه‌ره‌لر. اما ترکستانلیلار ایسه آلار اچندن بدل حج بله‌ن باروچی یوق مکمنده‌در. آلار اوزلری باروب حج قیلونی آرتغراق کوره‌لر.

مکه‌ده توروچی روسیه‌لی مسلمانلار مکه‌دن واق راقغنه صاوتلارغه صوطوتروب آلوب کیته‌لر. هم بوصو آرقاسنده بایتاق‌قنه قدر حرمت وآقچه حاصل ایته‌لر.

۷.

کعبة الله‌نڭ عظمتن وآنده‌غی حجر اسودنڭ قدسین ایشوتمه‌گان کشی یوقدر دیوب بله‌م؛ حجر اسودنڭ کعبة الله‌ده بولوی ده کعبة الله‌نڭ عزتینی آرتدرادر.

کعبة الله‌نڭ بناسی حقنده بیك کوب روایتلر بار بولوب آنڭ بناسی‌ده قبل التاریخ وقتلردن بیرلی قالغاندر.

قولاقدان قولاقغه کوچکان حکایه‌لرگه بناءً آدم بله‌ن حوا جنتدن سورولگاچ آدم علیه السلام حجاز طرفلرینه اینه‌دی. بولار بیك کوب وقتلار بر بیرسیدن آیرلوب یوردیلر. آخرالامر الله تعالی‌نڭ رحمتی بله‌ن بولار عرفات طاوینده اوچراشدیلار. هم کعبة الله‌نی ئه‌لیگی اورنینه بنا قیلدیلار.

بر وقتلار عاصیلر کوبه‌یوب مشرکلر آرتقاچ کعبة الله جبرائیل علیه السلام آرقیلی کوککه کوته‌رلدی. موندان صوڭ بیك کوب وقتلر اوتکاچ ینه‌دن ابراهیم علیه السلام واوغلی اسماعیل علیه السلام طرفندن یاڭیدان بنا قیلوندی. ابلیس علیه اللعنه بربنانڭ یاڭارتلوینه همده آدملرنڭ بونده کیلوب عبادت قیلاچاغینه هم آلار اعلی درجه‌لرگه نائل بولاچاقلارینه کونلشدی‌ده کیلوب کعبه‌نی بوزماقچی بولدی. لکن ابراهیم علیه السلام تاش بله‌ن آتوب ابلیس‌نی قاچردی. کعبة الله بیك اوزاق زمانلار سلامت طوردی بوزولغان اورنلاری توزه‌نله کیلدی. ایڭ صوڭ مرتبه ١٠٧٤ نچی سنهٔ هجری‌ده یاڭیدان توزه‌تلدی. کعبة الله‌ده شوندن بیرلی طورا.

شوندی واق حکایتلرگه قاراغانده حجر اسود اوّللری جبرائیل علیه السلام آرقیلی جنتدن ایندرلگانده لعل شیکللی یالتراب تورغان. لکن گناهلیلرنڭ ایرنلری تیه تیه قارالوب قالغان. قیامت کوننده حجر اسودکه الله تعالی حضرتلری ایکی کوز خلق ایته‌چك هم شونده اول اوزینی زیارت قیلغانلارنی کوره‌چك همده شول کشیلرگه شفاعت ایته‌چك وخدا حضورنده شهادت بیره‌چکدر.

حجر اسودنڭ صوڭغی تأریخارینه کیلسه‌ك بایتاق قنه واقعه‌لرگه اوچراغانینی کوره‌مز: ٦٩٢ نچی سنهٔ هجریه‌ده خلیفه عبدالملك مکه‌نی فتح قیلغانده کعبة الله‌نڭ قای بر بیرلری واتلدی. ٩٣٠ نچی یلده ابو سعید اوغلی ابو طاهر حجنی

بتونله‌ی یترمکچی بولدی همده مکه‌نی تالادی وشول آراده حجر اسودنی آلوب کیتدی فقط توقز یلدن صوڭغنه اورنینه قایتاردی.

کعبه مکه‌نڭ ایلڭ اورتاسنده بنا قیلنمشدر. کعبه بتون احاطه‌لری بله‌ن حسابلانغانده دورت دیسه‌تینه قدر ییردر. ایشك آلدی مربع شکلده بولوب اطرافی ۲٤۰ عدد مرمر هم بروزه عمود اوستینه یاصالغان طام بله‌ن احاطه قیلونغان طاملار اوستنده ۹۲ گومبه‌زی بار. طاملارنڭ بعض ییرلری عادی تاش وکوبره‌گی مرمرتاشی بله‌ن توشه‌لگاندر. دورت پوچماغنده دورت مقام یاصالغان بولوب بو دورت مقام دورت مذهب: حنفی، حنبلی، مالکی، شافعی اهللرینه مخصوصدر. کعبة الله‌نڭ ایشك آلدی چیتده‌گی اورامlardan بریارم ساژین قدر توبه‌ن بولوب اطرافنده ۲۹ زور وبیك کوب کچکنه قابقالاری باردر.

ایشك آلدینڭ ایلڭ اورتاسنده طوقز مربع ساژین مقداری زورلقده وبیش ساژین بیوکلگنده بنا بولوب بیت الله آتالا وشول بیت الله‌ده حجر اسود ساقلانادر.

بیت الله طاشدن بنا قیلنوب کسوه بله‌ن اورتولگاندر. کسوه قاراتوسلی قالن یفك‌دن توغولغان بولوب اوستینه بر آرشین مقداری بوینده آلتون حرفلر بله‌ن «لا اله الا الله محمد رسول الله» دیوب یازلغاندر. بو کسوه هر یلده یاڭیدن هدیه بیرلگان کسوه‌دن صوڭ الوکگیسی مجاورلرگه بیروله آلتونی ایسه شریف مکه‌گه بیروله‌در. مجاورلر کسوه‌نی کیسکه‌له‌ب حاجیلارغه هدیه ایته‌لر. حاجیلار مونڭ قارشیسینه مکافات بیره‌لر. بو کسوه‌نی ییرنڭ همه اطرافلرنده مقدس صاناب یوزلرینه سوره‌لر، وتعظیم قیلالار.

حجر اسود بیت الله‌ده کوکره‌ك بیوکلگنده بر اورنغه قویلوب تیره‌سی کمش بله‌ن ئه‌یله‌ندرلوب اورتا بر یرنده آچقلق قالدرلغان. حاجیلار کمشکه توتونوب حجر اسودنی اوبه‌لر.

بيت‌الله‌نڭ ايشگی آغاچدان بولوب مزين كمشلی تاقتالار بله‌ن يابلغان همه‌ده آلتون بله‌ن چيگولگان قارا يفه‌ك پرده بله‌ن اورتولگان. ايشك يیردن بر سازين مقداری يوغاری بولوب آلدينه حج وقتنده مزين چوبن باسقچ قويلا. اما عادی وقتده عادی آغاچ باصقچ قويلغان بولا - بيت‌الله‌نڭ اچی آدم بويی مقداری مرمر بله‌ن اورتولگان بولوب هر يری آيت حديث يازولغاندر. مرمردن يوغاری يرلری هم توشه‌می هه‌مه‌سی آلتون پارچه بله‌ن اورتولگاندر، بيت‌الله‌نڭ اچنده حنان، منان، ديان اسملرنده اوچ عمودی بار. بو عمودكه باو به‌يله‌نوب بو باوده آلتون كه‌وش هديه‌لر النگاندر. بيت‌الله‌نڭ توبه‌سينه ايكی آرشين بوينده وچيرك آرشين قدر كيڭلكده و يارتی دويمه قالنلقده يا كڠر صووی آقسون اوچون آلتون آرق ياصالغان.

كعبة‌الله‌نڭ طشنده بيش سازين مقداری يراقلقده چوين باغانالار بله‌ن ئه‌يله‌ندرلوب بو چوبن باغانالارغه بارماق قالنلغنده تيمر چبقلر بركتلگان بو آرا قارا مرمر بله‌ن توشه‌لگاندر.

بيت‌الله‌نڭ ايشگی توبنده مرمردن منبر ياصالغان بولوب شونده خطبه اوقولادر. منبر آرقاسنده اوچ سازيندن آرتق بيوكلكده «باب السلام» قاپوسی بار. كعبه يورطنده ابراهيم عليه السلام؛ امام ابوحنيفه، حنبل مرقدلری باردر.

بيت‌الله حج كونلرنده اوچ كونگه گنه آچلا، شونڭ اوچونده بو كونلرده بيت‌الله‌نڭ ايشك آلدی و اطرافی طب طغز طولی بولا. هر كم نوبت كوتوب طورا و ئلله‌نيچه‌شه‌ر وقت نوبت كوته‌رگه‌ده طوغری كيله‌در.

بيت‌الله‌غه كرگاچ تزله‌نو تيوش بولسه‌ده خلق بيك كوبلكدن مونی ييرينه ييتكرو بيك چيتون بولا. شونڭ اوچون‌ده آلارغه ايبولو بله‌ن اكتفا قيلورغه طوغری كيله.

بيت الله‌غه كرگان كشيگه بتون عمرينه هيچ بر سوز بولسون يالغان سويله‌مك بتون حجينڭ ثوابن بتره ديوب اشانغانغه مسلمانلار كوبره‌گی حجگه بارونی صوڭغه‌راق قالدررغه طرشالار.

٧١

کعبه‌نڭ اطرافنده دائمی حرکت . چونکه طواف قیلوچیلار همیشه برسی آرتندان برسی کیلگانگه همده هر کم یدی مرتبه ئه‌بله‌نورگه تیوش بولغانغه‌اچك طشده یورو حرکت رکوع سجده وباشقه عبادتلر بله‌ن اوته فقط فرض نمازلار وقتنده‌غنه خلق بتون ایشك آلدی همه‌سی برخط مستقیم بله‌ن صف بولوب تزله‌لر. هم نماز اوقیلار.

قای بر اورنلارده آورودان ضعیفله‌نگان کشیلر یاتالار هم اوزلرینی بیت‌الله‌غه یاقن ایته‌رگه اوتنه‌لر. چونکه بیت‌الله‌ده ئولوگه شادلانورغه تیوش چونکه یته‌مش حج ثوابینه مقابل بولا شوکار کوره‌ده بیت‌الله‌ده ئولگان کشی آقتق صولولارنده راحتله‌نوب جلمایوب کوله کوله جان بیره‌در.

تونله بله‌ن بیت‌الله اطرافینه نیچه‌شه‌ر یوز قندیللر یاندرالار. وشول مصابیح یاقتیسنده طواف قیلو دوام ایته‌در.

حج کونلرندن برآی آی یارم الـکدن باشلاب بیت‌الله‌ده عنبر والعوا یاندرالار. وشونڭ خوش ایسی بله‌ن حتی بتون اطراف ایسله‌نوب طورادر. وحاجیلارنی قارشی آلادر.

مجاورلر حج وقتنده ارض مقدس‌ده یاصالغان تورلی نرسه‌لرنی حاجیلارغه قایتقاچ هدیه‌ایتوب بیرور اوچون تقدیم‌قیلالار وصوڭغیلار ایسه بایتاق‌قنه مکافات برابرینه آلالار. هم ایللرینه قایتقاچ ایزگی ییر بوله‌گی ایتوب یاقنلارینه تاراتالار.

حاجیلار مکه‌گه کیلوب بیتکاچ نرسه‌لرینی دلیللر کورسه‌تکان اورنلارده قالدرالارده بیت‌الله‌نی طواف قیلورغه آشغالار. بیت‌الله‌نی طواف قیلغانده یدی مرتبه ایله‌نه‌لر هم هرمرتبه‌سنده حجراسودنی اوبه‌رگه طرشالار یاخودقوللارینی تیگزرگه طرشالار.

فرض بولغان طواف برگنه مرتبه بولسه‌ده حسیات دینیه بـله‌ن متحسس حاجیلار هرکون یاکه بعض‌لری کونینه بر نیچه مرتبه‌ده قیلالار. بودعالار اچنده غایت معنالی ومؤثرلری‌ده باردر. دعالاردن بعضیلری:

مکه شهرینه کرگانده اوقیلار:

اللهم هذا البلد بلدك، والبیت بیتك جئت لطلب رحمتك واهم طاعتك متبعا لامرك، راضیا بقدرك مسلما لامرك، اسئلك مسئلة المضطرین الیك المشفقین من عذابك ان تستقبلنی بعفوك وان تجاوز عنی برحمتك وان تدخلنی جنتك.

باب سلامدن کروب بیت‌الله‌نی کورگاچ‌ده قچقروب تکبیر ئه‌یته‌لر هم لا اله الا الله کلمه‌سینی اوقیلار وبو دعانی اوقیلار: اللهم انت السلام والیك یرجع السلام فحینا ربنا بالسلام اللهم زدبیتك هذا تعظیما وتشریفا وتکریما ومهابة وزد من عظمه وشرفه ممن حجه واعتمره تعظیما وتشریفا وتکریما وایمانا. اللهم صل علی محمد وعلی آل محمد عبدك ورسولك واسئلك ان ترحمنی وتقبل عثرتی وتغفرلی ذنوبی وتضع عنی وزری برحمتك یا ارحم الراحمین.

اللهم انك تعلم سری وعلانیتی فاقبل معذرتی وتعلم حاجتی فاعطنی سؤالی وتعلم مـا فی نفسی فاغفرلی ذنوبی اللهم انی اسئلك ایمانا یباشر قلبی ویقینا صادقا حتی اعلم انه لایصیبنی الا ما کتبت علی وارضی بما قسمت لی.. وبوندن باشقه کوب دعالار اوقیلار.

بیت الله‌نی ئه‌یله‌نگاندن (طوافدان) صوڭ حاجیلار زمزم قویوسینه بارالار تبرکا صواچه‌لر. صواچکانده مغفرت استه‌ب وتله‌کلرینی تله‌ب دعاقیلوب اچه‌لر. زمزم برچیشمه‌دن عبارت بولوب بیت‌الله‌دن بیش سازین چاماسی چیته‌ره‌ك هم تیره‌سی اوستینه حاجیلار طغرلق بله‌ن کیلـگانده حاجیلارغه هم چیشمه‌گه ضرر کیلو احتمالندن صاقلانور اوچون تیمر جتمه بله‌ن قورولغان.

زمزم چیشمه‌سینڭ ظاهر بولوی حقنده‌ده روایت بار!

آزراوزینڭ اوغلی اسماعیل علیه السلام بله‌ن قوولغاچ حجازغه کیتدی. چولده بر کون بیلك صوصادی هـم ئوله‌ر حالـگه بیتکاچ « یارب اوزگنڭ الوغلغڭ حقی حرمتینه صوریه‌ن، یاراتقان بنده‌ڭنی صوسزاوترمه مینی ئولمدن صاقلا» دیوب دعاقیلغان دعاسنی قیلوب بتر‌ر بتر‌مه‌س دعاسی قبول بولوب آیاق آستنده چیشمه ظاهر بولغان. هم اوغلی اسماعیلنی زمزم کیل کیل دیوب چاقرغان. بو سوزلر چشمه‌گه اسم بولوب قالغان.

زمزم بیردن چغا تورغان صوبولوب توسی صاف وته‌می ده بیلك یاخشی. زمزم قویوسی تیره‌سنده تونی کونی حاجیلار یوروسه‌لرده کوبه‌ی آلسه‌لار واچسه‌لرده هیچ کیمومی وهیچ بوزولمی . دیوارلری آیتلر یازلغان مرمردن یاصالغاندر.

بوصوکه زمزم صووی همه آورولارغه دوا دییوب تلقی قیلونغان.

زمزم صووی هر کمگه آلورغه مختار بولوب آلغان وقتده متولیلرینه حاجیلار طرفندن هدیه‌گنه بیروله‌در.

زمزم متولیلری آل عباسدن تعیین ایتوله. بونڭ سببی ایسه محمد پیغمبر مدینه‌دن مکه‌گه قایتوب کیلوب فتح قیلغاچ ایلڭ الوك زمزم قیوسینه باردی همده اوّل باشلاب آل عباس بر صاوت بله‌ن زمزم صووی اچردی وشوندن بیرلی زمزم متولیلگی آل عباسده قالدی.

حاجیلر بیت الله‌نی طواف قیلوب زمزم قیوسندن اچکاندن صوڭ سعی باشلانا. سعی ایسه کعبه‌دن یراق توگل یرده شهرنڭ اچنده بولغان صفابرله‌ن مروه آراسنده آشغوب یورمکدن عبارتدر. بو اورنلار هاجرنڭ اسماعیل علیه السلام بله‌ن صو ازله‌ب یورگان اورنلاریدر. شونڭ اوچونـده حاجیلار

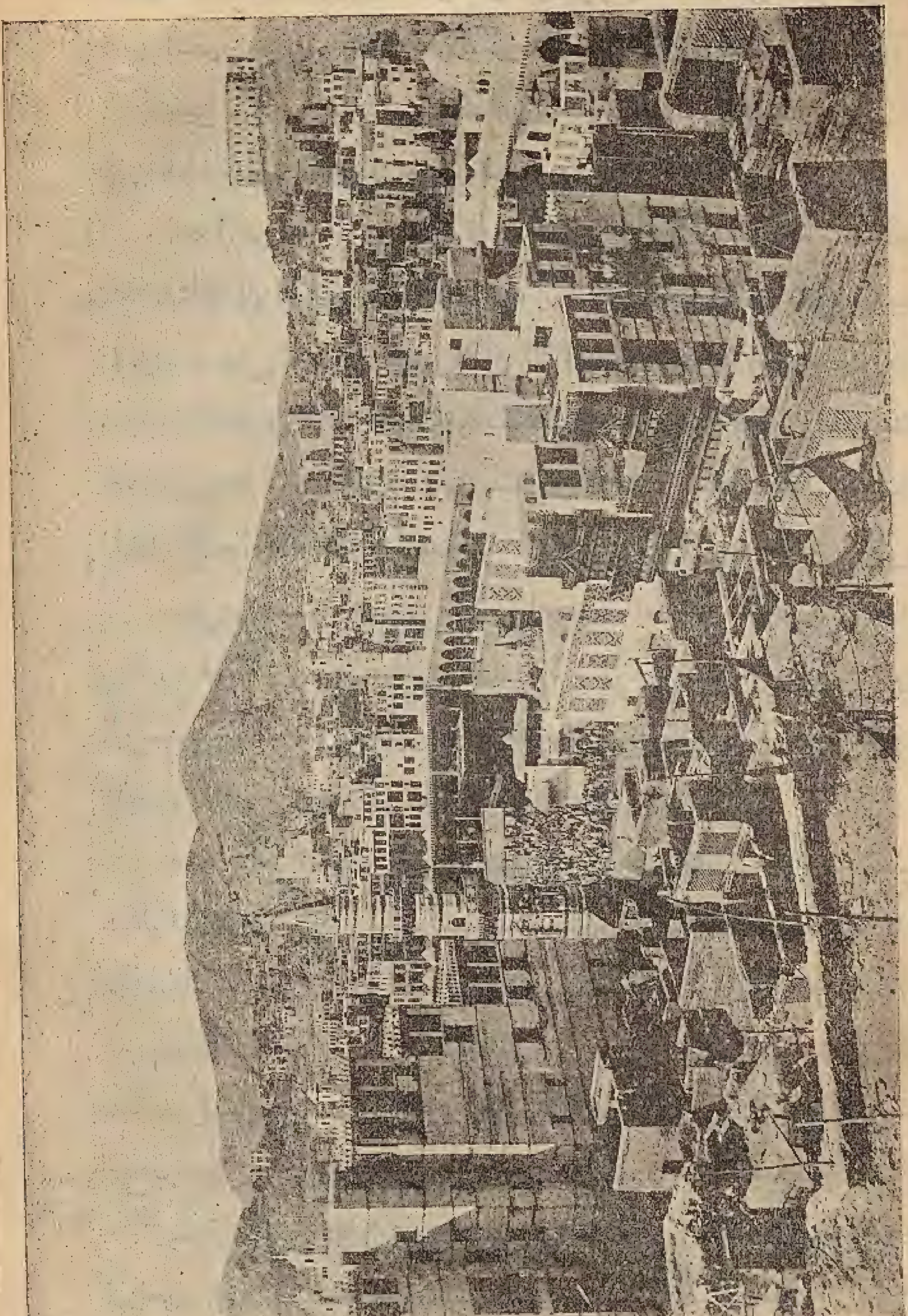

كعبة الله هم آنك اطرافنده‌كی يورطلر.

هاجرگه اوخشاب یورورگه طرشالار شول رەوشچه آلار گویا صو ازلەگان‌دیك ئەلی آشغوب کیتەلر ئەلی آقرنلیلار، ئلی آرتلارینه ئەیلەنوب قاریلار.

سعی قیلا تورغان اورام‌نلث بویی ٦٠٠ آدوم‌اوزونلغنده بولوب کیبتلر بلەن طولغاندر. حاجیلار سعی وقتنده بودعانی‌اوقیلار:

الله اکبر الله اکبر ولله الحمد الله اکبر علی ما اولینا ولله‌الحمد علی ما هدینا لا اله الا الله وحده لاشریك له له الملك وله الحمد یحیی ویمیت بیده الخیر وهو علی کل شیء قدیر لا اله الا الله ولانعبد الا ایاه مخلصین له‌الدین ولوکره الکافرون لا اله الا الله وحده لاشریك له وانجز وعده ونصرعبده وهزم الاحزاب وحده اللهم‌انك قلت وقولك‌الحق ادعونی استجب لکم وانت‌لاتخلف المیعاد اللهم‌انی اسئلك کما هدیتنی الی‌الاسلام‌ان لاتنزعه مناحتی‌توفنی‌مسلما.

سعی‌دن صوك شهردن سیکز چاقرم مسافه چیتده بولغان مسجد عمرگه زیارت قیلالار وحج عمللری تمام بولا. بوندن صوك احرامدان بوشانالار الوکگی کییملرینی کیەلر ساچ قسقارتالار. قای برلری‌گنه احراملی حالنده قالوب نفل حج وعبادتلر بلەن مشغول بولالار.

فرض حج تمام بولغاچ هم شول اورتالارده زیارت ونفل مستحب سنت عمللر قیلالار. جملەدن مولدالنبی‌گه باروب‌زیارت‌قیلالار؛ مولدسیدتنافاطمه، مولد علی‌گه زیارت، ابوقبیس‌دەکی مسجدکه ایلك اوّل اذان ئەیتولگان‌مسجد شونی زیارت قیلالار. مزار سیدتنا خدیجه (رضی‌الله‌عنها)نی زیارت‌قیلالار. جبل ثورگه وجبل‌نورغه بارالار. وآنده قرآن‌اوقیلار ودعالارقیلالار. هرییرده شیخ‌لر بولا ودلیللار کورگازوب یوریلر. حاجیلرهەمەسینه هدیه‌تقدیم‌ایتەلر.

حج‌اوچ کون دوام‌ایتوب قربان عیدی‌کونی باشلانا. قربان عیدی‌ایسه ابراهیم علیه السلامغه الله طرفندن اوزینك بردن براوغلینی قربان‌کیسەرگه امر بولغاچ ابراهیم علیه السلام‌نلث سمعا وطاعة اوغلینی قربان قیلورغه

حاضرله‌نگان کونیدر. ابراهیم علیه‌السلام پچاغینی حضرت اسماعیلنڭ موینینه صزدی پچاق کیسمه‌دی بلکه اوتمه‌سله‌نوب قالدی. شوندان صوڭ ابراهیم علیه السلام «الهم اینده‌ی نی بله‌ن امرڭنی بیرینه‌ییتکریم امر قیل» دیوب دعا قیلدی - کوکدن « بواش‌سینی صناماق اوچونگنه ایدی،اینده‌ی‌پچاغڭنی تاشقه اور» دیوب ندا کیلدی. ابراهیم علیه السلام پچاغی‌بله‌ن‌تاشقه اوردی تاش ایکی‌گه یاریلوب کیتدی .

حاضر ایسه مسلمانلار ابراهیم علیه السلامنڭ سنتی دیوب بوکوننی الوغ بیرام یاصیلار هم قربان کیسه‌لر.

قربان عیدی ییتکانده حاجیلارنڭ یوره‌کلری تیبه، اوزلاری بیك‌الوغ کوننی قارشی آلورغه حاضرله‌نه‌لر.

VII.

قربان بیرامینڭ ایلڭ طنطنه‌لیسی طوقزنچی ذوالحجه‌دن باشلانا . عرفه کونی ساعت اوچ‌ده طوبلار آطیلا . بتون کرۀ ارضدن جیولغان حاجیلار کعبة‌الله یورطینه (صیماغانلاری‌طشده قالالار) جیولا صف صف بولوب‌تزوله‌لر هم‌تورلی یاق‌خلقی‌عبادت‌وقتنده یوزلرینی قبله‌غه یونه‌لدرگان قوملر اینده‌ی یوز یوزگه قاراشالار. نماز اوقیلار نمازدن‌صوڭ بتون خلق بـریولی طواف وسعی قیلغاندن صوڭ عرفاتکه کیته‌ر اوچون الوکدن حاضرله‌ب قویغان قویه‌لرینه آشیغالار.

عرفات مکه‌دن یکرمی چاقرم چاماسی چیتده بولوب اوسملکردن خالی واون مربع چاقرم مساحۀ سطحیه‌لی بـر چولدن عبارتدر. عرفاتنڭ حدودی طاش باغانالار بله‌ن تعیین ایتولـگاندر. عرفاتده مسجد ابراهیم علیه‌السلام بولوب عرفات طاوینڭ اوستنده‌در. شونڭ اوچونده بو ییرنی عرفات طاغی دیوب تسمیه قیلونغاندر. حاجیلار‌عرفات طاونده‌کیچ اوتکاره‌لر؛ هم‌حاجیلارنڭ کوبره‌گی بوکیچنی عبادت بله‌ن اوتکاره‌لر.

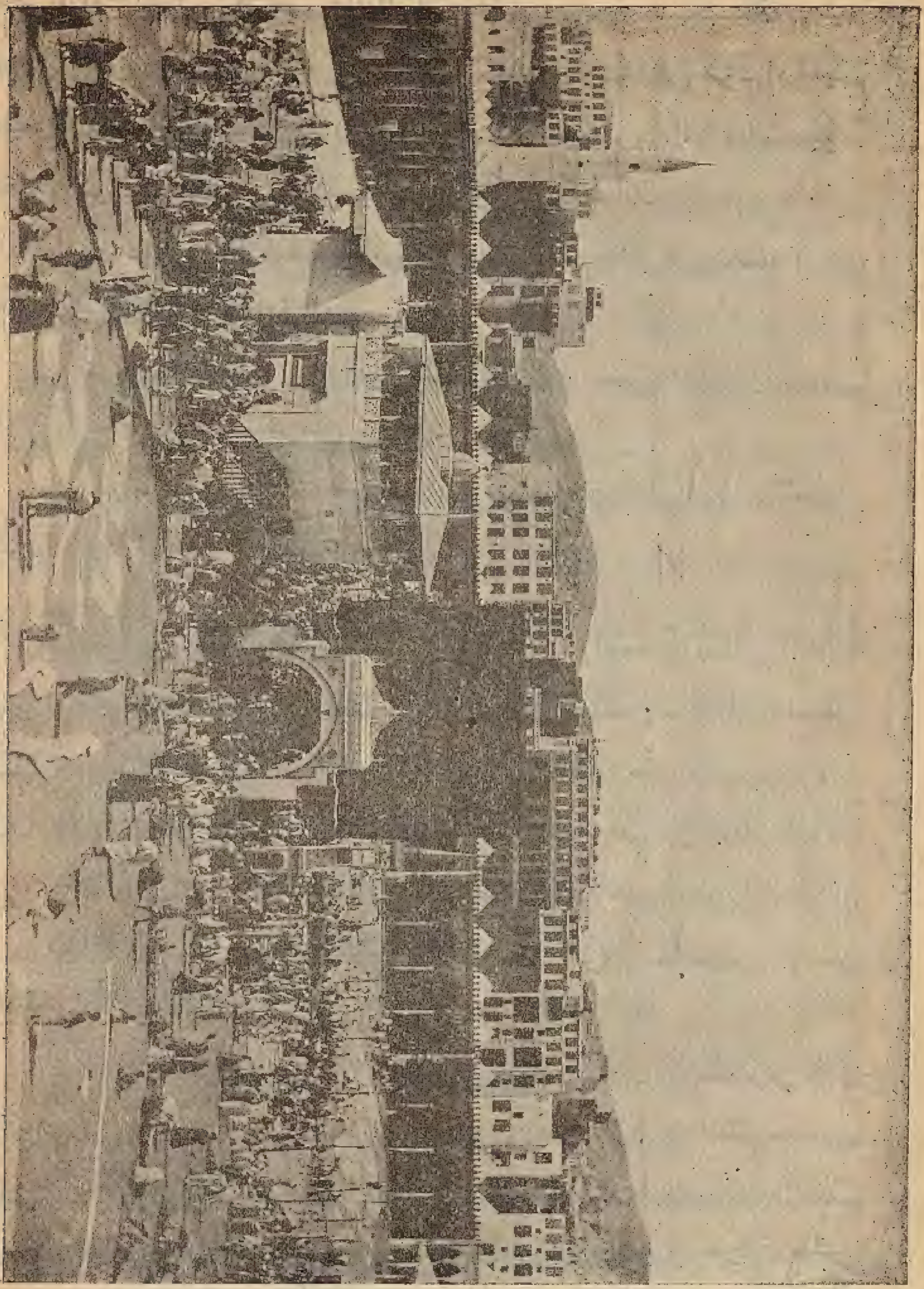

كعبة الله هم حجر اسود.

تاڭ بلونگاچ ايكى مرتبه طوب آتولا هم مؤذنلر اذان ئەيتەلر خلق نمازغه جيولا. نمازلار اوقولا. اويلەدن صوڭ همه حاجيلار غسل قيلالار.

ساعت ٣لر چاماسنده ياڭادان طوپلار آتولا. ياڭادن همه حاجى بريولى نمازلار اوقيلار. قاضى مكه صيقللى ومكمل بيزەلگان آق تويەدە محالده خطبه اوقى. آنڭ آرتندن شريف مكه اوزينڭ اعيانى بلەن مهابت روشده يوريلر.

قاضى غايت مؤثر نطقلر ايراد ايته، حاجيلار مونى ايشتوب يغليلار تلبيه ئەيتەلر وباشقه تأثراتكه چومالار.

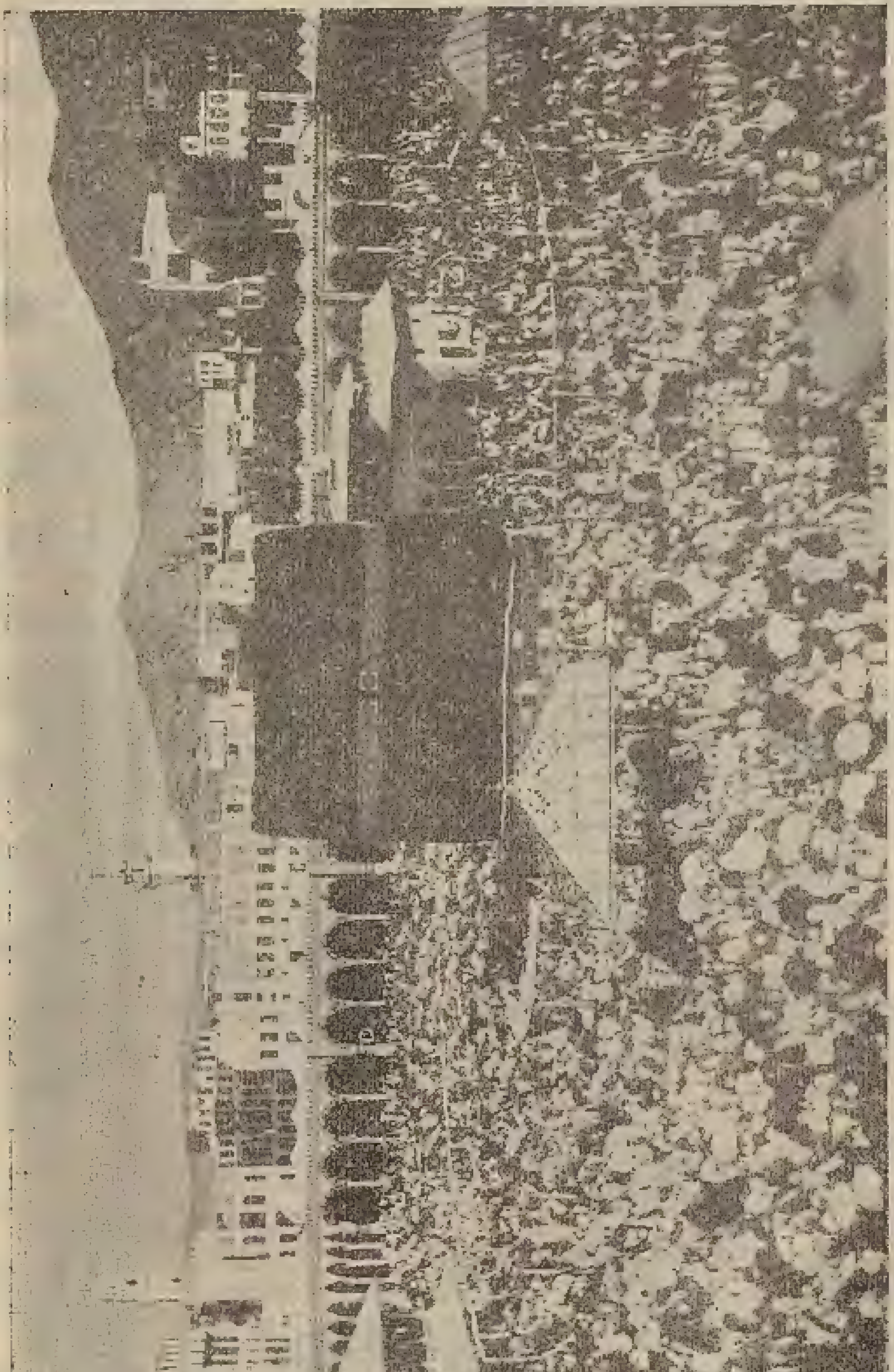

حاجيلر نڭ كعبه اطرافنده كورنشلرى.

١٨٩٤نچی یلده ٥٠٠٠٠٠ حاجی بار ایدی (بو یلده حاجیلار بیك آز بولوب عادی یللردا غیدان ایکی الوش کیم ایدی) دوقتور صبحی بكده بو نطقدن اثرلەنوب بونمدی نطقنی برنچی مرتبه ایشتەم هم بیك یاخشی تأثیر ایتدی. بو قدر کوب خلقنك بیك وجود بولوب عبادت قیلولاری وجناب رب العالمین گه بر کوکل بولوب قیلغان دعالاری بیت بو! دیوب اوزینك اثرلەنگانن سویله‌گان ایدی.

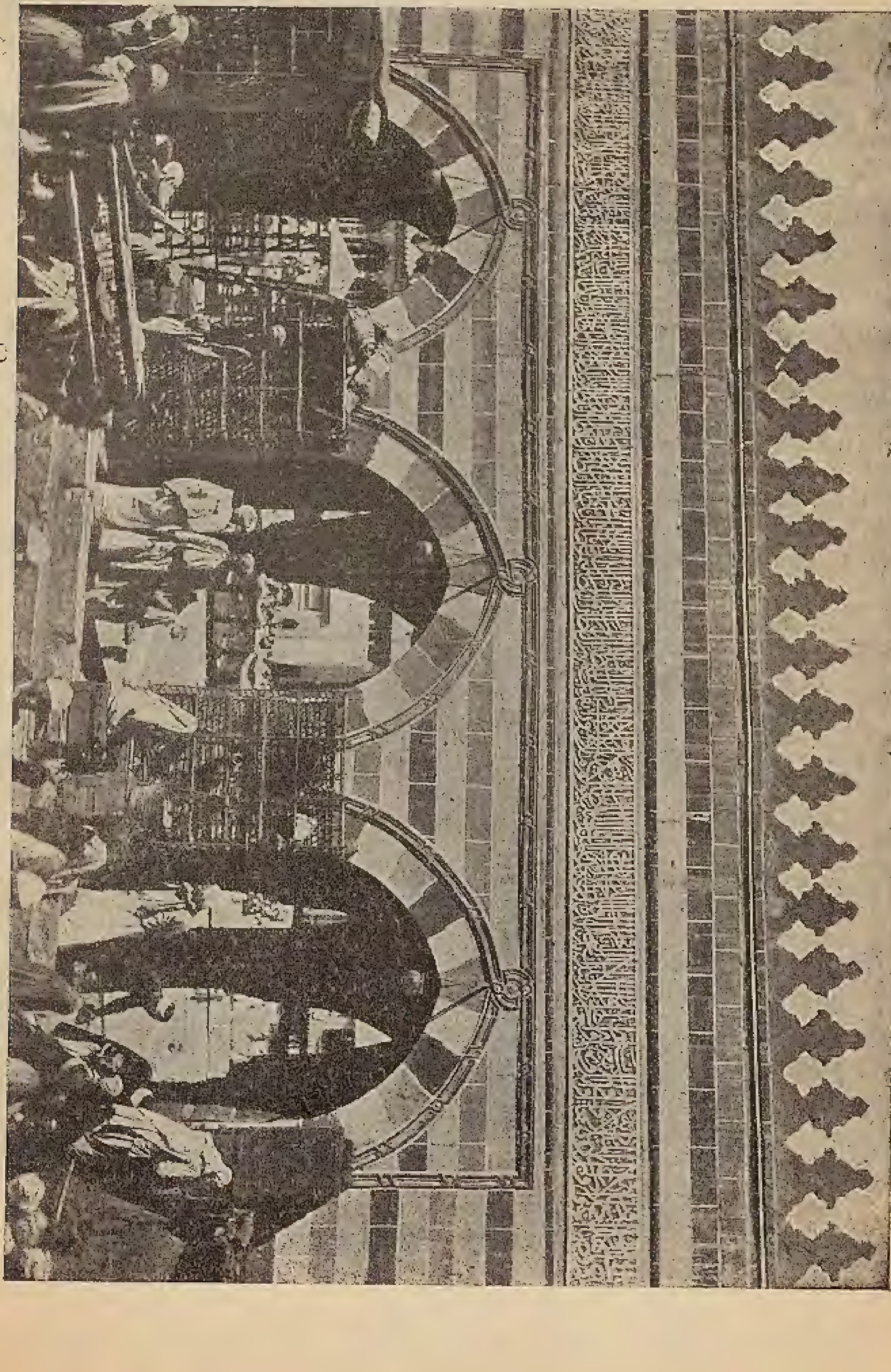

حرم ایچی.

قاضی اوزینڭ خطبهٔ بلیغه‌سینی اوقوب بترگاچ قویاش اینه‌ر آلدندان طوب آطولا خلق مناطاوینه‌کیته‌لر. همه‌سی‌قندیللر یاندروب بارالار.

مکـه‌دن عرفانـکه چقغانده ایـكٔ آلده دمشق، شام، سوریه مصر ویمن محمللری هم‌شریف‌مکه واعیان مکه آلار آرتندن باشقـه حاجیلار چقسه‌لارده عرفاتدن قایتقانده ترتیب ساقط بولا. آنده بای یارلی بلند پسـت بارده بر تیگز بولا. هم ایکی طاو آراسندن اوته‌رگه طوغری کیله.

عرفاتدن مناغه کوچکانده همه‌عربلر وبدویلر بارسیده حاجیلارغه یاردمده بولنالار. بو کوچو وقتنده حاجیلر ئلله نیچه چاقرم بویینه صوزلـوب همه‌سنده قندیللر بولغانلقدان عجیب ماتور منظره حاصل بولا.

اوچ ساعت چاماسی وقت اوتکاچ خلق مزدلفه‌گه جیولالار. مزدلفه‌ده وقفه قیلالر. قای برلری بوندن طوغری مناغه کیته‌لر وبعضیلری شونـده کیچ اوتکاره‌لر. ایرته بله‌ن ایرته‌نمازی اوقوغاچ قاضی مکه قسقه‌غنه نطق‌سویلی هم همه حاجی مناغه‌کیته‌لر. مناده ایکی کیچ اوتکارو فرض بولغانغه ایکی کیچ آنده قالالر. هم قربان کیسه‌لر ویدیشه‌ر طاش بله‌ن جمره قیلالر. مینانـڭ اورتا بر ییرینه تاش‌لار آتالار.

مناده‌اوق حاللی حالنچه قربان‌کیسه‌لر. محمد (علیه‌السلام) حجة‌الوداعده اوزینڭ یاشی سانیچه یعنی ٦٣ تویه قربان قیلغان. حاضرده ایسه اخلاصلی کشیلر شول سنتکه‌اتباعا یاشلری سانیچه قوی قربان‌قیلالار. قربان بوغازلی تورغان اورن منادن آلتی چاقرم چاماسی چیتـده بولوب ترتیب ونظافتی نظافت مأمورلری نظارتنده‌در. قربان کونلرندن آننه اون کون الكٔ‌قربان قانی آغزور اوچون ۳۵ - ٤٠ مقداری بیك زور چوقورلار قازوب قویالار.

بو چوقورلارنڭ اطرافنه قاراولغه ٥٠٠دن‌آرتق عسکر قویالار. ۱۲-۱٥ آربا بله‌ن‌قربانلارنی جیوب یوریلر. نی قدرنظافت مأمورلری طرشسه‌لارده

قربانلارنڭ کوبلگندن بتونله‌ی اوك بیك پاك بولوب بته دیوب بولمی .
ایکنچی کوننی اوك کیسولگان قربانلار ایسله‌نه باشلاب قربان کونلرنده
منانڭ هواسی بیك بوزولا.

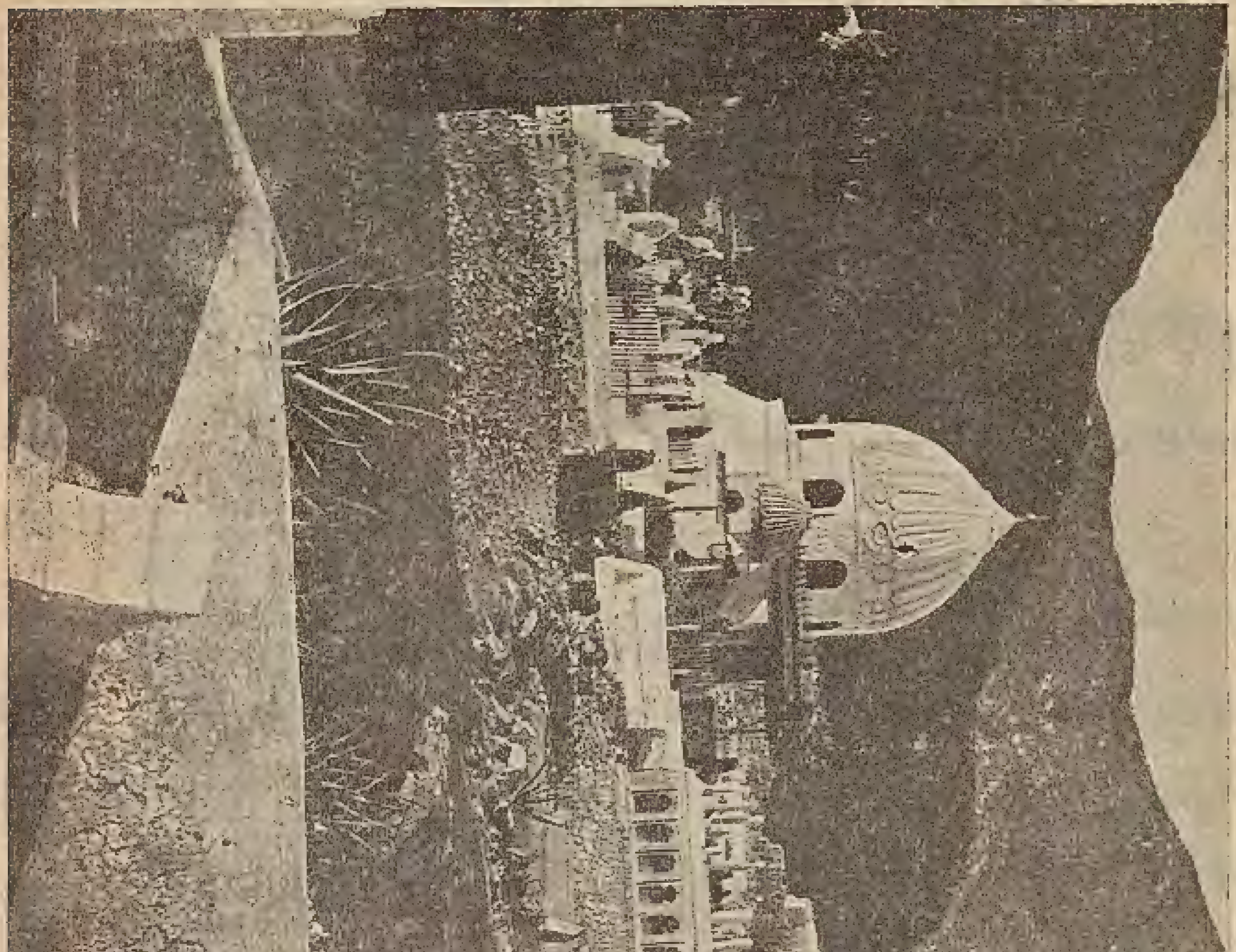

حضرت خدیجه رضی الله عنهانڭ قبری.

مناده اوشبو جمره بلەن قربانلەن باشقه معین عبادتلر بولماغانغه کوره بوعمللردن صوڭ حاجیلاردن هرکم اوزینڭ تلەگانن اشلی بعضیلری عبادت بلەن اوتکاره قای برلری یوقلی وقای برلری یوروب تماشا قیلا . منا خلقی همه حاجیلارنڭ چادرلارینه کیلوب تبریك قیلالار وبرلەگان هدیەلرنی جیبالار. اورامده هر تورلی مداحلار واعظلر هم اوینچیلار یوروب خلقنڭ کوڭلینی آچالار وبایتاق واردات تابالار.

مینا بو وقتده بیك ماتور توسکه کره نیچه مڭ خلقنڭ نیچه مڭ تورلی کیوملری ، نیچه مڭ تورلی قیافتلری ، نیچه مڭ تورلی چادرلار ، شولار آراسنده آلتون کموش بلەن یازلغان بیزەلگان چادرلار ونیچه مڭ تویه ، آط ، ایشەك وآرالارنده آلتون کموشکه باطرلوب کیینذرلگان تویەلر اوزینه بر تورلی ماتور منظره بیرەلر.

حاجیلار مناده ایکی کون طورغاندن صوڭ مکەگه قایتوب کعبەگه زیارت قیلالار. بیت اللهغه یاقنلاشقاچ حاجیلار دعا قیلا باشلیلار و اللهدن یارلقاو تلیلر کوزلرندن یاشلر کیله واوشبو دعانی اوقیلار:

الحمد لله الذی هدانا لهذا وما کنا لنهتدی لولا ان هدانا الله اللهم کما هدیتنا فتقبله منی ولاتجعل آخر العهد من بیتك الحرام وارزقنی العود الیه حتی ترضنی عنی برحمتك یاارحم الراحمین اللهم انی اعوذ بك بنور وجهك وسعة رحمتك ان اصیب بعد هذا المقام خطیئة اوذنبا لایغفر فهذا مقام العائذ المستجیر من عذابك اللهم انی عبدك حملتنی کما شئت وسیرتنی فی بلادك حتی احللتنی حرمك وامنك فقد رجوت بحسن ظنی بك ان تکون قد غفرت لی ذنبی فاسئلك ان تزداد عنی رضا وتقربنی الیك زلفی اللهم احفظنی عن یمینی وعن شمالی ومن قدامی ومن خلفی ومن فوقی ومن تحتی حتی تبلغنی الی اهلی فاذا اوصلتنی الی اهلی فلا تخلنی من رحمتك طرفة عین ونفس

واكفنی اموری من كل هم وغم واستعملنی بطاعتك ماابقیتنی برحمتك یا ارحم الراحمین. ربنا آتنا فی الدنیا حسنة وفی الآخرة حسنة وقنا عذاب النار.

منادن مكه‌گه قایتقان حاجیلار حجازنلك اسیلگی بله‌ن آرغان طالغان بولوب قایتالار. هم طواف وداع قیلوب یورطلارینه قایتا باشلیلار. حجدن قایتقانده ـ باروشلی مدینهٔ منوّره‌گه كرورگه اولگورمه‌گان حاجیلار مدینه‌گه كیته‌لر، باشقه‌لاری ایسه جده‌گه ینبوعگه باروب پاراخودقه اوطروب ایللرینه كیته‌لر.

مدینه‌گه باروب مرقد شریف (پیغمبر علیه‌السلامنك قبرلری)گه باروب زیارت قیلو حج عمللرندن بولماسه‌ده واجب درجه‌سنده توتولغان عمللردن حسابلانادر.

مكه‌دن مدینه‌گه دیگز یولندن باشقه قوریدان دورت بیردن كاروان بله‌ن یول بار.

كاروان یوللارندان ایك تیگزی هم صووی كوبی طریق سلطانیه بولسه‌ده كاروانی ییبه‌رو شریف مكه‌گه عائد بولوب اول تعیین قیلا. چونكه آثار یولده اوچری تورغان قبیله‌لرنك نیندی‌لكری كوبره‌ك معلوم بولغان بولا.

صونگی یللارده تیمریول صالونغانلقدان حاجیلار پاراخودقه اوطروب صوكندن بیروت آرقلی مدینه‌گه بارونی آرتغراق كوره‌لر. چونكه توبه بله‌ن ۱۰-۱۲ كون قزو هواده باروغه قاراغانده مونك ییكللگی كوبدر.

مدینه مكه شیكللی اوك دیوار بله‌ن احاطه قیلنوب ۱٤ مناره‌سی و۵ قپوسی باردر. مدینه‌ده‌گی مسجد نبی كعبه شیكللی اوك اشلنگان فقط بیت‌الله‌دن بر آز كچره‌كدر. مرقد نبی توشه‌ینه قدر بیك مهابت زینتله‌نگان ویه‌شل ختفه پالاس بله‌ن اورتلگاندر. شونده‌اوق چهار یار عظامدن ابوبكر، عمر، عثمان (رضی‌الله عنهم) قبر (شریف)لری باردر. فاطمه (رضی الله عنها)نك قبری ایسه مدینه‌نك خارجنده‌در. شیعیلر ایسه (حضرت) فاطمه‌نك مرقدینی آرتغراق تعظیم قیلالار.

بو صوڭغی کونلرده شیعیلرنڭ حج‌وقتنده‌غی حاللری بایتاق یاخشردی.
ایران سفارتخانه‌سی جده‌گه کوچکاج آلارنڭ ایسکی اوڭایسزلقلاری بتدی. موندان
الك سلطان مرادرابع زماننده شیعیلرگه‌ارض مقدس‌که‌کرو ممنوع ایدی. اونبیش
یللر الك حجاز خلقی آلارغه‌بیك ناچار قاریلار ایدی. عرب مالایلری آرتلارندان
مسقل ایتوب یوریلار ایدی. بیرلی‌خلق آلارغه پریلرگه قاراغان شیکللی‌قاریلار
ایدی. صوڭغی کونلرده آلارغه قاراو آلماشدی. چونکه آلار ایندی‌حاضر الککگی
شیکللی تیریدن تککان اوزون اوچلی بورکلرینی الککگی کبك تعصب بلەن
حجگه کیلگانده‌ده صالمیچه یورمیلر. ایندی حاضر جده حجاز کیومی کیگانسگه
بیرلی خلق ایسکیدن‌گیچه اوچلی بورککه دشمانلقلارینی تاشلاغانلر . اما
اچلرینه کیلگانده نیچه یوز یلدان بیرلی کیلگان ونیچه یوزلر قان توگوگه
سبب بولغان دشمانلقلارنی بتروی مشکل بولور توسلی کورونه.

VIII.

حاجیلر حج‌سفرندن نرسه آکلیلر هم‌نیندی عبرتلی‌نرسه‌لر آلوب‌قایتالار؟
مثال ایتوب ترکستاندن کیلگان نیم بدوی سارتلارنی آلساق طبیعی
آلارنڭ کوز آللارنده کوب منظره‌لر آلماشونا، ظاهری معلوماتلاری کوبه‌یه،
یولده یورگانده آوروپالیلاردن اوڭایسزلقلار کوره همده حج سفرنده
اوزینه فکرده‌شلر کوب‌تابا.

روسیه‌شهرلرنده‌اوز دینده‌شلری آلداسه‌ده‌قایسی شهرده آلدانغانلقلری.
ایسینه توشوب شول شهرگه عیبنی اسناد قیلا واول‌شهر روس شهری بولغانغه
کوره آنڭ فکرنچه روسلر عیبلی بولوب کورنه‌لر .

روس شهرلرنده اوزینڭ روسچه بلمه‌وی سببلی‌ده بایتاق اوڭایسزلقلارغه
اوچری. روسیه شهرلرنده اوزینڭ ایڭ عادی اشلرینی‌ده راحتله‌نوب اشلی
آلمی هر وقت آکا قسنقیلقلارغه اوچرارغه طوغری کیله وشول قسنقیلار آنڭ
آچووینی قابارتالار.

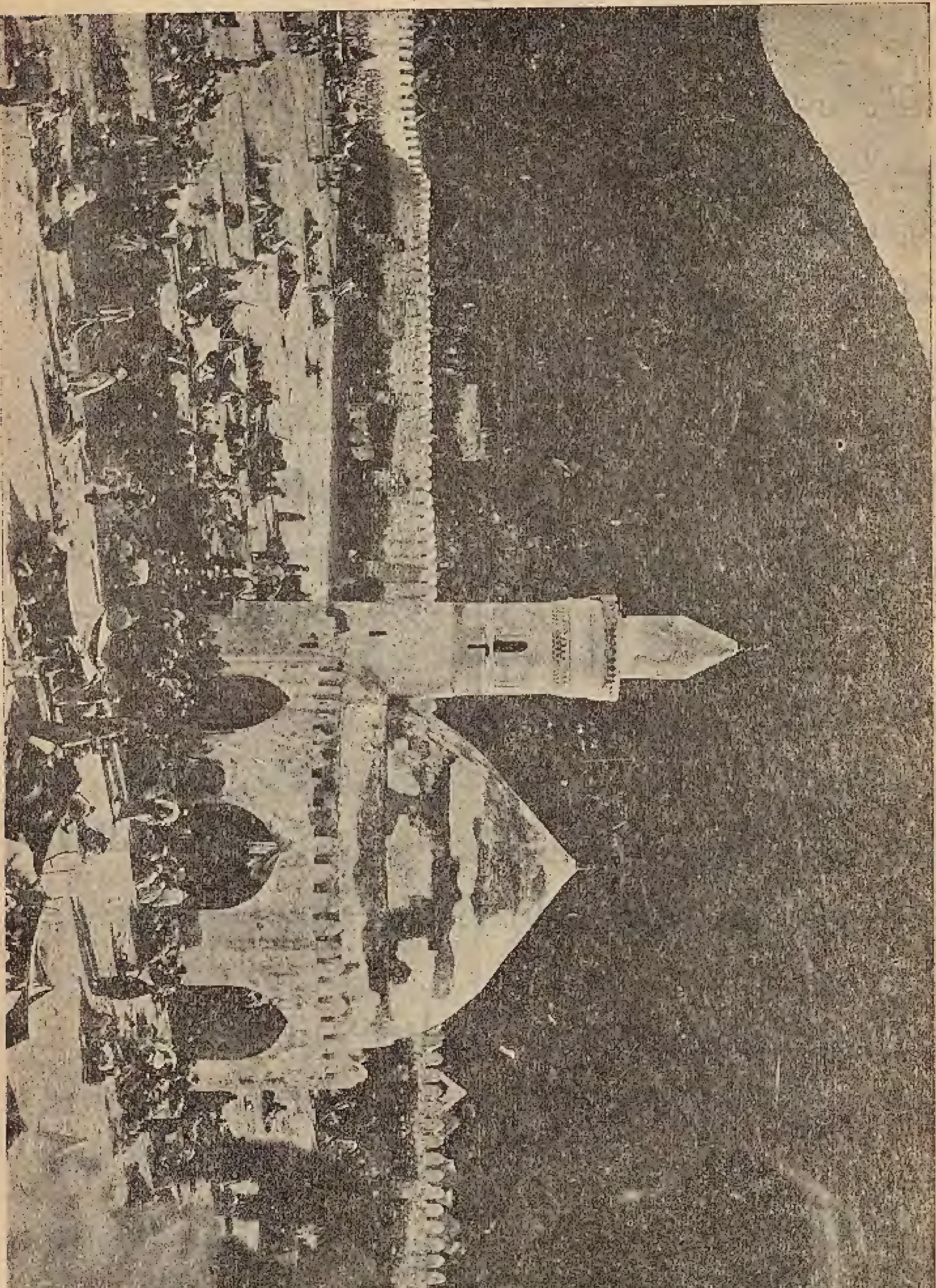

حاجیلر عرفات طاونده.

مثلا اول بیك عادیگنه اشنی اشله‌مکچی بولا . اورامغه چومه‌شوب اوطراده آشی باشلی. آنلڭ یانینه پالیتسیسکی کیله‌ده آنلڭ بو اشن تاشلارغه صوری، اول مونلڭ سوزینه توشونمی. پالیتسیسکی ایسه بیك اوزاقغه تارتیلا باشلاسه باشقه‌چه‌راق اش کورر‌گه مجبور بولا. تگی بو اشلرنلڭ باریسینی‌ده ایمانسزلار مسلمانلارنی قسالار همه یبرده ظلم قیلالاردیوب دین نقطهٔ نظرندن قاراب دینی دشمانلغی آرتا. موندان باشقه روسیه مأمورلرینلڭ آرتق اعتبارلیلقلاری‌ده بدوی خلق اوچون اچ پوشورغچ نرسه بولوب کورینه‌لر. آلارغه ژاگونده بارغانده‌غی کانترولرنلڭ وباشقه تیمر یول خادملرینلڭ معامله‌لری‌ده بیك یاغملی اوق بولوب بتمی.

صوڭ وقتلارده حاجیلارغه مخصوص پویزدلار (واغونلار) بولسه‌ده آلارده باری بر صارق کتوینی یابقان شیکللی یابالارده قووب قنه آلوب بارالار.

روسیه شهرلری آنلڭ کوزینه‌ده کورنمی قالا. آلارنی واقزالدان پریستانگه پریستاندن واقزالغه قووب قنه یوروتکان شیکللی یوروته‌لر.

اما آلار استانبولغه بارسه‌لار آلارغه عالم بتونله‌ی یاقترا بتونله‌ی باشقه منظره کوز آلدیلارینه کیله. واقعا بتون کرهٔ ارضده امثالسز استانبول شهرینلڭ دیڭگز اوستندن کورنگان منظره‌لر، صوزلوب صوزلوب آسمانغه آشقان مناره‌لری، طوری ماتور اوسکان آغاچلاری وباشقه‌لار همه‌سی آلارنڭ کوزینه کورنه‌لر. اچینه کرسه‌لر آلار تمام راحتله‌نوب کیته‌لر. همه یرنده راحت راحت سویله‌شه آلالار. آلارنلڭ تللرینی آڭلاوچی کوب. حتی آلار ثلله‌نی قدراوز آغای انیلرینی‌ده کوره‌لر. آلار عزیزلر مزارینه یوریلر. آلار اوراملارده راحت راحت اوطرا آلالار. تله‌گان ییرلرنده قهوه خانه کوره‌لر. کوز آلدیلارینه بتون عمر بویلارینه قایتقان حاجیلار طرفندن اسمی قولاقلارینه طوقولغان ایا صوفیه جامع شریفی کیله.

حاجیلر منىاده

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ

آنده بارالار زیارت قیلالار . آنڭ مهابت کورنیشی آلارنڭ کوڭللرنده ئلٰه نیندی بتمه‌سلك اثر قالدرا. آلارنی استانبولده آلداوچیلار بولسه‌ده آنڭ کوڭلینه روسیه‌ده‌گی آلدانو شیکللی آغر طویولمی. اول آنی بیگُل‌گنه اوتکاره.

آوروپالیلار استانبول اورامللارینه کرگاچ آنڭ بلچراقلغندن واورامللارینڭ تارلغندان وانتظامسزلغندان ناشی چیندن کوروب حیران بولوب قالدرلغان اثرلری بتونله‌ی جویلساده آسیالیلار همان کوز آلدلارنده‌تورغانغه‌اوزییرلرینه اوخشاغانغه اول یاقلارینی ایسه‌بلی آلمیـلار بالعکس آلار راحتله‌نه‌لرگنه. هر مسجد وهر اولیا مزاری خصوصا ابا صوفیه‌نڭ کورنشلری آنڭ زینتی آلارنڭ بار نظرلرینی جلب ایته‌ده آلار باشقه نرسه‌لرنی کوره‌ده آلمیلار.

مونڭ اوستینه حاجیلار استانبولده سلطان‌نڭ سلاملغنی کوره‌لر. جمعه کونلرنده سلطان‌نڭ جمعه نمازینه بارغانده‌غی طنطنه‌لرنی کوره‌لر. آنڭ وزیر وزراسی آنڭ یانینده‌غی عسکرلری آلار تیره‌سنده عموما جیولغان خلق؛ شول آراده‌غی آوروپالیلار، سلطان‌نڭ ووزیرلرنڭ کیوملری وزینتلری ، آنڭ خلیفهٔ روی زمین ایکانلگی وبارده آنڭ کوز آلدینه کیله‌لر بارده آنـڭ حافظه‌سینه طولالار بیگره‌کده عمرنده برنچی مرتبه مونده‌ی طنطنه‌نی‌کورولوی، روسیه‌ده آنده‌ی نرسه‌لرگه برده اوچراماغان بولولاری ایرکسز آلارنڭ کوڭلرنده براثر قالدرا. روسیه اچنده آلارنڭ مونده‌ی نرسه‌لرگه توگل حتی شهرلرینی‌ده کوره آلمی قالولاری استانبولنی تاغنده نغراق خاطرلرنده ساقلاوغه سبب بولا.

استانبولدن کیته‌لرحجازغه باروب ییته‌لر. بیت‌الله‌نی کوره‌لر. آنده دینی روحلار بله‌ن روحلانالار تورلی منظره‌لر کوره‌لر، تورلی نطقلار سویله‌نه. مونه حاجی قایتا. مونده قایتقاچ حافظه‌سنده صاقلانغان صورتلرنی آیرم‌آیرم تیکشره باشلی. آنڭ کوز آلدنده یاڭی منظره‌لر آچیلا . واقعده کورگان

منظره‌لرینه تاغن بر آز آرتق بولوب‌کورینه. مونه شوندن بیك زور واقعه‌لر اوزون اوزون قصه‌لر جیا وهم شولارنی اوزینك دینده‌شلرینه سویلی.

تاغی بر منظره: استانبولنك حاجیلار کوبره‌ك توشه تورغان غلطه طرفی بار. آنك اورام‌لاری ایك ئه‌شه‌کی فحش خانه‌لار هم میخانه‌لار وایلك ناچار بازار بله‌ن طولیدر. حاجیلار کون بویی استانبولنك ماتور منظره‌لرینی کوروب اولیا مزارلارینه یوروب کوکللری دینی حسلر بله‌ن طولوب قایتالار غلطه طرفنه چغالار. نی کوزلری بله‌ن کورشونلر آتلاغان سایون آللارینه ایسرك ماتروسلار ئلله نیندی قباحت کیونگان قزلار بله‌ن قوچاقلاشوب یوریلر ایلك قباحت‌اشلرنی کوز آلدنده‌اوق قیلالار. شولار آراسنده بیك ناچار قیافته‌گنه فسلیلرده اوچریلار. طبیعی بولارنی کورگاچ‌ده عمرنده موندی قباحتلکلرنی کورمه‌گان‌حاجیلارنك کوکللری بوزولا. بوفحشلرنی مقدس یبرلرگه کیتروچیلر آوروپالیلار دیوب قاری هم «کافر» لرگه دشمانلغی ئلله نیچه اولوش‌آرتا. آلار موندی‌اشلرنك چن‌سببلرینی‌تیکشروبه‌ طورمیلار، هم توشونه‌ده‌آلمیلار.

ایکنچی یاقدان روسیه‌لیلرنك حج‌سفرنده‌نرسه‌گه بتونله‌ی باشقه‌یاقدان قاراوچیلارده کوب. آلار ترکیه‌گه بارغاچ عموما حجازغه کروب یورگاچ‌ترکیه‌ده ترتیبات وانتظاملیلق یوقلغینی کوره‌لر. ویتوشمه‌گان اورنلارینی سیزه‌لر. بوندیلار کوبره‌گی‌ضیالی قازانلیلار آراسنده اوچریلار. قازان اطرافی عموما ترکستانلیلار شیکللی‌اوق حجغه‌کوب باروچان‌توگل. بولار حج وقتنده‌عربلرنك تالاولارینه، بدویلرنك وجدانسزلغینه وحج‌وقتلرنده‌فرصتدن استفاده‌قیلوچیلارنك آرتق‌آرتدروب بیبه‌رولرینه هیچ بر معنی بیره آلمیلار. طشدن سویله‌ب یورو اسلام روحینه‌طوقنوبولغانلقدان‌آلار اچلرندن‌گنه بواشلرنك‌بار یسینه‌ده رنجیلر. آلارنك کوکللرنده بارلغی اوزلرینك اداء ایتکان فرض عمللری وفقط دینی بولغان حسلری‌گنه اویغانوب قالا، لکن بولار آنده‌غی یبتشمه‌گان

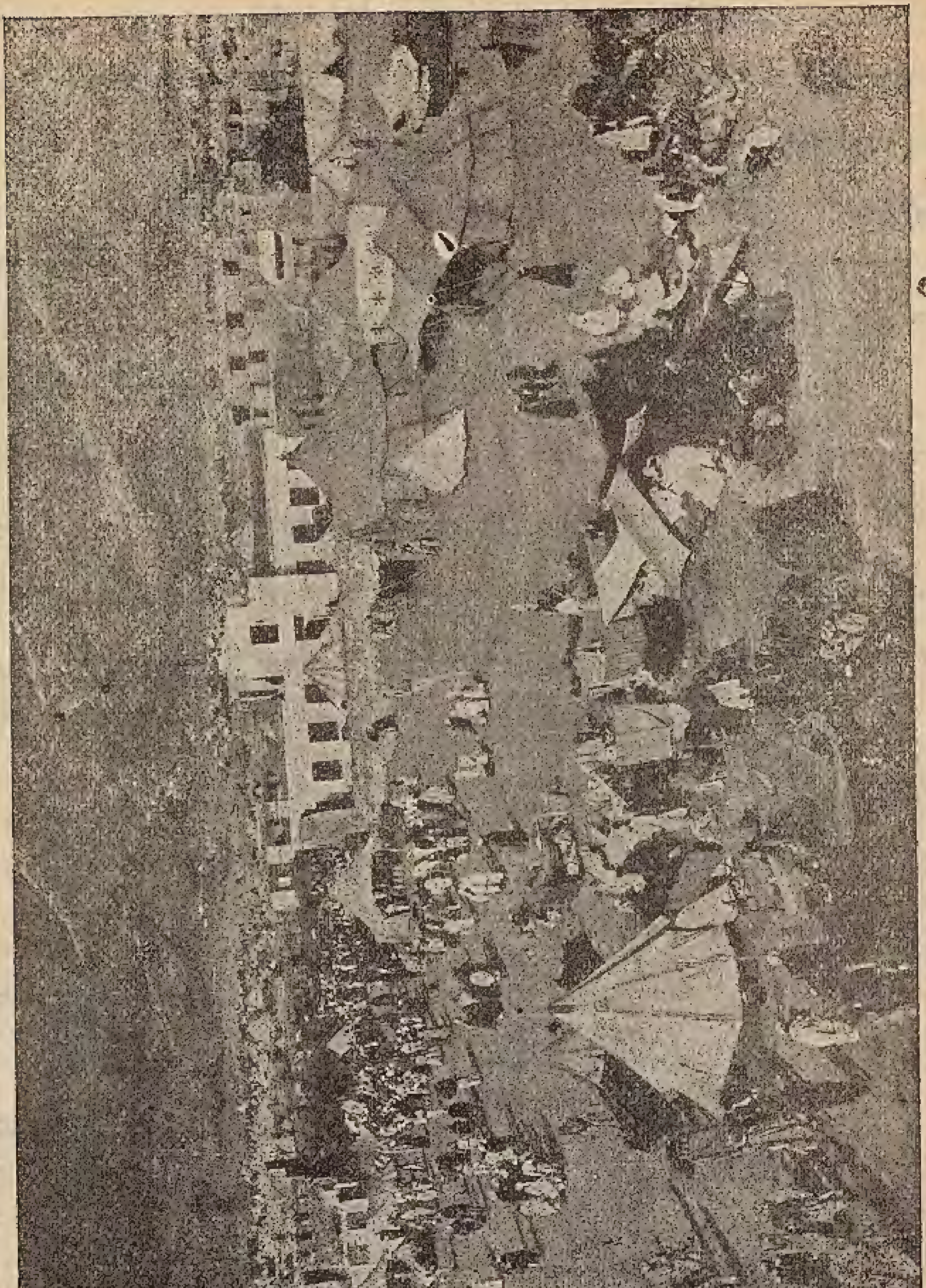

حاجیلار میناده•

ییرلرنی سویله‌ب بورمیلر. فقط آقتق چیکده مشقت چیکدرسه‌لر، توزه‌آلماس درجه‌ده وجدانسز معامله قیلسالارغنه ئلله‌نیده براچقندروب قویالار.

مکه‌ده سیاسی نطقلر ودینی وعظلرسویله‌نه دیگان خبرلر ایسه آوروپاغه بیك آرتدرلوب‌بیتکرلگان خبرلرگه‌بولوب اول‌طوغری‌ده مکه‌ده سیاسی فکرلر هیچ تاراتلمی. مکه‌ده دینی‌کتابلار آزماز باصلسه‌ده آلار «دفاعی» مضمونده یازلوب «رفعی» صورتده‌دعوت‌یوقدر. غزیته ایسه مکه‌ده برده‌چقمی. هم‌اتحاد اسلام (پان‌اسلامیزم) فکری‌ده بیك آز ایشتوله.

مکه‌ده اول فکربله‌ن مشغول کشی یوق. آلار آراسنده عادی عربلر ایسه اوچ‌دورت آی‌اچنده یللق آزق حاضرله‌وگه کوبره‌ك اهمیت بیره‌لر. آلارغه حاجیلارنی بر مزاردن برمزارغه‌آلوب بارو کعبةالله‌نی طواف قیلدرو صفا بله‌ن مروه‌آراسنده یورتو فائده‌لیره‌ك‌بولغانغه‌آلار کوبره‌گی‌ایزگیلك صاتوبله‌ن‌مشغول بولوب بوته‌ن فکرلر بله‌ن‌شغالله‌نورگه وقتلاری‌ده قالمیدر.

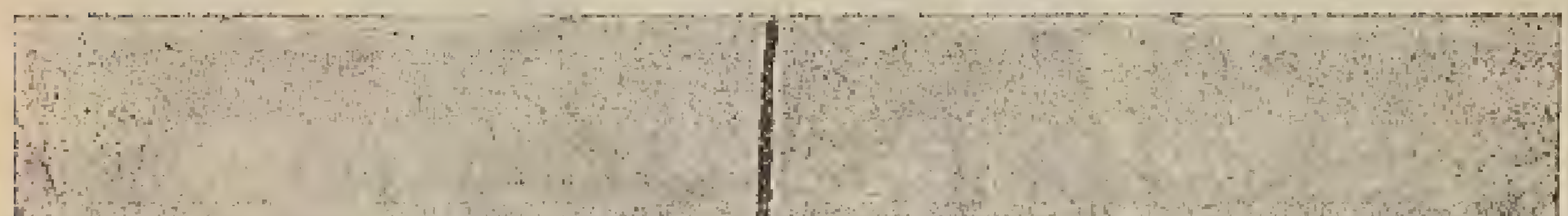

مدینهٔ منوره قپولرندن بریسی.

علما صنفی ایسه تلەسه نیندی خطبەلر تلەسەلر نیندی نطقلار ایراد ایتەرگە حقلری بولسەده هیچ کم آندان منع ایتمەسەده آلار اوز فائدەلرینی «فکر ساتو» دن آلدەتوتوب عبادتکەترغیب قیلو بلەن مشغول بولالار. چونکه فکر تاراتو مسئلەسی بر یاقدان آز فائدەکیترگاندن وایکنچی یاقدان آلارنك طورمشلارینه ضرر کیترو احتمالی بولغاندن آلار «اتحاد اسلام» مسئلەسنده طنق چقارمیلار.

درست آرالارنده آندی خطیبلرده چقالیلار لکن آلارنی بیك تیز اورنلارندن آرچیلار. چونکه آلارنك کوبرەگی «مهدی» اسمنده چغالارده ترکیه اوچون بایتاقغنه ضررلی یاقلاری چقالی جملەدن بریسی آفریقاداغی سنوسیلر مسئلەسی. آلار بتون خرستیان علیهنه همده ترك علیهنه دعوت قیلالار.

ایکنچی یاقدان حج عمللری اوزلری ده فرض، نفل، سنت، مستحب ومباح اسملرنده بیك کوب بولغانغه ومستحبلر، سنتلری ده بیك آرتق آرتدرلغانغه کوره حاجیلرنك ده فقط دینی حسیاتلاری بلەن چن اخلاص بلەن کیلگانگه کوره حاجیلار فقط عبادت بلەن مشغول بولوب آنك فلسفەسینی تیکشررگەوقتلاری ده قالمی. حاجیلار کوبرەگی عمل کوب بولغان صایون ثوابی ده کوب بولادیوب اشانغانغه کوره ممکن قدر کوب طواف قیلورغه ممکن قدر کوب سعی و زیارت قیلورغه طرشالار.

عموما عربسان خلقی اوچون اتحاد اسلام فکری فائدەلی دەتوگل. آلار ایسکی شوکتنی اونوتمیلار. آلار عربدن خلیفەلر بولوینی کوڭللرینه بیك نق اورناشترغانلار. آلار بتون کرۀ ارض مسلمانلاری نك عربلرگه مطیع بولوب تورولارینی بر تورلی یاقدان آلارغەغنه آلتون یاووینی تلیلر. اتحاد اسلام فکری وجود کەچقسه همەمسلمان بر حقوقده بولاچاق ایکانینی اول تقدیردەعددلری آز بولغان عربلرنك سوزلری اوستکەچقمایاچغینی همده ایسکی شوکتلری قایتو توگل حتی حاضرگی عظمتلری دەبتەچك وحاضرگی فائدەلریده کیمیەچك دیوب اویلیلار.

اعیان مکه اوچون همده سیدلر اوچون بولسه البته آلارغه ایسکی شوکتنی قایتارو وایسکیدەگی عظمتده بولوب بتون دنیا مسلمانلرینه حکم سورو فکری کوڭلیغه قاراغانده ثاله نیچه الوش آلده طورا.

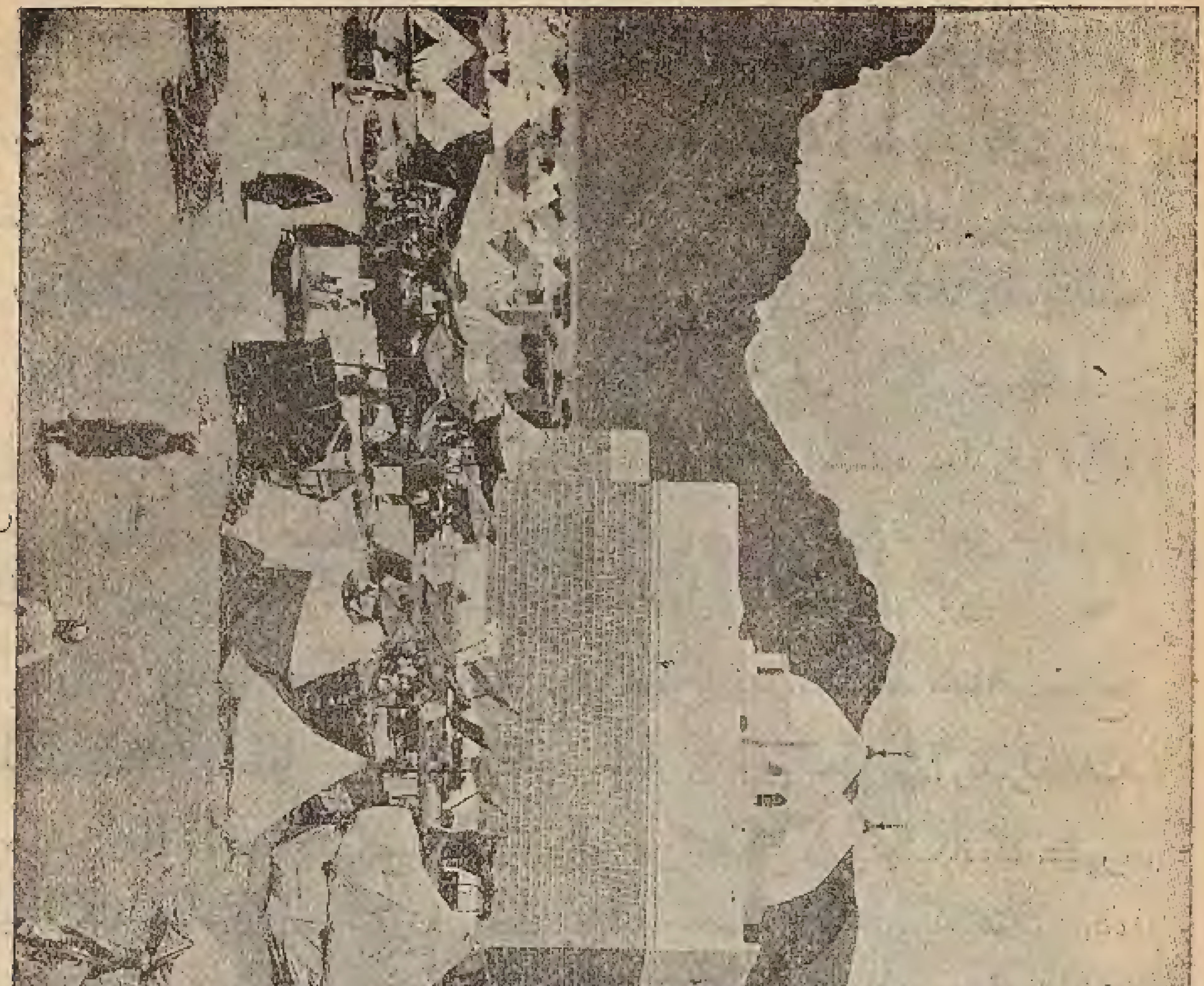

مدینهٔ منوره اطرافنده حضرت فاطمه رضی الله عنهانڭ قبری.

مکه‌ده شور اچنده یوری تورغاچ کعبة الله‌نڭ شمال طرفنده بر تار اورامده قللار کینزه‌کلر صاتاتورغان کیبتلرگه‌چفولا بولار ۷ – ۸ کیبتدن عبارت بولوب آچقدن آچققه قللار کینزه‌کلر صاتوب طورالار هیچ کم منع قیلمی.

حج گه بارغان مصر خاتونلاری .

قللار آصراو هم آلارنی صاتو آوروپالیلار نی قدر قارشی تورسه‌لارده الیگه قدر ساقلانوب کیلگان هم حاضرده رواجده‌در . بوندن ۱۰ – ۱۵ یل مقدم حتی جده‌نڭ ارزنده آچقدان آچققه قللار صاتولا ایدی. ایندی‌حاضر آوروپاقونسولخانه‌لاری آچلغاچ آلار بواشکه بیك قاتی قارشی‌کیلگاچ آفریقادن قللار آلوب کیلو بیك چیتونله‌شدی هم قللارنڭ بهاسی‌ده بیك کوته‌رلدی . آلای‌ده حاضرده جده‌نڭ همه بایلارنده قللار صاقلانوب قالغان. قللار رمضان عیدنده جده اوراملارنده جیولوب بیرام یاصیلار ؛ ئلله نیچه‌شر یوز قللار موزیقا اویناب کویله‌ب بییوب کوڭل آچوب یوریلر لکن قونسولخانه‌لار بولغان اوراملارغه کیلمیلر.

مکه‌ده ایسه قونسولخانه‌لار یوق بولوب قللار صاتو بیگره‌کده کنیزه‌کلر

صاتو بیلک رواجده. مکه بازارنڭ قللارنڭ بهاسی اورتاچه، بولای: سودانلیلار، عموما قارالار ۹-۱۲ لیرا (لیرا ۸صوم ۵۰تبن) حبشلیلار ۱۵-۱۸ لیرا امابیلک ماتور کنیزه‌کلار ۳۰ - ۶۰قه (آلتمش لیراغه) قدر بیته‌لر.

یمن فتنه‌لرندن صوڭ مکه بازارلارنده سعان طرفندن کنیزه‌کلار کیترلگان ایدی. لکن آلارنڭ بهالری ۵-۶ لیرادن آرتماسه‌لارده آلوچیلار بیك آز چقدی. موڭا سبب اوّلا آلارنڭ ماتور بولماولاری ایکنچی طرفدن اوز جنسینی صاتو شریعت نقطهٔ نظرنده گناه حسابلانغانلقدان ایدی.

عربلرنڭ کنیزه‌کلرگه نکاحلانوی بیك کوب اوچری، خصوصاقارا کنیزه‌کلرنی کوبره‌ك نکاحلاب آلالار. امابدویلر ایسه‌بوندن بیك تارتونالار. وشونڭ نتیجه‌سی بدویلرده اصل اوز توسلری صاقلانغان بولوب حجازده‌غی شهرلیلرنڭ قیافتلرنده بتونله‌ی عربلك بتکان ئلله نیندی قوشمتی‌غه ایله‌نوب بتکانلر هم عرب قانی بتونله‌ی بتکان.

توركلر قولنده بولغان قللارنڭ حالی یاخشی. آلار اوی اچنده اوز کشی بولوب یوریلر هم بر نیچه یلدان صوڭ آزاد قیلونالار. عربلر ایسه قللارغه بیك ناچار معامله بله‌ن معامله قیلالار. آلارنی هیچ وقتده آزاد قیلمیلار هم اوز آرالارینه کرتمیچه خدمت کنه قیلدرالار. بدویلر قولنداغی قللر ایسه موندان ده ناچارحالده بولالار، بدویلر آلارنی طاقتلرندن خارج اشلر اشله‌ته‌لر اشله‌ته‌لرده قارتایمش کونلرنده تمام اشدن عاجز بولغاچ قووالارده یبیبه‌ره‌لر.

حاجیلار مکه‌نڭ بوبازارندن بیك اوك راضی بولوب بتمیلر. لکن قل صاتوچیلار بولارنڭ حسن رضا وعدم رضالارینه اعتبار قیلوب تورمیلار. چونکه آلار ئه‌لله‌نیچه کونگه کیلگان حاجیلارنڭ صاتوب آلوینی‌ده کوتمیلر هم آلماسلقلارینی‌ده بیك یاخشی بله‌لر. قل آلورغه کیلوچیگه صاتوچینی سلاملی‌ده نیندی اشکه خدمتکه‌می یا که اوی اچینه‌می دیوب صوری یا که بیك طوریغنه ایتوب غرسه‌گه کیره‌ك ایکانینی ئه‌یتوب قویالار. قللارنی قاراغانده‌میواننی قاراغان شیکللی

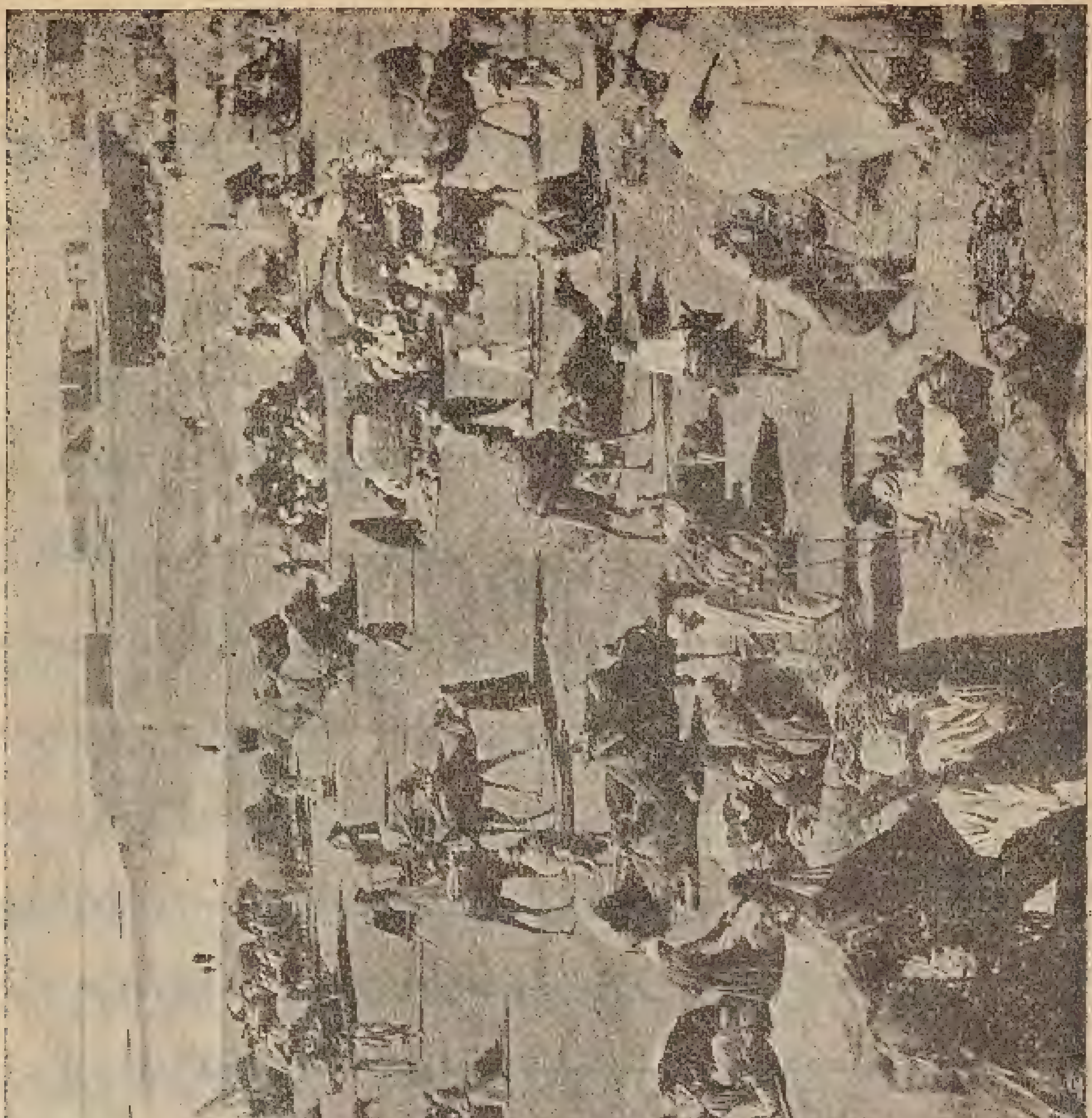

ینبوعده حاجیلرڭ پاراخود کوتوب تورولاری .

همه بيرن تيكشروب قاريلار. اما كنيزه‌ك آلغانده «فائده»لانور اوچون بولغانده كنيزه‌كنى «تجربه» قيلوب قارارغه‌ده رخصت بيره‌لر. كوڭلينه اوخشاسه آلا. بولماسه شول كويى قالا.

IX.

حج عمللرى تمام بولغاچ حاجيلار قايتا باشليلار هم طوب طورى جده‌گه يونه‌له‌لر. ايكى ئلك كوزلرينه كيلك ديڭگز اوستى كورونه هم آنداغى طوب طولى واپورلارنڭ تورلى عمللرى سلكنوب طوروب بتون ساحلنى بيزه‌گان توسلى كورونه. مونه حاضر آلار اوطرالارده وطنلرينه قايتوب كيته‌لر. آلار بتون حجازده ياخشيلاب بر ييرده طورماو هم قوياشنڭ اسسيلگى وباشقه عمللر بله‌ن مشغول بولوب آريغان حاجيلار ديڭگزنى كورگاچ راحتله‌نوب كيته‌لر. ديڭگزده آلارنى ٢٠-٤٠ پاراخود كوتوب طورا. ٢٠٠٠ طوندن زورراق پاراخودلار طشقاريده قالالار. چونكه اچكه كرو مرجان آطاولاردن قورقنچلى بولالر. قاى ياقغه‌غنه قاراما هر ياقده پاراخود كوز آلدنده طورا. قاى برلرى شول طوقتاغان آراده ماتورلانوب ده آلغان بولالار. قاى بر ييرلرينى بوياب ده اولگورلگان بولا. آراده همان ايسكيچه قالغان پاراخودلارده بار. آلار انگليز پاراخودلارى بولوب كيره كسه بولاى ده اوطرورلار ديوب بيزه‌نوب ياصانوب طورماغان بولالار.

اما حاجيلارغه پاراخودقه اوطروب كيتو بيك اوك ييگل بولوب بتمى. چونكه آلارنى آلوب كيتوچى پاراخودلار بيك كوبدن كوتوب تورسه‌لارده قاى بر اشلر ظاهر بولوب كيته. درست جنوبكه كيتوچى پاراخودلار رقابت ايتوچى يوقغه كوره آلارغه طوب طورى اوطرالارده كيته‌لر. اما شمالغه كيته تورغانلارينه بايتاق قنه صايلانوب يورورگه طورى كيله. خصوصا ١٩٠٣-٤ نچى يللاردن ايكى ئلك روس شركتى پاراخودلارى جده‌گه كيله باشلاغاندن همده سينديكاتدن باشقه مستقلا بيليت صاتا باشلاغاندن بيرلى اشلر باشقارا باشلادى. چونكه سينديكات ئلكده فيودوسيه‌غه حتلى هر حاجيدن ٨ ليرا آلايدى همده شوندن پاراخود شركتينه ٢ ١/٢

لیرا بیره‌ایدی. بو صوڭ ییللرده حتی ٥-٦ لیرا بیره‌باشلادیلار. جده‌ده‌سیندیکات اش باشنده پاراخود خواجه‌سی طورغانلقدان ممکن قدر روس پاراخود شرکتینه یول قالدرماسقه طرشا باشلادی.

بو صوڭ وقتلارده حاجیلار اوچون مخصوص دابراۋولنی فلوطده خدمت ایته باشلاسه‌ده باشداراق نی اوچوندر اشی آلغه‌بارمادی. مشهور سیدغنی آدیسدن ییبه‌رلدی. بلکه آنڭ ده بختی آلغه‌کیته‌ردیوب اویلانا. سیدغنی زمانه‌سنده آلغه کیتمه‌وینڭ سببی؛ آدیسدن جده‌گه قدر هر کشیگه ١٠٠ صوم (عادی پاراخودلاردن ٥٠ صوم) بولغانغه بولورغه‌کیره‌ك. طبیعی باشقه‌لردن ایکی ئلوش آرتق بیرروب هیچ کمنڭ آنده‌باراسی کیلمه‌س. ایندی سیدغنی آلونغاچ جلده دابراۋولنی فلوطقه‌ده کشیلر تابلور دیوب اویلانا.

پاراخود شرکتاری بله‌ن آگینتلر آراسنده مخابره بارغانده اشنڭ تمام بولوینی حاجیلار کوته کوته جوده‌ب بته‌لر. وطنندن آیرولغان کشیگنه مونده‌ی وقتده‌طوقتاب‌طورونڭ هم کوتوب اوطرونڭ نیندی اوڭایسزلغن بله. ترکستاندن کیلگان‌حاجیلار بارندن‌ده بیگره‌ك اویلرینه قایتورغه آشغالار. آلار اویلرینه قایتوب تبریك قیلنولارنی وزور احترام بله‌ن قارشی آلنولارنی ایسلرینه‌توشوروب اوچوب‌کیته‌رده‌ی بولوب‌بیلیت بیرله باشلاغاننی کوته‌لر.

بها تعیین قیلنوب بتوب حاجیلارغه اعلان قیلونغاچ حاجیلار نی اشلرگه بلمی آبتراب‌قالالار. چونکه‌بیك‌قیمت دیوب آبتریلار. بیگره‌ك صارانلقلاری بله‌ن مشهور اورتاآسیاخلقلارینڭ توسلری آلماشنا بیلیت آلورغه بارمیلار. بها توشمه‌سمه دیوب‌کوتوب طورالار. مونه جده‌ده‌طورا باشلیلار. مونه آرالارنده تورلی خبرلر تارالاباشلی. هر خبریه‌شن شیکللی‌اوچوب آرالارنده‌تارالوب‌ییته. خبرلر تارالا تارالا ئاله‌نیندی قصه‌لر یاصالوب‌بته آلای‌ده آخرالامر سیندیکاتقه بارغه هم‌تعیین قیلغان بهانی توله‌رگه مجبور بولالار. آرالارنده بیلیتکه آقچه‌سی

يیتمه‌گانلری اوچ-ری. آلاری هدیه‌گه دیوب استانبولدن وحجازدن آلغان نرسه‌لرینی ارزان بهاغـه صاتا باشلیلار. آخریسی بتونله‌ی هدیه‌سز قایتو بیك اویات دیوب جده مرجانندن تسبیحلر همده کچکنه کچکنه صاوتلرغه زمزم صووی آلالار.

پاراخودقه‌اوطرتوده توشووی شیکللی ترتیبسز وانتظامسز بولوب بر برسنی تابتاومی کیره‌ك، تچقرشوتالاشو بر برسندن الك کرور اوچون یاخشیراق اورن آلور اوچون آشغومی کیره‌ك همه‌سی بر برسی اوستینه جیولالار. ناظرلرنڭ طوقتاتورغه حاللرندن‌کیلمی. طایاق بله‌ن قینیلار آلای‌ده صارق‌کتوی‌شیکللی خلق‌اوزلرینڭ باراطورغان ییرلرینه بارابیره‌لر. قایسیلاری یالغش‌اوطرالار آلارنی طوقتاتوب بولمی بارلغی طایاق کوچی بله‌ن‌گنه ملڭ مشقت بله‌ن یول کورگه‌زو ممکن بولا. گرچه بو ره‌وشچه طایاق کوچی بله‌ن اش کورو قباحت بولسه‌ده باشقه‌چه ممکن بولماغانغه آلارنی ده عیبله‌ب بقرو ممکن بولمی.

قای وقتلارده بر پاراخودقه اوطرورغه یالغش رخصت بیرله لـکن اول پاراخودقه بیلیت‌صاتلوب‌بته‌گان بولا. بر کرگان‌کشی پراخوددن یا‌ ‌ثیدن‌چیقکه چغارلمی؛ همده بره‌ر آطنه چاماسی دیڭـگز اورتاسنده طورورغه طوغری‌کیله. مونه شونده حاجیلار بیك اوڭایسزلققه توشه‌لر. بریاقدن آنده زنجیلر ایکمك کرتوب صاتسه‌لارده جده‌ده‌گیدن ایکی الوش آرتق آلغانغه آشاو اچو بیـك قیمتکه توشه.

موندن صوڭ‌ده‌الی تاغی بر مشکل‌اشکه اوچریلار- طورده کارانتین‌ساقلاو مسئله‌سی چغا. بوکارانتین ساقلاو حاجیلارنڭ ایڭ تڭـکه‌لرینه تیگان‌نرسه‌در.

حاجیلارنڭ آورولارینی توگل حتی‌ضعیفلرینی‌ده پاراخوقـه اوطرته‌یلار چونکه یولده کشی‌ئولسه‌البته اول پاراخود کارانتین صاقلارغه مجبور بولا. شوڭار کوره حاجیلارنڭ بایتاغی پاراخودقه اوطرا آلمی قالالار. وشونڭ آرقاسنده بایتاق خلق اجلسز ئوله‌رگه مجبور بولالار.

فائدەنی کوب آلوچان پاراخود شرکتلری آورولارنی اوطرتماسقه حقلاری بولسەده ضعیفلرنی اوطرتماسقه هیچ بر حقوقلاری کورنمی شولای بولسادە آلار اوزلرینڭ کیلەچکلرینی اویلاغان بولوب شوندی اعتبارسزلقلار قیلغالیلار.

آورولاردن باشقه جدەده آقچەسز سلامت حاجیلاردە بیك کوب قالالار. ئلله نیچه یوزیاکه مڭلەب بولالار یانلارنده آقچه یوقلقدان پاراخودقه اوطرا آلمیلار، بوندی یارلیلق سببلی حجازده قالوچیلارنڭ کوبرەگی هندلر بولالار. فقیر حاجیلار جده اورامەلارنده یغلاشالار صدقه تلەنوب یوریلر پاراخودقه آقچەسز اوطرا آلماغان حاجیلار یاکیدان مکەگه کیتەلر. مکەده آلار اوچون جدەدن ایکی جهتدن اوڭایراق اوّلا: آنده صو اوچون آقچه تولەمیلر ایکنچیلەب: آنده آلار آزماز اشده تابالار. هم هر بر ملتدن اوز ملتدەشلری تابولا آلار باروب صیونغان کشینی ایکنچی حج موسمینه قدر آسریلار. ایکنچی حج وقتنده یاقداشلارینی آلوب کیلورده آلاردن فائدەلەنورمن دیوب امیدلەنوب آصریلار اما هند حاجیلاری جدەده طورەوش چیتون آشاملق قیمت بولسەده جدەدن کیتمیلر. چونکه بومبای‌غه انگلیز پاراخودلاری بیك یش کیته هم انگلیز قونسولی واسطەسی بلەن شول پراخودلارغه اوطروب کیته آلالار. همده شهر ادارەسی ده آندی محتاجلارنی طویدروب یاتودن بیزوب آقچه تولەب وطنلرینه اوزاتوب ییبەرەلر، بوفقیرلرگه شهر ادارەسی طرفندن هرکون ئلله نیچەشەریوز نان ده تاراتولا بایلارده صدقه بیرەلر. تیك شونسی عجب،که بوفقیرلر شوندی قیمتچیلك بولغان جده شهرنده اول صدقەلر بلەن گنه نیچك کون ایته آلالار.

روسیه‌تبعەسندن ده‌بیك‌کوب‌فقیرلر قالالار. سیندیکات آلار فائده‌سینه ۵٪ بیلیت تعیین‌ایتوله. بوفائض گرچەسوزده‌گنه‌بولسەده، بیلیت آلوچیلارنی اوز یاقلارینه طارتو اوچون‌گنه بولسەده بو واسطەنڭ بایتاق فائدەسیده تیه. لکن بو فائض بیرو روس شرکتی طرفندن تعیین قیلونماغانلقدن بو اش فائدەلی

قوگل ایکانن ئه‌یتمی کیتوب بولمی. قای بر وقتده روسیه تبعه‌سندن فقیرلر
کوب جیبولالار هم قونسولخانه اداره‌سی نی حتلی طرشه‌ده بوش بیلیتلر آلوب
بیرسه‌ده بارسینه‌ده بیتکروب بترودن عاجزقالا. بونداقالغان روس تبعه‌سی مسلمانلار
روس قونسوللغینك حجازده توتقان مسلکنه اوکایسز ره‌وشده قالالار. چونکه
یا آلار مکه‌گه قایتالارده شونده‌غی روح بله‌ن روحلانوب ایکنچی یلدا قایتوب
کیته‌لر یاخود بومبای آرقلی کیته‌لرده روسیه‌غه وبا ایه‌رتوب کیله‌لر. چونکه
آلار اول تقدیرده جده‌دن قاچوب اوته‌رگه مجبور بولالار. بومبای آرقلی روسیه‌گه
قایتو استانبول آرقیلی قایتوغه قاراغانده کوب آرزان. چونکه حج وقتندن
اوچ هفته‌لردن صوك جده‌دن بومبای‌غه کشی باشنه ایکی روپیاغه (روپیا
۱ صوم ۲۸ تین) آلوب بارالار. بونك سببی ایسه جده‌دن آلوب کیته‌رگه نرسه
یوقلق بولوب کشی باشینه ایکی روپیا آلوب ۳۰۰-۴۰۰ کشی آلوب کیتونی
بوش قایتوغه قاراغانده پاراخود شرکتلری آرتغراق حسابلیلار همده پاراخود
خواجه‌لری کوبره‌ك مسلمان بولغانغه حاجیلارنی آلوب قایتوغه ثوابلی
اش دیوب قاریلار.

بومبایدن ایسه شهراداره‌سی پشاورگه قدر فقیر حاجیلارنی بوش بیلیت
بیروب اوزاتا. پشاوردن ایسه اویلرینه قوری یول بله‌ن جه‌یه‌و کیته‌لر.
جده‌دن فیودوسیه‌غه قدر آراغه هیچ وقتده هیچ بر پاراخود ۲۰-۲۵ صومدن
کیم ایتمی. طبیعی بوحالده فقیر حاجیلار هندستان آرقلی قایتوغه کوبره‌ك قزیغالار.

عموما روسیه‌دن بارغان مسلمانلارنك حج سفرنده طوتقان مصارفلری همده
حجاز سفرنده کورگان مشقتلری همه‌سی کوز اوکینه کیترلسه واقعاده حاجیلار
تعظیم قیلوغه مستحق هم تعظیم قیلونوغه والوغلانوغه لایق درجه کسب ایتوب
قایتالار.

م. ئه. نیکولسکی.

TÜRK TARİH KURUMU KÜTÜPHANESİ